HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
20. kolovoza 1971.
godina I.
broj 18.
cijena 2 dinara

VLADO GOTOVAC

RAZLOZI OTPORA NOVOM

Prikazujući sadašnji trenutak Jugoslavije, dopisnici i suradnici nekih inozemnih listova napadaju Hrvatsku: kao nosioca separatizma, nacionalističkih strasti, nesuvremenih programa, arogantnog tradicionalizma, arhaičnih bolesti, tvrdoglavog fanatizma. Oni zastupaju centralizam, oni vjeruju u unitarizam kao suvremeno i djelotvorno rješenje svih naših pitanja.

Sigurno je da ta stajališta nisu samo plod propagandnih akcija onih koji o našoj zemlji tako misle: njihovog nagovora, pomognutog i novcem ako je potrebno. Jer unitarizam je, uz ostalo, i posao! Velik posao! Zbog njega se isplati naručiti članak u novinama. Ali, postoje i oni koji imaju svoje ideološke razloge za te napade. Njima je Hrvatska samo metafora onoga što žele suzbiti, što žele onemogućiti: metafora renesanse socijalizma, njegovog razvitka u društvo slobode, društvo koje svakom pojedincu vraća pouzdanje u vlastiti život i perspektive svijeta.

Ta obnova ne događa se samo u Hrvatskoj, ali preko nje treba biti diskreditirana! Sve se prikazuje kao restauracija tradicionalnih nacionalnih zahtjeva i tako cijeli slučaj svodi se na pitanje koje spada bar u XIX. stoljeće! To je klevetnički manevar za koji se podjednako koriste stari i novi nesporazumi u našoj zemlji i oživljavaju i potpiruju njihove strasti: da bi sadašnji pothvati zaglavili u glupavoj buci i bijesu povijesne periferije, propali u groteski provincijalnog razračunavanja nerazvijenih, zaostalih naroda. Slučaj našeg socijalizma spao bi tako na slučaj anahronizma! Napadi na Hrvatsku samo prikrivaju veliku diverziju protiv naše uloge u svijetu!

Posred dvadesetogodišnje zastrašujuće grmljavine blokovskih konfrontacija i sve bespomoćnijeg, stvarnog ili imaginarnog lutanja očajnika po svijetu, krhkih i tragičnih otpora njegovom ludilu, otpora što se služe cvijećem, drogama i seksom, oponašanjem nerazumljivoga i hrabrošću bez svrhe, posred gomilanja moći nasilja i razaranja, mi ovdje, neočekivano za smućene veličine, tražimo s dostojanstvom i trijeznim pouzdanjem put koji pruža povijesni smisao čovjekovim pothvatima. I to u socijalizmu, nakon što je već okrivljen za mnoge neuspjehe!

U svjetskom obzoru optužbe protiv Hrvatske obrana su planetarnog terorizma velikih, i napad na raznolikosti koje im oduzimaju koherenciju, jer zastupaju prava svakog autentičnog postojanja, jer štite slobodu protiv moći. Ono što se preko naše ravnopravnosti rješava u Jugoslaviji ima snagu poziva i uzora za ukidanje svakog slučaja neravnopravnosti! Jer to nije samo tradicionalno razgraničavanje naroda: u pitanju je rješenje što jednom savezu daje ulogu uzajamne zaštite, jednoj zajednici ulogu vojnika slobode i radnika budućnosti. Naša federacija jest novost moguća samo u socijalizmu koji se zasniva na slobodi naših odluka, na samostalnosti naših zamisli i na zbilji naših sudbina.

Oni koji su 1948. godinu smatrali samo trenutnom herezom i pozdravljali je kao razaranje socijalizma, sada su razočarani: zapanjuju ih posljedice našeg pothvata i njegove perspektive! Njima je ova plodnost jednako neočekivana i opasna. Zato sada brane unitarizam, jer preko njega žele u socijalizmu zadržati izvore njegovih neuspjeha, njegovih kriza, nezadovoljstva i razloge za teror.

Naši unitaristi prihvaćaju ulogu održavanja socijalizma u neprestanoj opasnosti. Oni tako priznaju njegovu nemoć pred tradicionalnim pitanjima, njegovu nesposobnost da riješi elementarne sporove iz građanskog naslijeđa. I ponose se time što već postojećim narodima nameću ulogu naroda koji nastaju, služeći tako današnjim neprijateljima revolucije! Preko njihovih pothvata socijalizam se sramoti kao arhaično društvo; ili bar kao društvo bez novih rješenja i novih zamisli! Oni ga uvlače u skandale malograđanskih ekscesa: sračunato ili zato što im je takav mentalitet. Preko tih prizora nastoji se onda osporiti veličina trenutka naše renesanse i dostojanstvo onih koji je pokreću.

Zagovornici unitarizma posebnu ulogu poklanjaju djelotvornosti i dinamičnosti našeg društva: oni se boje da će decentralizacija onemogućiti njegov gospodarski napredak, jer je u svojoj biti protivnik suvremene proizvodnje. Zajednica slobodnih naroda u socijalizmu osuđena je, prema njima, na grubu i priprostu pastoralnost! Po tim kritičarima, naše uzajamno poštovanje naša je zajednička propast! I mi bismo zato iz tehnološkog snobizma morali likvidirati svoju slobodu! Samo izgubivši vlastitu prošlost i svu njenu veličinu mi bismo, za te propovjednike napretka, mogli postati doista suvremena zemlja: kao objekt manipulacije, naravno, jer bismo izgubili svoje biće i njegovu autentičnu lucidnost! Takav se poziv upućuje narodima koji se preziru, za koje se smatra da su bez ikakve povijesne uloge!

A naši preporodni pothvati pružaju dokaze za budućnost svijeta! S njima je neizbježno i u svemu postala prisutna i Hrvatska. Njene su mogućnosti izjednačene s mogućnostima našeg socijalizma: kao i mogućnosti svih naših naroda, svakog naroda koji prihvaća njegova pitanja i traži na njih odgovore. Promjene u Jugoslaviji nisu tek adaptacije tradicionalnog: umjesto mitološkog jedinstva razbaštinjenih naroda nastupa jedinstvo autentičnih sudbina, oslobođenih u revoluciji, i njihovih djela. To rušenje mogućnosti svakog hegemonizma i šovinizma plaši njihove zagovornike, već kao primjer u suvremenom svijetu: jer on je pun nastojanja da se ograniči sloboda. Ono što poduzimamo svjetsko je i kad mu se nastoji oduzeti naše ime.

TOMISLAV SLAVICA

KROZ PRIZMU GENERACIJE

str. 4.

HRVOJE ŠOŠIĆ

Suspenzija dohotka

str. 5.

MARKO VESELICA

Bit ustavnih amandmana

str. 7.

MARIOLOŠKO-MARIJANSKI KONGRESI

str 12. i 13.

Obavještavamo naše čitateljstvo da ćemo 16. broj »Hrvatskog tjednika« – bez zaplijenjene prve stranice – pustiti u prodaju za nekoliko dana.

KAMO JE NESTALO 17.000 ISTRANA?

Naša administracija obiluje davanjem podataka i slanjem izvještaja, pa čak i izvještaja o izvještajima u bilo kojoj oblasti životne sfere, a podaci kojima pri tom raspolažemo uvijek su ili prethodni ili manjkavi i nepotpuni.

Na temelju takvih »podataka« mi onda kalkuliramo, izračunavamo, pretpostavljamo, zaključujemo i gradimo kule u zraku da je stanje takvo i takvo, i zadovoljni trljamo ruke. Mi smo i inače majstori da »vršimo« i »pristupamo« svemu i svačemu i da iz tih problematičnih podataka zaključujemo kako svuda teče med i mlijeko, a samo jedan iole ozbiljan pristup problematici vraća nas u stvarnost, koja nije ona iz naših maštovitih podataka, nego sasvim drukčija i poražavajuća. što pokazuje i ovaj primjer iz naslova.

Zavod za statistiku u Rijeci vodi evidenciju (kao što vode i drugi zavodi) o stanju i kretanju stanovništva na temelju »prikupljenih« podataka. Naravno da je u ovom slučaju riječ o službenim izvještajima o živorođenim, umrlim, doseljenim i odseljenim (može se raditi o bilo kakvim drugima). Zavod za statistiku kao nadležni organ pribraja, odbija, sumira i bez kompjutora lako dolazi do željenih rezultata; ta nije ovo Kina (rečeno bez zlonamjere). Uvidom u »Statistička saopćenja« — demografija za 1970. god. za primorsko-istarsko-goransko područje — proizlazi da je 9 općina istarskog područja prema službenoj procjeni imalo 192.557 stanovnika, a prema popisu, također službeno provedenom, dana 31. III. 1971. god. proizlazi da na tom istom području živi samo 175.038 stanovnika, čak manje nego prema popisu iz 1961. god. kad ih je bilo 176.838, a prirodni priraštaj pokazuje pozitivne vrijednosti.

Eto tako, između »službenih podataka« kojima smo svi vjerovali (štoviše, kad se broj za jednog ili dva više ili manje rođenih odnosno umrlih nije slagao, trudili smo se da utvrdimo pravo stanje) i njima se služili za razne analize, zaključke, programe rada itd. — nastaju velike razlike, a da nikoga ni glava ne zaboli!

Vjerojatno takvo stanje nije samo u demografskoj nego i u drugim društveno-gospodarskim oblastima; prezentirani podaci-pokazatelji postaju potpuno deplasirani. Kamo nas to vodi? Zašto da sami sebe stalno demantiramo? (Nedavno sam slušao o rekordnom urodu kukuruza, a pet dana kasnije da će urod podbaciti za 15—20%). Hoćemo li se već jednom prestati ispričavati ovom ili onom okolnošću, ovim ili onim utjecajem, ovom ili onom nesposobnošću da nešto korisno uradimo?

Ovo je samo mali detalj naše indolencije, nemarnosti prema zbivanjima i životu koji nas okružuje, a toliko milijardi trošimo na razne evidencije i izvještaje koji, u krajnjoj liniji, nisu točni, a dovode nas i u zabludu.

Mijo Ušić, Pula

ČITATELJI ĆE POMOĆI

Poštovana redakcijo!

U nekoliko zadnjih brojeva HT tiskali ste pristupnice za članstvo u Matici hrvatskoj. Postavši članom MH stječem li pravo da kupujem Matičina izdanja po jeftinijim cijenama? Član sam »Naprijedova« kluba čitalaca. Spomenuto knjižarsko poduzeće uspjelo je promicanjem povoljnih uvjeta steći širok krug čitalaca i kupaca svojih izdanja. Ne biste li s nekoliko rečenica objasnili prava i dužnosti članova MH?

Redovito čitam HT i tako saznajem mnoge povijesne istine o kojima nisam ništa čuo u srednjoj školi. Svi napisi u HT pisani su lijepim stilom, razumljivi svakomu čitatelju i jezično su čisti, pa će mi stil i jezik HT odsada biti uzorom i školskom knjigom za bolje razumijevanje moga rodnog jezika. Osobito rado čitam napise o jeziku, a članci prof. Jonkea za mene su prava poslastica. Cijeli HT je odličan, a rubrika »Karte na stol« posebno, zbog svoje ogromne društvene uloge. Pa kada bi HT imao samo spomenutu rubriku, i ništa više, već bi time opravdao svoje izlaženje.

Čitam o financijskom škripcu u koji ste zapali odlukom Republičkog fonda za sufinanciranje našeg tjednika. Ako dođete u priliku da zbog besparice morate razmišljati o daljnjem izlaženju tjednika, pišite otvoreno i pošteno kao i do sada zatražite pripomoć svog čitateljstva koje će svojim prilozima, pouzdano se nadam omogućiti normalno izlaženje svom omiljenom tjedniku.

S poštovanjem.

A. Novak, Zagreb.

Odgovor uredništva: Svaki član Matice hrvatske ima pravo na 20 posto popusta kod kupovanja Matičinih izdanja, a isto tako kod kupovanja knjiga što ih je Matica od drugih preuzela u prodaju.

ŠTO SE DOGAĐA U PODRAVSKOJ SLATINI?

Centar za kulturu u Podravskoj Slatini u posljednjih je nekoliko godina jako zatajio što se tiče osnivanja i obnavljanja knjižnica i čitaonica, te dodjele knjiga postojećim kulturnim organizacijama. Gotovo sva sela slatinske općine oskudijevaju knjigom. Iz nekih nepoznatih razloga knjige su povučene u Narodnu knjižnicu u Podravsku Slatinu, uz obećanje da će se rasporediti seoskim čitaonicama; međutim, od toga zasad nema ništa!

Takvih i sličnih situacija ima još. Kao na primjer možemo navesti bilo koju organizaciju koja se bavi kulturnim pitanjima. Na radio-stanici u Podravskoj Slatini velika je rijetkost čuti hrvatsku narodnu pjesmu. Štoviše, takve se pjesme za emisiju »Čestitke i pozdravi slušatelja« naplaćuju ponekad i dvostruko više, unatoč ustaljenoj cijeni. Glavni i odgovorni urednik radio-postaje vjerojatno ima »razloga« zbog čega to čini!?

Ogranak Matice hrvatske u Podravskoj Slatini predstavlja, u očima pojedinaca. »zlo za srpsku naciju«, iako on sad pokušava riješiti i neke probleme oko opismenjavanja, jer u slatinskoj općini postoji preko 25% nepismenog življa. Taj je zadatak bio naglašen još prije Osnivačke skupštine MH u Podravskoj Slatini, iako su pojedinci, kulturni radnici govorili i »strahovali« da je to zaobiđeno.

Podravsku Slatinu zabrinjavaju grupe omladinaca tzv. terorista, koji napadaju mirne građane, i to samo one koji kao izraz nacionalnog osjećanja i pripadnosti nose na reveru ili drugdje hrvatski nacionalni grb. Identificirane grupe omladinaca trgaju s revera ambleme hrvatskog grba djevojkama i mladićima, i to ne samo na ulici nego i u slatinskim školama. U III. a razredu gimnazije nekoliko je učenika, također identificiranih, istrgnulo jednoj djevojci s prsiju nacionalni grb. Umjesto da je zaštiti, razrednica Darinka Drakulić optužila ju je da je šovinista i propagator hrvatskog nacionalizma. Osim toga, te grupe izazivaju tuče i teške provokacije na štetu hrvatske omladine, a da im se potom čak ništa i ne dogodi, iako su prijavljivani organu javne sigurnosti u Podravskoj Slatini. Nitko ne izražava sumnju u vršenje poslova organa javne sigurnosti, ali je činjenica da se neki službenici, čuvari reda, nisu dovoljno odgovorno postavili prema rješavanju i razotkrivanju tih ekcesa i provokacija.

Očito je da u Podravskoj Slatini nekim pojedincima smeta ime **h r v a t s k o**; to je činjenica, a takvi, koje to bode otkrivaju se i preko radio-stanice u raznim humorističkim. informativnim i drugim emisijama slatinske radio-postaje.

Zaključak je jasan: u Podravskoj Slatini nije zdrava klima, iako to sami građani iznad svega žele. Slatinu će spasiti samo oni kojima je u interesu stvarno bratstvo i jedinstvo na tom višenacionalnom području, a dobre namjere kojih se očituju na djelu, a ne na riječima kao što je to dosad obično bivalo.

Nadam se da će odgovorne osobe, kojima je stalo do istinskog bratstva i jedinstva. nakon ovoga moga pisma poduzeti nešto da se ovakve i slične stvari u Podravskoj Slatini više ne događaju.

Zlatko Oštarijaš
Podravska Slatina

HERCEGOVCI POMAŽU

Poštovano uredništvo!

Prije dosta vremena »Večernji list« objavio je napis o Anti Sekiću koji je, u potrazi za boljim uvjetima života, došao iz Travnika u Nove Perkovce kod Đakova. Tu je kupio nešto malo zemlje i drvenu kućicu u kojoj živi sa ženom i desetoro djece. Teškom mukom uspio je dobiti posao čuvara u đakovačkoj tvornici »Meteor«, uz osobni dohodak od 650 n. d. Međutim, kako nema novaca za autobus, on svakoga dana pješači 12 kilometara do Đakova i isto toliko u obratnom pravcu.

Poradi materijalnih neprilika njegova djeca počesto moraju izostati iz škole, a prijeti im i bolest zbog slabe ishrane i loših uvjeta stanovanja. Žive u kući kojoj krov prokišnjava, pod je zemljan, a nema ni rasvjete.

Odzivajući se pozivu »Večernjeg lista«, nas grupa Hercegovaca koji živimo u Zagrebu, skupili smo 100.000 st. din. i poslali ih obitelji Ante Sekića. Više nismo mogli skupiti, jer i mi imamo brojne obitelji i ne baš velika materijalna primanja. Bili bismo sretni kad bi se našoj akciji pridružili čitatelji »Hrvatskog tjednika«. Pomoć treba slati na adresu: Ante Sekić, Novi Perkovci, 54400 Đakovo.

Hvala na uvrštenju

Grupa Hercegovaca

»Hrvatski tjednik« zahvaljuje **Petru Vukmanu** na poklonjenih 100 DM

PRIJEDLOG ZA SABIRNU AKCIJU

Cijenjeno uredništvo!

Nisam Vaš stalni čitatelj. Broj 16 uzeo sam u ruke iz znatiželje, zbog poznate afere oko zabrane. Čitajući članak Tomislava Đurića o propadanju našega hrvatskog umjetničkog i povijesnog blaga, nisam se mnogo iznenadio. To nisu izolirani primjeri, jer bih ih ja, kao laik, znao nabrojiti toliko da bi tomu mogli posvetiti cijeli jedan izvanredni broj lista. No, kako zub vremena mnogo ne haje za naše kukanje nad gorkom sudbinom svojih žrtava, kukanje — ako se na njemu ostaje — dobiva katkad čak i licemjeran prizvuk (ne mislim na gospodina Đurića), te predlažem slijedeće: da uredništvo, odnosno Matica hrvatska, pokrene na stranicama svojega lista sabrinu akciju za uređenje kapelice s kostima Zrinskih, a kasnije, eventualno, i za druge stvari. Netko će pomoći novcem, netko radom ili stručnim savjetom. Za ideju o izvanrednom broju »Hrvatskog tjednika«, jasno u suradnji s eminetnim stručnjacima, kao i za naveden plan akcije zalažem se iz sveg srca, a ako ih ne odbacite, spreman sam konkretno pomoći u okvirima svojih skromnih mogućnosti.

S poštovanjem,

Branko Braun, student elektrotehnike, Zagreb

ŠTO JE SA SELJACIMA?

Poštovano uredništvo!

Nakon oslobođenja u Jugoslaviji je bilo oko 80% seljaka, a sada nas je još oko 50%. Mali dio tih bivših seljaka uspio se dobro prekvalificirati, dok je većina, kao nestručno osoblje, na teretu organizacija, a mnogi uzalud obijaju biro za zapošljavanje ili pak odlaze u tuđinu. Praksa je dokazala da naša zemlja može dati veoma visoke prinose. pa ipak je vlasnici napuštaju i idu služiti u tuđinu. Popisom je obuhvaćeno preko šest stotina tisuća naših ljudi vani, a misli se da ih ima i mnogo više; neki su već primili i strana državljanstva, pa kad bi se svi zbrojili, to bi se gotovo moglo nazvati seobom naroda.

Želi li se doista tu nešto popraviti? Što se tiče seljačkoga pitanja, mislim da se ono ne može povoljno riješiti bez sudjelovanja seljaka. Još bih dodao da sve profesije i svi staleži u Jugoslaviji imaju neke svoje organizacije, a ne vjerujem da seljaci ne bi htjeli imati neku svoju organizaciju. A kad bi je imali, sigurno bi imali i bolje mjesto u ovom društvu, a i društvu bi mogli biti korisniji. Vjerujem da je za sadašnje stanje u dobroj mjeri zaslužan i naš tisak; na primjer. ako su slučajno negdje vani neki proizvodi (žito, meso, itd.) jeftiniji od domaćih, to se smjesta objavljuje, a možda bi bilo pravednije kad bi se koji put objavilo koliko treba, kao protuvrijednosti, žita, grožđa, mlijeka, jaja, mesa ili meda za traktor, televizor, auto itd. u Jugoslaviji, a koliko npr. u Austriji, Holandiji ili Švedskoj. Kad bi se to znalo, onda bi se moglo dobrom voljom prići rješavanju i pronalaženju prave mjere cijena za sve robe i sve usluge.

U inozemstvo bismo trebali ići kao turisti, radi rekreacije ili usavršavanja, a ne kao sad što idemo.

Julko Lucić

ČAST I ODGOVORNOST

Druže uredniče,

Beogradski dnevnik »Politika« od nedjelje 8. kolovoza o. g. objavio je sliku nekoliko japanskih generala koji na koljenima izražavaju sućut i mole za oproštenje pred članovima obitelji nedavno poginulih putnika u poznatoj zrakoplovnoj nesreći. Visoki vojni i vladini funkcionari dali su u povodu te nesreće i ostavke na svoj položaj, jer je nesreću uzrokovala nepažnja u toku obuke mladih pilota japanske armije.

U istom broju »Politike« objavljena je i karikatura u povodu učestalih katastrofalnih željezničkih sudara u Jugoslaviji. Prema karikaturi, službenici na našim željeznicama od generalnog direktora do skretničara dobili su nove uniforme poput službenika u pogrebnom poduzeću. Međutim, ostavke kod nas, čini se, ne dolaze u obzir, iako je ranije bilo takvih slučajeva, konkretno u SR Bosni i Hercegovini. Dapače, danas odgovorni izjavljuju da ni ostavke više ne bi puno pomogle, iako javnost ipak drukčije misli. Čujem da će i generalni direktor svih naših željeznica ostati i dalje na svom položaju, ali ga ovaj put neće više postaviti država, nego će ga sami radni ljudi slobodno u svojim kolektivima izabrati. Samo neka pametno biraju!

Hoće li se i kod nas već jednom netko početi smatrati sasvim osobno odgovornim na položaju koji mu je povjeren? U tom slučaju davanje ostavke ili poruka isprike i zažaljenja može odgovornim drugovima samo podići osobni ugled. a obavljanju javnih funkcija dati veći prestiž, utjecaj i efikasnost.

Sa štovanjem

Jure Juras, liječnik.
Zagreb

FOND I DOTACIJE

ŠTOVANO UREDNIŠTVO:

Ogorčen, no ne i iznenađen, doznao sam za odluku Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti od 16. lipnja da »Hrvatskom tjedniku« uskrati dotaciju, kao i da jedinom hrvatskom kazališnom časopisu »Prolog« odbije žalbu kojom je zahtijevano da se spram toga časopisa pri određivanju visine ovogodišnje dotacije primjeni isti kriterij kao i spram drugih koji su prošle godine izvršili svoje obveze (tj. 10 posto povećanja). Te dvije sramotne i izazivačke odluke, još su jedan dokaz u nizu da taj Fond. pod rukovodstvom famozne Anice Magašić nastavlja svoju smišljenu protukulturnu djelatnost. O nečuvenoj farsi, što ju je režirao spomenuti Fond, a poradi koje je Hrvatska preko godinu dana ostala bez kulturnog tjednika (a ostala bi i dalje da MH nije samoinicijativno odlučila pokrenuti »Hrvatski tjednik«) dovoljno je i argumentirano govoreno u komentaru 1. broja »HT«. No, kako vidimo, ljudi koji su godinama predano radili na uništavanju i onemogućavanju hrvatske kulture, umjesto da u novim uvjetima hrvatskog političkog i kulturnog preporoda odgovaraju za svoje čine, nesmetano nastavljaju drskom rabotom protiv rasta hrvatske kulturne periodike. Na primjeru »Prologa« kojemu sam glavni i odgovorni urednik (sada sam na odluženju vojnoga roka u Pirotu, SR Srbija, pa me na toj dužnosti zamijenjuje Srećko Lipovčan), pokušat ću pokazati kako je Fond »pomagao« i »pomaže« hrvatske časopise.

U 1969. godini, poslije zabrane zbog koje nije izlazio pola godine, »Prolog« je izašao u pet brojeva okupivši kao suradnike mnoga istaknuta imena iz hrvatskog kazališnog života, a posebice esejiste, dramatike i kritike mlađe i najmlađe generacije. Za takvu je djelatnost dobio od Fonda nagradu u iznosu od 10.000 dinara, no istodobno je isti Fond za 1970. »Prologu« odobrio sredstva za samo četiri broja! Pozivati se na logiku bilo je uzaludno, jer Fond ima svoju posvećenu logiku čije su značajke, na njegovu žalost, poslije svega posvema jasne. Ove pak godine »Prolog« je tražio za 4 broja dotaciju u odnosu na 1970. povećanu za cca 20 posto s obzirom na povećanje tiskarskih i drugih troškova. UO RFKD međutim odobrava mu, kao jedinom od sufinanciranih časopisa, iznos jednak prošlogodišnjem! S obzirom na troškove, to praktički dostaje za tri broja. Primjedba je da »Prolog« ima najviše autorske honorare u Jugoslaviji, što je apsurdno (autorska kartica u »Prologu« plaća se prosječno oko 50 dinara). Na argumentiranu žalbu kojom je traženo da »Prolog« bude tretiran kao i svi drugi časopisi (povećanje za 10 posto). odgovor je opet isti. Što je najapsurdnije, ugovorom se traži ispunjenje programa koji predviđa 4 broja, što je s odobrenom dotacijom naravno nemoguće. Ostane li Fond takav kakav jest, očekivati nam je da »Prologu« dogodine odobri sredstva za 2 broja, za dvije godine za 1, a za tri za nijedan. I to sve uz pozitivne ocjene njegova djelovanja i uloge u hrvatskoj kulturnoj periodici!

Može li i smije li hrvatska kulturna javnost ostati ravnodušna i nijema na ovaj očit pokušaj tihe likvidacije jedinog hrvatskog kazališnog časopisa koji je, unatoč svim teškoćama i onemogućivanjima. ušao u četvrtu godinu izlaženja, što je apsolutan rekord u poslijeratnoj kazališnoj publicistici?!

DARKO GAŠPAROVIĆ
Pirot, SR Srbija

ISPRAVAK

Na 12. str. potkrale su se ove greške: Borci brigade »Braća Radić« nisu snimljeni u travnju 1942, nego u travnju 1944. g. Komanda glavnog štaba nije snimljena u svibnju 1942, nego u svibnju 1943. g.

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja
Naklada: Matica hrvatska Zagreb Matice hrvatske 2 tel 39-393
Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski Ivo Skrobalo Hrvoje Šošić
Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Krunoslav Šuto, Vladimir Vuković

Glavni urednik. Vlado Gotovac
Odgovorni urednik: Jozo Ivičević
Tajnik uredništva: Marija Funes
Tehnički urednik: Drago Cvrljak
Fotografija: Ranko Karabelj

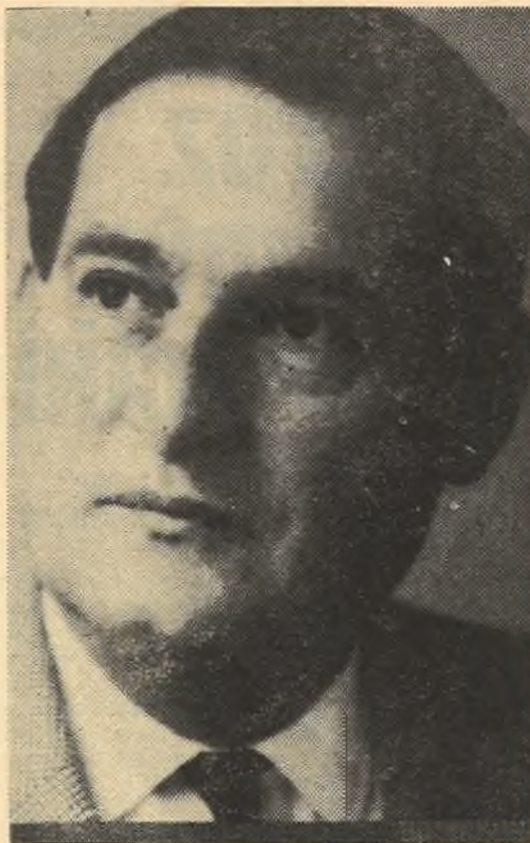
Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger Zvonimir Bartolić (Čakovec) Nikola Batušić Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Cuić Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan Nedjeljko Fabrio Rijeka), Vid Fijan (Varaždin) Ljubica Filipović-Ivezić Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić Split) Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Segedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tendara (Imotski), Mirko Tomasović Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.
Stranke se primaju srijedom i petkom od 10 do 12 sati.

Rukopisi se ne vraćaju.
Novine izlaze svakog petka
Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.
Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko
Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM. USA godišnja 14$; polugodišnja 7$.
Dinarske doznake uplatiti u korist računa Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb. Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Devizne doznake uplatiti u korist računa Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)
Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d. 1 cm² 25 d
Poštarina plaćena u gotovu

MATICA HRVATSKA NE SMIJE NAPUSTITI TEŽNJU ZA OSTVARIVANJEM ATMOSFERE SLOBODE MISLI

SLOVO O MATICI HRVATSKOJ

Bolje je reći: ne trebamo je, nego je sramotiti uoči 130. obljetnice časnog postojanja

U posljednje vrijeme čitali smo i slušali svakog časa velik broj kritičkih primjedbi na djelovanje nekih članova Matice hrvatske, a preko toga i na samu Maticu hrvatsku kao nacionalističku, pa i šovinističku organizaciju. Svatko tko djeluje u Matici hrvatskoj i tko poznaje njezin rad, začudit će se odakle takve i tolike optužbe, ali oni koji ne poznaju njezin rad povjerovat će tim optužbama zbog autoriteta onih koji optužuju, pa se tako oko Matice hrvatske stvara atmosfera nepovjerljivosti, pa i neprijateljstva. O tome bi svemu vrlo vjerojatno dao dokumentiranu izjavu Upravni odbor Matice hrvatske, ali kako je sada vrijeme godišnjih odmora, nije moguće postići kvorum, pa sam tako ja prisiljen, kao predsjednik Matice hrvatske, prikazati, bar u glavnim crtama, realno stanje i tako što prije raspršiti tolika sumnjičenja, nepovjerenja i neprijateljstva. Ne polemiziram ni s kim osobno ili forumski, nego samo s prigovorima i optužbama.

Neke izjave protiv Matice hrvatske zaslužile bi tužbu redovnom sudu zbog uvrede časti, kao npr. izjava pukovnika Vidovića da je Matica hrvatska ustaško leglo. Ali kad bismo pošli takvim putem, ipak nije sigurno da bismo dobili zadovoljštinu, jer za takve klevete u tom pravcu postoji zakonska ograda da je njezin autor, izričući je, bio u dobroj namjeri da štiti vrhovni narodni i državni interes, pa se stoga ne može ni osuditi. Stoga je najbolje pomiriti se s takvom situacijom i protestirati protiv takve izjave javno u Hrvatskom tjedniku. Povoljna nam je okolnost u svemu tome što kritična javnost i narod tomu ne vjeruje, jer ipak uglavnom poznaje djelatnost Matice hrvatske, pa s indignacijom odbija takve objede.

Narodna kulturna ustanova, a ne politička stranka

Što kažu Pravila Matice hrvatske o njezinu zadatku i radu? U 2. članku Pravila, prihvaćenih na posljednjoj godišnjoj skupštini u studenom 1970, kazuje se doslovno da je »svrha društva: 1) stvarati i širiti umjetničke i znanstvene vrijednosti te unapređivati narodnu prosvjetu u prvom redu izdavanjem djela naših i stranih pisaca; 2) pomagati naše pisce i umjetnike, a u prvom redu svoje članove: 3) unapređivati društveni život priređivanjem kulturnih i umjetničkih manifestacija, bilo samostalno, bilo u zajednici sa srodnim organizacijama; 4) okupljati kulturne radnike i sve one koji su spremni ostvarivati svrhu društva. Čitavu svoju djelatnost Matica hrvatska razvija u duhu socijalizma te ravnopravnosti i bratstva naroda i narodnosti SFRJ.« Ima li što zakonskije od toga?

Kao što se vidi po ovom doslovnom citatu, Matica hrvatske je narodna kulturna ustanova za širenje i jačanje kulturne djelatnosti u hrvatskom narodu, te nije nikakva nacionalistička i šovinistička organizacija. Matica hrvatska nije ni politička stranka i ne želi niti ne pokušava da to bude. Ona je ujedno najstarija hrvatska kulturna ustanova, osnovana 1842. na širokim ilirskim koncepcijama, i iz nje su potekle ideje da se osnuje Hrvatsko kazalište i opera, Hrvatsko društvo književnika, Hrvatsko gospodarsko društvo, Hrvatsko sveučilište i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Takva kulturna društva, kao što je Matica, potrebna su svakom malom narodu sa skromnim financijskim sredstvima, da bi se mogla unapređivati narodna kultura, umjetnost i znanost, da bi se razvijala narodna svijest, da se u procesu industrijalizacije i u ekonomskim preokupacijama ne bi zanemarila kulturna strana života. A tko su ljudi koji rade u Matici hrvatskoj? To nisu avanturisti i vagabundi, to su ugledni i ozbiljni kulturni, književni i znanstveni radnici raznih struka, više ili manje priznati i poznati u našem javnom životu, progresivni ljudi, velikim dijelom članovi SK, aktivni stvaraoci, koji potpuno besplatno, ne štedeći svoje dragocjeno vrijeme, vijećaju i donose kolektivno odluke o unapređivanju kulturnih djelatnosti u svim slojevima hrvatskog naroda. I kamo sreće kad bi Matica hrvatska imala veća financijska sredstva, da bi mogla djelotvornije raditi na širenju kulture u narodu koji se u znatnoj mjeri bori sa zaostalošću, primitivizmom, pa i nepismenošću. Matičina financijska sredstva su na žalost tako skromna da ne možemo isplaćivati ni zakonske honorare za autorske radove, nego naplatu razvlačimo na tako duge rokove i dijelove da je, tako reći, autor i ne osjeti. Ono što Matica hrvatska dobiva za kulturnu djelatnost, to je tako skromno i maleno da mnogi planovi ne mogu ni biti ostvareni. I onda, dakako, umjesto priznanja dolaze kritike i napadaji najraznoličnije vrste.

Matica hrvatska nije na drugoj strani barikade

Neki govore i pišu da je Matica hrvatska politička stranka koja želi konkurirati Savezu komunista. Ništa nije dalje od istine nego takva tvrdnja. Ni u predsjedništvu, ni u Izvršnom odboru, ni u Upravnom odboru, ni u komisijama MH nikad se nije ništa takvo ni spominjalo ni na tome radilo! Naprotiv, u svima javnim i privatnim izjavama, koliko se kada govorilo o političkoj orijentaciji, uvijek su mjerodavni funkcionari Matice hrvatske nedvosmisleno izjavljivali da stoje nepokolebljivo iza hrvatskog političkog rukovodstva, na principima 10. sjednice CK SK Hrvatske i drugim njegovim principijelnim stanovištima. A kad su neki govorili da Matica hrvatska stoji na drugoj strani barikade, ja sam službeno kao predsjednik Matice hrvatske na osnivačkoj skupštini Ogranka u Kutini javno rekao da Matica hrvatska nepokolebljivo stoji iza hrvatskog političkog rukovodstva, na onoj strani barikade na kojoj je radnička klasa Hrvatske i Jugoslavije, na kojoj je hrvatski narod, na kojoj je SK Hrvatske. Može li biti jasnijeg opredjeljenja? Slično sam govorio u Imotskom, Novskoj, Splitu, slično je govorio potpredsjednik MH dr Hrvoje Iveković u Krapini, potpredsjednik dr Miroslav Brandt u Podravskoj Slatini i drugi predstavnici MH drugdje, ali to štampa nije zabilježila, nego možda kakav incident koji su inscenirali neodgovorni ljudi. Bila je upravo direktiva Izvršnog odbora MH, po njegovu zaključku, da funkcionari Matice hrvatske, kad god javno nastupaju u ime MH, govore upravo tako, a ne drukčije. Ima li u tome ikakva elementa za sumnju da bi se željela stvarati neka paralelna ili čak protivna politička stranka? Ako se gdjegod možda pojavila i kakva divergencija, to je svakako bilo osobno obojenje ili zloupotreba, a ne stanovište Matice hrvatske.

Na sjednici IV konferencije rekao je jedan ugledni rukovodilac da Matica hrvatska prodire i u tvornice da je u Sisačkoj rafineriji osnovala ogranak MH. Kao predsjednik MH, koji poznajem tu materiju i kojemu je 14 dana prije toga došla jedna delegacija iz Siska koja je to tražila, mogu reći da sam joj jasno i glasno odgovorio da se po pravilima ne može odobriti osnivanje ogranka u tvornici jer grad Sisak već ima svoj Ogranak, u kojem može biti članom svaki onaj koji se ondje prijavi i upiše. A nitko ne može osnovati ogranak bez odobrenja središnjice u Zagrebu. Ali, svakako, pogrešna informacija na sjednici IV konferencije djelovala je kao istinita i pripomogla stvaranju neistinske slike o MH. Pa kad nam se još kaže da prebrojavamo radnike po tvornicama, moram reći da to nitko od Matice nije činio i da je to također kriva informacija u spomenutom smislu. Ali dok stigne ovaj demanti do slušalaca i čitalaca, već je prilično kasno: pogrešni podatak već je učinio svoje.

Obljetnice — konstruktivan sadržaj u izgrađivanju budućnosti

Matica gleda, kažu samo u historiju, a ne vidi sadašnjicu. Zar je zaista moguće da to rade toliki napredni ljudi, partizani i komunisti u njezinim redovima? Jasno je, nije moguće. Matica hrvatska slavi i današnjicu, npr. tridesetogodišnjicu narodnooslobodilačke borbe svečanom priredbom 30. lipnja 1971. u Zagrebu, ali dnevnici o tom ne pišu iako se to dogodilo u predavaonici Centra za kulturu i informacije. Matica slavi i godišnjicu Kerestinca i visoko cijeni napore i rezultate narodnooslobodilačke borbe, ali kakva bi to bila hrvatska kulturna ustanova koja ne bi proslavila tristogodišnjicu zrinsko-frankopanske urote i stotu godišnjicu rođenja Stjepana Radića? Zar je Matica kriva što su te obljetnice hrvatskih žrtava pale baš u godinu 1971. i zar i te obljetnice u zajedništvu s narodnooslobodičkim obljetnicama ne jačaju budan duh hrvatskoga naroda u izgradnji svoje sadašnjosti i budućnoti? Svi znamo da su unitaristički režimi desetljećima zabranjivali takve proslave, pa je prema tome psihološki sasvim jasno da se u slobodnim uvjetima novoga vremena hrvatski narod posebno raduje što može proslaviti i svoje velikane iz prošlosti. Dokle god takve obljetnice imaju konstruktivan sadržaj u izgrađivanju budućnosti, ne valja ih zabranjivati, nego njegovati u cjelovitom sklopu socijalističke kulture.

Matici hrvatskoj predbacuje se i nepravilan odnos prema ideji bratstva, jedinstva i ravnopravnosti jugoslavenskih naroda, ali se ne može navesti nijedan konkretni slučaj, i to naprosto zato što Matica hrvatska priznaje prirodna prava svakog jugoslavenskog naroda. Razumljivo je da ona na kulturnom planu brani prava hrvatskoga naroda, a spremna je u pitanjima kulture surađivati s kulturnim predstavnicima svih jugoslavenskih naroda, posebno Srba u Hrvatskoj. Matica hrvatska ponudila je već prije pola godine suradnju Srpskom kulturnom društvu »Prosvjeta« u duhu smjernica 10. sjednice, i »Prosvjeta« je taj poziv u načelu prihvatila, te se možemo nadati da će se suradnja ostvariti već ove jeseni. Komu je i čemu je potrebno ubacivati neki umjetni spor između Hrvata i Srba na kulturnom polju kad imaju dosta zajedničkih interesa?

Matici hrvatskoj prigovara se i ono što se drugima ocjenjuje kao vrlina. Matica se npr. angažirala u propagandi za izgradnju auto-ceste Zagreb — Split i za proboj tunela kroz Učku, pa je organizirala javnu priredbu u korist toga pothvata u Studentskom centru u Zagrebu i prikupila u tu svrhu dva milijuna starih dinara i predala ih organizatorima izgradnje. Ne tražimo da nam se za to kaže hvala, mislimo da nam je to dužnost u općem narodnom zanosu, ali ne razumijemo zašto nam se zbog toga javno prigovara dok druge hvalimo za takav čin. Zaista je strašna ta Matica kad eto želi pomoći opće narodne napore na dobrovoljnoj osnovi!

Najomiljenija hrvatska kulturna ustanova

A nasuprot svemu tome stoji golem rad i velika djelatnost Matice hrvatske na području kulture. Pogledajte koliko je znanstvenih simpozija priredila Matica, kako je razgranala izdavačku djelatnost, koliko je izdala značajnih književnih i znanstvenih djela hrvatskih pisaca i drugih uglednih pisaca svjetske književnosti, bez kojih bi naša kultura bila osiromašena. Koliko je poticaja dala za stvaranje kapitalnih djela hrvatske kulture! Pokušajte prebrojiti što bi prošle i prijašnjih godina preostalo od hrvatske izdavačke djelatnosti bez udjela Matice hrvatske! Matica hrvatska tako već oko 130 godina radi na širenju hrvatske kulture, pa nema nijednog našeg znamenitijeg književnika koji nije progovorio svojim djelom preko Matice hrvatske. Stoga je Matica hrvatska najomiljenija hrvatska kulturna ustanova. Matica hrvatska je čitav skup hrvatskih intelektualaca različnih struka koji svojom stvaralačkom snagom osvajaju nove vrednote ne samo za hrvatsku nego i za jugoslavensku kulturu uopće. Pogledajte tu bujnost časopisa, knjiga, poezije, proze, filozofske, historijske, umjetničke i ekonomske misli, taj život koji u sadašnjosti gradi budućnost! Ali treba biti načistu: u stvaralačkoj aktivnosti ne mogu svi stvaraoci imati jednaka mišljenja i stanovišta, oni moraju imati slobodu izmjene misli, slobodu stvaranja, makar se kadšto i razilazi s onim što je uvriježeno, s onim što je kanonizirano. Književnici, umjetnici, znanstvenici bili su uvijek borci za nove misli, za ljepšu i pravedniju sutrašnjicu, koja se ne može ostvariti ako nema slobode i borbe mišljenja i ako se sve ocjenjuje samo prakticistički. Ali za takvo svoje stanovište uvijek je odgovoran stvaralac, a ne ustanova; s njim se može raspravljati, polemizirati, pobijati ga ako je potrebno, i u toj međusobnoj borbi mišljenja ostvaruju se istinske vrednote za sutrašnjicu. Od intelektualaca ne smijemo tražiti da budu papige, od institucija ne smijemo tražiti da budu cenzori sve dotle dok se ne uvjerimo da je nečije stanovište apsurdno i štetno. Ali u takvom shvaćanju često se razilaze stvaralački intelektualci i administrativni regulatori. Mislim da je u tome glavna nemilost Matice hrvatske, ali Matica hrvatska ne smije napustiti težnju za ostvarivanjem atmosfere slobode misli i slobodnog borbenog mišljenja u progresivnom hodu. To nije samo u interesu hrvatske kulture nego i čitavog našeg kulturnog napretka. Nije to tzv. dnevna politika, to je kulturna politika, koja ne smije biti drugačija ako ne želimo žabokrečinu. A kad se zamislimo dublje u tu problematiku, i ona je u skladu s načelima koje proglašuje naše moderno društvo čak u svojem Ustavu.

Za slobodu mišljenja i konstruktivan rad

Zalažući se u intelektualnom i umjetničkom stvaralaštvu za slobodu mišljenja i za konstruktivnu borbu mišljenja, Matica hrvatska stvara u hrvatskom narodu zdravu kulturnu atmosferu i razvija stvaralačku snagu najtalentiranijih narodnih pojedinaca i krugova. Naša državna zajednica tako je homogena i čvrsta da joj sloboda mišljenja ne može nanijeti nikakve štete, nego naprotiv može joj donijeti samo koristi. Nije nužno plašiti se kakve heretične misli dokle god postoji zdrav kolektiv koji pomaže pronalaženje konstruktivnog mišljenja i rješenja. Prisilna šutnja najveći je neprijatelj socijalističke demokracije.

Morao sam sve to reći i radi Matice i radi sebe i radi naše javnosti. Naša javnost treba da zna da je Matica hrvatska košnica konstruktivnih planova i ostvarenja korisnih ne samo za hrvatski narod, za Hrvatsku nego i za cijelu Jugoslaviju. Odbijamo objede o šovinizmu, pozivamo svakog kritičara da dođe k nama i da se uvjeri o činjeničnom stanju. Uostalom, kad bi Matica hrvatska bila šovinistička ustanova, mogu reći za sebe i za ostale svoje drugove u Matici, da ne bismo u njoj proveli nijednog dana. Čim bih se o tom uvjerio, ne bih u njoj bio predsjednik ni 24 sata. Ali dok tako nije — a to znam jer predsjedavam svim njezinim važnijim forumima — velika je nepravda što se na nju nabacuju tolike klevete. Bolje je reći: ne trebamo je, nego je tako sramotiti uoči 130. godišnjice njezina časnog postojanja.

U Zagrebu, 8. kolovoza 1971.

Dr. Ljudevit Jonke,
predsjednik Matice hrvatske

ŽIVIMO U SJENI AUREOLA

Kroz prizmu generacije

Promašene tvornice nisu naše zablude, unitarizam i šovinizam nismo mi izmislili

Moram li se braniti zbog nekoliko redaka koje kanim napisati, braniti od čitavog registra mogućih optužbi i sumnji? Neka to bude iznimka od pravila po kojemu smo često, umjesto u procese, gurani u ekscese. Zato navodim kao svoju tanku obranu: radnički sam sin, nitko od mojih nije sudjelovao u kvislinškim grupacijama, a da i jest — zar bi me to obvezivalo na očevu zabludu?, školovala me hrvatska socijalistička domovina kojoj je suverenitet i državnost osigurala i garantira Socijalistička Federativna Republika Jugo slavija, napisao sam nekoliko knjiga protiv aveti prošlosti i bratoubilaštva, prilog znatno manji od onoga što su ga dali mnogi hrvatski pisci, nitko mi neće dokazati da sam zapregao ili zaprežem u tuđi jaram — doli u jaram socijalističke, ravnopravne i samoupravne Hrvatske, a time i u jaram socijalističke, ravnopravne i samoupravne Jugoslavije. Moja generacija prihvaća principe udruženog rada: za nas je odnos Hrvatske i Jugoslavije sličan odnosu spojenih posuda: snaga jednog prisutna je i u drugom, slabost jednog slabi drugog.

Očevi su dobili rat

Generaciju kojoj pripadam ne resi aureola heroja, naši očevi su dobili narodnooslobodilački rat i otpočeli nacionalnu, klasnu i socijalnu socijalističku revoluciju. Djeca smo heroja i živimo u sjeni njihovih aureola. Stareći i sa sjedinama na glavi mi se borimo da iziđemo iz njihove sjene. Znamo da se s mitom ne može razgovarati, razgovara se sa živim ljudima, pa odbacujemo katerogije svetinja — svetogrđe i maniru simbola, navike autoriteta bez pokrića. Sigurni smo da ćemo pucati i bacati bombe kroči li ma kakav okupator na bilo koji pedalj Jugoslavije, ali poslije ćemo znati nastaviti rad i na benzinskoj pumpi i na fakultetu.

Primili smo X. sjednicu CK SKH sa skojevskim oduševljenjem ravnim onom oduševljenju kojim su očevi četvrt stoljeća ranije primali odluke ZAVNOH-a. Ovu sjednicu shvatili smo kao svoju šansu, našli smo svoje uporište, sidrište koje je učvrstilo našu vjeru u socijalizam, u samoupravljanje, u Hrvatsku, u Jugoslaviju. Znali smo da svijet ne izgleda onako kako bismo htjeli, ali shvatili smo da je ovo naše vrijeme, spoznali smo mogućnost da primjenjujući mijenjamo. Provirili smo iz dvorišta što su nam ga očevi, još dok bijasmo djeca, omeđili.

Nametnuti strahovi

Čim smo uzdignuli glave, upozoriše nas na vanjske i unutrašnje opasnosti, na promišljenost i takt, na medvjeđe usluge i trojanske konje, na pete kolone i kontrarevoluciju, na pogrešne teme i korak naprijed, dva koraka natrag, uvijek pri tome sa škrtim obavještenjima. Premda se prezirno smijemo političkoj emigraciji i njezinim renegatskim varijacijama, mi ipak vjerujemo mnogim upozorenjima svojih očeva; ali pri tome tražimo da shvate i oni nas, da nam vjeruju, da uvide da konačna istina o njima nije u njihovim rukama, da su silne stvari uradili, ali da njihova ostvarenja i programi nisu najbolji i jedini, da promašene tvornice nisu naše zablude, da odlazak radnika u inozemstvo i birokratska eksploatacija radničke klase nije naš grijeh, da razorni štapić unitarizma i šovinizma nismo mi izmislili. Naravno, ni mi nismo bez grijeha, ali ne dopuštamo da budemo opterećeni onim što nismo skrivili. Prihvatit ćemo mnoga dobra djela očeva i na njima ćemo dalje graditi, ali nećemo dopustiti da nas sputaju njihovi promašaji.

Ništa ne smatramo definitivno dovršenim

Desetom sjednicom otvorili smo novi prostor, uvjerili smo se da očevi nisu sve dovršili: dobili su važnu bitku, ali to nije bila posljednja! Revoluciju ćemo ostvarivati samoupravnim socijalizmom, potvrđivat ćemo je radom, znanošću i umjetnošću. Odnoseći se s dužnim poštovanjem prema očevima i njihovu djelu, ništa ne smatramo definitivno dovršenim da to ne bismo mogli zamijeniti boljim. Ne možemo dopustiti nikom, pa ni drugu Vladimiru Bakariću, da negativno govori o hrvatskoj državnosti. Na takvu omašku, ili neopreznost, lijepit će se unitaristi ili će to čak shvatiti kao trenutak njihove ofanzive. Mi smo uvjereni u dobronamjernu zabrinutost dr. Vladimira Bakarića, znamo da to nije njegova borba za političku prisutnost, jer on je za nas politički prisutan otkako znamo čitati, niti je to njegova borba za vlast, jer on ju je imao i još uvijek je ima, sa sviješću da jednom treba svoje mjesto ustupiti drugima i mlađima: mi samo tražimo da on i nama vjeruje. Naša hrvatska država nije nikakav recidiv frankovaca, nego je socijalistička i samoupravna Hrvatska u Jugoslaviji. Za nas i sada i u dogledno vrijeme nije samo važno to tko drži vlast, nego nam je jednako važan nacionalni suverenitet i hrvatska državnost.

Kad kažemo da hoćemo snažnu samoupravnu socijalističku Jugoslaviju, onda želimo da nam se to vjeruje. Zbog toga tražimo mogućnost da tu vjeru potvrdimo djelovanjem. Nećemo jalove konflikte, konflikte u kojima je napredovanje onemogućeno privatnim. Slijedimo i održavamo zamisli Josipa Broza, čovjeka čija su djela dokaz da ni Hrvatska ni Jugoslavija nisu Balkan prošlosti, nego marksističko-lenjinistička Evropa budućnosti.

U ime bratstva i jedinstva nećemo pozivati na represiju

Moja generacija ne mrzi druge narode i narodnosti u socijalističkoj Jugoslaviji: mi ih stvarno volimo. Sigurni smo da ni drugi ne mrze nas: od mržente se umire, a živi se od ljubavi. Birokratske čaršije neće nas zavaditi. Čuvat ćemo bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda ali njime nećemo sakrosantski ucjenjivati i u to ime pozivati na represiju. Ne priznajemo one što se smatraju historijski privilegiranima i superiornima da ne prihvaćaju ravnopravan razgovor.

Protiv smo histeričnih pojedinca, što im vrijeme demantira značenje, koji sumnjaju u sve što radimo i govore o nacionalnoj samoupravnoj integraciji i emancipaciji kao o provincijalizaciji i primitivnoj egoističnoj zaljubljenosti u svoj nacionalizam, sumnjajući pri tome da tu uopće može biti riječi o socijalizmu i iskrenoj želji da zajedno s drugim narodima živimo u ovoj Jugoslaviji. Po takvima svaka je promjena opasna, jer je ona dokaz naše slabosti, a povijest nas uči kakva društva i kakve osobe siju takvo sjeme! Zbog ljudskosti ne smijemo sebi dopustiti strah s tjeskobom i istodobno hiniti da se radujemo onome koji zatvara naše oči, da se veselimo osloboditelju koji to nije.

Znamo biti državotvorni i strpljivi: umijemo djelovati tako da državni brod brodi punim jedrima: u slučaju nepogode nećemo ga napuštati poput miševa. Narodu ne želimo govoriti o carstvu zemaljskom u budućnosti, o pregrštima dolara koje nas tamo negdje očekuju, o tome kako će mu slijedećih mjeseci biti u tolikom postotku bolje nego u istom razdoblju prošle godine. Nećemo dopustiti da zasluge očeva umanje našu odgovornost!

Protiv smo euforija: nacionalne i potrošačke. Iako u prvoj ne vidimo sva skrivena zla koja vide očevi, slažemo se da zanesenost nije dobro stanje. Hrvatskoj nisu potrebni lažni heroji koji izvikuju parole i patetično se busaju u grudi, Hrvatskoj su potrebni radnici. Svome narodu, Hrvatskoj i Jugoslaviji, najbolju transfuziju dat ćemo djelima, istinskim djelima koja su nam toliko potrebna.

Oni što su, otkriveni ili skriveni, nekad ili sad, stajali »na drugoj strani barikade« nemaju za nas nikakvog značenja osim vječne opomene na politički i ljudski bankrot.

Tomislav Slavica

Antiturizam

Emocionalne zablude radnog kolovoza

Potaknut posljednjom knjigom ljubljanskog profesora Vladimira Pertota »koji slovi kao naš najbolji poznavalac međunarodne trgovine«, Drago Buvač se našao ponukan da u redovitoj subotnjoj rubrici »Vjesnika« (7. kolovoza o. g.) »Upotreba i zloupotreba ekonomike« iznese i popularizira neka razglabanja o »antiturizmu«.

Knjiga ljubljanskog profesora, koju sâm autor smatra svojim životnim djelom, sadrži tek dvije stranice o turizmu, ali su one pisane tako da je, prema Buvaču, teško »naći oštrije optužbe turističkih iluzija, ali i realnije ocjene njegovog stvarnog mjesta u našoj privrednoj strukturi«. Kakve su to »iluzije« i kakve su to »ocjene«, može se naslutiti i iz same Pertotijeve tvrdnje da bi »u industriji kapital bio zaposlen 12 mjeseci, dok je teško vjerovati da bi u turističkim hotelima mogao biti potpuno iskorišten više od dva mjeseca godišnje, a to je za pet šestina kraće nego u proizvodnji«.

Da bi ovu tvrdnju učinio što upečatljivijom, on zaboravlja upitati i navesti u koliko su to industrijskih grana tijekom godine sredstva za proizvodnju **potpuno** iskorištena u tri smjene.

Tako, s obzirom na razlike u karakteristikama reprodukcijskih ciklusa u turizmu i »proizvodnji« (otvoreno je i pitanje što je »proizvodnja«, a što nije), ovako pojednostavnjena usporedba o uspješnosti ulaganja u turizam i proizvodnju ne može biti nekom značajnijom osnovom za opredjeljenje u što ulagati. Osim toga, ulaganja u luksuzne hotele pretpostavljaju i vođenje turističke politike koja će omogućiti da se luksuzni hoteli iskorištavaju u najvećem dijelu godine, pa tako padaju najjači antituristički, tj. »proindustrijski« argumenti vezani za investiranje.

Kao prvu antiturističku »bodlju« Buvač navodi da od turističkog deviznog priljeva, koji po njegovu sudu iznosi 350 ili 360 milijuna dolara, treba odbiti 140 milijuna za naša turistička putovanja u inozemstvo. Buvač zaboravlja ili neće da zna da se taj iznos ne može odbiti, jednostavno zato jer nije u funkciji, a ni u organskoj svezi s našim turističkim deviznim priljevom. Osim toga, pitanje je što stvarno sadrži tih 140 milijuna, i tek kada se to utvrdi, valja ozbiljnije razmisliti jesmo li se baš doista trebali na njih okomiti (za mene bi ta stavka došla zadnja na red ne samo zato što se dijelom vraća kao prihod naših turističkih i prometnih organizacija, već zato jer smo njome omogućili stotinama tisuća naših radnika — ne neradnika i buržuja — da vide i opažaju dostignuća civilizacije i kulture drugih naroda).

Buvač uporno slijedi i navodi Pertotove antiturističke argumente, koji traži da se od deviznog priljeva odbije supstanca ugrađena u turizam, a u nju ubraja sve, počevši od uvozne opreme za hotele, uvoz cigareta i pića pa do uvoza poljoprivrednih proizvoda za inozemne turiste u sezoni »kada su svjetske cijene najnepovoljnije«. Tako Pertot i Buvač pokušavaju naše »turističke iluzije« lomiti u ime turističkog deviznog priljeva **bez odbitka**, i to baš u vrijeme dok devizni robni deficit iz godine u godinu dostiže za naše prilike sve alarmantnije sume.

Turizam je važan dio gospodarske budućnosti Hrvatske i Jugoslavije. Zato ne smijemo računati što za nas znači današnjih 350 milijuna dolara, već što znači budućih milijardu ili dvije milijarde turističkih dolara. Tim iznosima moramo težiti, radi njih ulagati i u okviru njih tražiti i razvojne šanse naše poljoprivrede, zanatstva, trgovine i dijela industrije. Jugoslavija se nalazi u najužem izboru turistički najprivlačnijih zemalja svijeta. Hrvatska sa svojih 85 posto obalnih granica i 95 posto ukupnih obala našeg Jadrana ne može više i ne smije više »rehabilitirati pojam industrijalizacija« kako Buvač navodi da se čini u predstojećem petogodišnjem planu razvoja Hrvatske — tako da se »turizam postavi na realno tlo«. — jer bi to neposredno značilo da je dosadašnja turistička orijentacija bila pogrešna i da su dosadašnja ulaganja u turizam bila promašena pa ih sada, »oslobađajući se turističkih iluzija«, valja svoditi u »realne« okvire.

Netočna je također i konstatacija da »ekonomike s najvećim nacionalnim dohotkom imaju i najveći turizam«. U to se može uvjeriti svatko uvidom u elementarne podatke o turizmu i nacionalnom dohotku turistički najrazvijenijih zemalja svijeta. Pertot nekritički izbacuje ovu tezu očito opterećen kontinentalnom orijentacijom nekih naših republika i Jugoslavije u cjelini. To je njegovo pravo, ali zato tu njegovu tezu moramo primati s rezervom, suprotstavljajući mu istinu, istinu o tome koliko se brže Jugoslavija može razviti ako pođe od pomorske jadranske orijentacije, a u sklopu nje od još bržeg razvitka turizma. Za nas je neprihvatljivo »pravilo« da moramo dostići najveći dohodak pa da tek onda razvijamo turizam.

Svi dosadašnji pokazatelji, naši i tuđi, dokazuju da se turizam, zbog svoje propulzivnosti, mora iskoristiti, kao jedan od pravaca koji osigurava ubrzani gospodarski razvitak, pogotovu kad se on postavi u okvir pomorske orijentacije koja polazi od ubrzanog razvitka pomorske i zračne flote, te industrijalizacije i litoralizacije takve obale kao što je naša, jadranska.

U odnosu na takvu orijentaciju, gospodarski optimalnu ne samo za Hrvatsku nego i Jugoslaviju, svako pozivanje na »realnost«, koja bi bila usmjerena na zaustavljanje dosadanjeg tempa razvitka našeg turizma, ne može se nikako shvatiti drukčije nego kao antiturizam, koji, normalno, umanjuje i ono malo što smo dosad postigli u našoj pomorskoj jadranskoj gospodarskoj orijentaciji.

Buvačeva vlastita početna bojazan i ograda da je njegova antituristička radoznalost možda »emocionalni plod radnog kolovoza« zvuči mnogo uvjerljivije i istinitije od »realnosti« kojima barata Pertot.

Hrvoje Šošić

SUSPENZIJA DOHOTKA

Hrvatska se nepotrebno solidarizirala s drugim republikama koje su suspendirale dohodak

Upravo prije tri godine, u ljeto 1968. donesen je novi savezni zakon o dohotku. Njegovo izglasavanje bilo je popraćeno širokim i optimističkim komentarima. S pravom se govorilo o velikoj pobjedi samoupravljača, o pobjedi ideje dohotka kao same bîti samoupravljanja, motiva privređivanja u samoupravnom socijalizmu. Pohvale su u mnogočemu bile opravdane. Nakon dugo vremena konačno je donesena zakonska podloga za brže razvijanje samoupravnog dohodovnog proizvodnog odnosa, te bitno nove karakteristike privređivanja.

Ipak, već je tada bilo jasno da bitka nije završena, da će ona tek početi i da će sve ovisiti o tomu kako će se ideja i zakon dohotka provesti u praksi. Otpori donošenju zakona bili su toliko snažni da i sam zakon nije mogao biti donesen bez kompromisa: u zakonu se spominje i dobit, a zadržava se u cijelosti i kategorija »cijena koštanja«, koja normalno sadrži i cijenu radne snage u formi »ukalkuliranih osobnih dohodaka«. Sustav društvenog obračuna postavljen je tako da se dohodak ne utvrđuje kao originalna veličina, već kao derivirana, izvedena kategorija, čime je protivnicima dohotka učinjen najveći ustupak.

Dohodak se i dalje knjigovodstveno evidentirao i knjigovodstveno utvrđivao kao zbroj »razlike realizacije« i »ukalkuliranog dijela dohotka«, a to se od »dobiti« i »cijene koštanja« razlikuje samo utoliko što državni organ ne potvrđuje visinu osobnih dohodaka, kao što je bilo kod nas u vrijeme administrativnog upravljanja privredom. U odnosu na kapitalistička poduzeća razlike u utvrđivanju dohotka još su manje.

Danas, tri godine nakon donošenja zakona o dohotku, formalno je došlo do suspenzije dohotka. Sabor SR Hrvatske donio je na svojem zasjedanju 28. i 29. srpnja 1971. »Zakon o privremenom usmjeravanju raspodjele osobnih dohodaka u radnim i drugim organizacijama«. Time se je Hrvatska solidarizirala s drugim republikama koje su odmah produžile suspenziju dohotka, do koje je došlo prošle godine donošenjem saveznog »Zakona o privremenim mjerama u oblasti utvrđivanja sredstava za isplatu osobnih dohodaka u radnim i drugim organizacijama« (Sl. list SFRJ br. 60 70). Saveznom zakonu istekla je, naime, važnost 30. travnja 1971, ali ga je većina republika zamijenila vlastitim zakonima.

Razlika između saveznog zakona i zakona SR Hrvatske samo je u nazivu. Pristup i polazne osnove u bîti su iste. I jedan i drugi su »privremeni«, ali je očito da je riječ o produženju »privremenosti«, o »privremenosti« u kontinuitetu. Zato nemamo mnogo razloga da se oduševljavamo novim zakonom. Ako se Hrvatska htjela solidarizirati s ostalim republikama u mjerama usmjerenim na ostvarenje stabilizacije, onda je to najmanje trebalo učiniti u području dohotka, a ako se to već učinilo, onda je to najmanje trebalo učiniti na način koji suspendira dohodak ne samo u praksi, nego i kao ideju. Koliko će ta suspenzija biti »privremena«, vidjet će se. Savezni zakon o »privremenoj« suspenziji dohotka dočekan je »na nož« i od privrednika i od sindikata. Hrvatski zakon o produženju suspenzije dohotka prošao je bez vidnijih znakova uzbuđenja. Zbog ljeta? Ili zbog umora u jednoj bici u kojoj umjesto podrške i poticanja dolaze stalno nova ograničenja i prepreke? Ma što bilo posrijedi, rezignacija je najopasnija i za ideju dohotka i za samoupravljanje.

Bît problema

Nema dnevnih novina, tjednika ili časopisa u SR Hrvatskoj u kojima se u posljednje tri godine nije punim žarom, egzaktnom stručnom i znanstvenom argumentacijom, uz pozivanja na najznačajnije političke dokumente i Ustav SFRJ i SRH, obarala u prah davno prevladana, iz naftalina izvučena ideja o usmjeravanju dohotka pomoću prosječnog osobnog dohotka po zaposlenom radniku (bez obzira da li je riječ o institutu akademije znanosti ili dimnjačarskoj radnji, o prosječnom osobnom dohotku kvalificiranih elektroničara ili sladoledarskih radnika).

Ako je zakon o usmjeravanju dohotka u Hrvatskoj donesen baš na toj osnovi, a nema ozbiljnije reakcije, nije li to dokaz ne samo umora, nego i poraza »dohodaša«? Koja sreća da je taj poraz tek »privremen«! Ali ako i bude privremen, on će obuhvatiti ipak dohodak čitave dvije godine: 1970. i 1971. Teško je, naime, vjerovati da će se prije kraja godine nešto značajnije moći učiniti na donošenju samoupravnih sporazuma kojima se suspenzija dohotka automatski ukida.

Bît problema i bît prigovora zakonu o »usmjeravanju« dohotka, odnosno osobnih dohodaka, jest u tomu što taj zakon (kao i zakoni u drugim republikama) **objektivno** neće i ne može likvidirati postojeće socijalne razlike, a niti onemogućiti postojanje razlika između osobnih dohodaka i rezultata rada.

U hrvatskom zakonu polazi se od prosječnog osobnog dohotka po radniku ostvarenom u prosjeku u sveukupnom gospodarstvu SR Hrvatske u 1970. i 1971. Prosjek je uvijek rezultat svih što su uzeti u račun. Među njima, jasno, i najgorih i najboljih. Za nesposobne, neracionalne, neproduktivne nema problema. Nije važno što su njihove isplate uvelike **iznad** njihovih rezultata rada. Njih izvlače sposobni, poduzetni, uspješni, oni iznad prosjeka, koji su oštećeni samim time što se sve svodi u prosjek, jer se tako izravnavanjem s najgorima njihovi osobni dohoci zadržavaju **ispod** rezultata rada što ih ostvaruju.

Zakon dohotka i zakon prosjeka isključuju se. Ovu tako jednostavnu istinu, na žalost, godinama moramo dokazivati našim zakonodavcima. Ipak, poslije neuspjeha kod saveznih zakonodavaca nismo vjerovali da ćemo isti doživjeti i s našim republičkim zakonodavcima, utoliko više što je Hrvatska u borbi za dohodak godinama prednjačila. Premda je zakon o privremenom usmjeravanju osobnih dohodaka u Hrvatskoj donesen na brzinu, ipak je neshvatljivo da je čitav problem u zakonu toliko pojednostavljen da upućuje na mogućnost izigravanja postavljenih ograničenja. Naime, odredbom da se osobni dohoci mogu povećavati prema postotku porasta dohotka, omogućava se njegovo »naštimavanje«: to je lako izvedivo smanjenjem svih onih stavaka koje su kalkulativne a ulaze u troškove poslovanja. Kao što se vidi, »naštimavanje« dohotka može se izvesti bez kršenja zakonskih propisa. Ne ulazeći u kritiku ostalih odredaba zakona, i ova dovoljno jasno dokazuje da se linearnim ograničavanjima nagomilani problemi ne mogu riješiti. Oni su sasvim drugog karaktera.

Izravnavanje kreatora s neinventivnima

Propisi o privremenom ograničavanju isplata osobnih dohodaka još će više otežati rješavanje već dugo akutnih problema u sferi poticanja sposobnih i eliminiranja nesposobnih u našem gospodarstvu. Svako »uprosječivanje« vodi prema okamenjivanju postojećih, još iz administrativnog upravljanja privredom dobrim dijelom naslijeđenih odnosa u razdiobi sredstava za osobne dohotke. Za te je odnose karakteristično da polaze od mjesta u hijerarhijskoj ljestvici u poduzeću, od godina radnog staža i formalne školske spreme i da se prema tim kriterijima određuju startne osnovice osobnih dohodaka i prema njima raspodjeljuje uvelike pretežni dio sredstava za osobne dohotke. Nakon toga gotovo ništa i ne ostaje za razdiobu prema radu i prema rezultatima rada. Što su isplate osobnih dohodaka ograničenije, to manje dohotka ostaje da bi se **dohodovno** diferencirali:

radnici od neradnika
kreatori od neinventivnih
poduzetni od nezainteresiranih
znalci od neznalica
sposobni od nesposobnih.

Koliko je ovaj problem akutan, najbolje ilustrira već općepoznati podatak da se Jugoslavija po broju prijavljenih patenata nalazi na predposljednjem mjestu u Evropi (ispred Albanije). Poznato je da mnogi naši stvaraoci prijavljuju svoje patente u inozemstvu pa se i pouzdano zna da smo podosta takvih patenata otkupili za dolare, franke ili marke kao stranu licencu.

Za najveća dostignuća — smanjeni osobni dohoci

Među poduzećima koja su ostvarila gubitke u 1970. godini nalaze se i poduzeća iz brodogradnje, elektronike, kemijske industrije. Dakle, iz onih privrednih grana koje bi trebale povući razvitak hrvatskog gospodarstva. Posljedice su jasne: smanjeni osobni dohoci radnika i to u vrijeme kada te iste radne organizacije ostvaruju svoje najveće proizvodne uspjehe, kao što je to npr. slučaj s brodograditeljima, koji su samo u tri godine nakon reforme iz 1965. godine, po stopama rasta sa 16. mjesta dospjeli na prvo mjesto među industrijskim granama u Jugoslaviji.

Brodograditelji su, npr. desetak godina osvajali nove postupke u izgradnji gigantskih brodova, da bi se napokon osposobili za gradnju brodova kojih se veličina broji u stotinama tisuća brt. No, zbog neadekvatnih propisa, koje je trebalo uskladiti s novim propisima o dohotku još 1968. godine, ulaganje u osvajanje nove proizvodnje još se uvijek tretira kao trošak koji treba naknaditi u roku o tri godine, bez obzira kad je taj trošak nastao, i bez obzira na koje se razdoblje odnosi. Uz to, nema ni banaka koje bi financirale ulaganja u razvoj, znanstveno-istraživački rad, osvajanje nove proizvodnje i tržišta prema stvarnim potrebama našega gospodarstva i njegove ubrzane modernizacije i razvitka.

I tako dolazimo do apsurda. Što su napori veći, što su ambicije naših stvaralaca veće, pa čak i što su rezultati veći — to su njihovi osobni dohoci manji! Naime, što zbog propisa koji rezultate znanstveno-istraživačkoga rada i osvajanja nove proizvodnje ne priznaju kao vrijednost, kao aktivu poduzeća, kao imovinu (dok istodobno gubitak u zalihama priznaju kao aktivu, isto kao i promašenu licencu), mnoga naša najperspektivnija i proizvodno najuspješnija poduzeća moraju najveći dio dohotka dati za pokriće ulaganja koja bi trebalo iz dohotka pokriti tek u idućih nekoliko godina, pa čak i desetljeća. Zbog toga se sredstva za osobne dohotke smanjuju sve do razine kada poduzeće mora iskazati gubitak i u onim godinama kada su ostvarenja najveća, kada su rezultati rada najveći (ali, na žalost, neevidentirani). Pored toga, potojeći kreditno-monetarni sustav ne osigurava novčana sredstva za razvoj.

Svakako je neshvatljivo da se npr. troškovi osvajanja novih postupaka izgradnje brodova moraju naknaditi još prije nego se primijeni novi postupak, ili pak na teret prvog broda u seriji, umjesto da se razgraniče na sve one brodove koji će se proizvesti ubuduće zahvaljujući novom postupku. Ili se, na primjer, troškovi osvajanja proizvodnje poluvodiča moraju naknađivati iz dohotka proizvođača televizora ili tranzistora, kao što se i troškovi osvajanja proizvodnje novih lijekova ili deterdženata naknađuju iz dohotka radnika koji proizvode sasvim druge proizvode.

Ovo su samo neki primjeri koji dokazuju koliko je toga još potrebno učiniti da bi se stvorili uvjeti za ostvarenje zakona dohotka, dohotka kao motiva privređivanja za pojedinca i poduzeća, dohotka kao osnove samoupravnog proizvodnog odnosa. U toj situaciji svako ograničavanje mogućnosti djelovanja dohotka mora imati negativne posljedice na rezultate sveukupne naše gospodarske aktivnosti.

Gubici naših sposobnih i poduzetnih brodograditelja, elektroničara i kemičara trebali bi biti dostatno upozorenje za poduzimanje djelotvornih mjera, osobito u području financiranja reprodukcije. Kako ti gubici ne odražavaju stvarne rezultate njihovih radnika, konstruktora i ostalih stvaralaca, oni sasvim nepotrebno mogu djelovati na odlazak najsposobnijih, najkreativnijih, najzaslužnijih, koje će kasnije biti gotovo nemoguće zamijeniti drugima.

Objektivnim vrednovanjem rezultata rada radnih kolektiva, te izmjenama u sustavu društvenog obračuna kojim treba osigurati reafirmaciju i gospodarski adekvatno utvrđivanje dohotka otklonit će se sve ono što koči ne samo razvitak našega gospodarstva, nego i razvitak samoupravljanja. Ako bi se za to iskoristilo razdoblje u kojem se dohodak u Hrvatskoj suspendira, možda bi to bio i posljednji poraz koji je dohodak kao sustav i kao ideja doživio.

Hrvoje Šošić

ZAGREB PROTIV KAMIONSKOG KOLODVORA?

Skupština grada nezainteresirana za prijevozno-skladišni kompleks

Drug Mitar Rogulja u razgovoru s našim suradnikom

Na Jankomirskoj cesti u Zagrebu u tijeku je izgradnja kamionskog kolodvora s prijevozno-skladišnim kompleksom, koji će u svom sastavu imati:

a) zatvoreni skladišni prostor na površini od 120.000 m^2;

b) kontejnersku bazu koja će biti opremljena najsuvremenijom opremom za upravljanje kontejnerima;

c) otvoreni skladišni prostor s površinom od 160.000 m^2;

d) parkiralište za 300 kamiona s prikolicom;

e) željeznički priključak kapaciteta cca 200 vagona na dan;

f) motel i restoran za smještaj i prehranu vozačkog osoblja;

g) burzu tereta, uz pomoć koje će sva poduzeća moći u svako doba otpremati sve vrste robe. u svim pravcima;

h) carinska skladišta s carinskom ispostavom;

i) vage velikog kapaciteta.

Investitor izgradnje ovog suvremenog kamionskog kolodvora jest zagrebačko poduzeće »Skladišta«, kojega je direktor Mitar Rogulja. On je rođen 1928. u Severinu kod Bjelovara. Diplomirao je 1966. na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Deset godina je u kolektivu, a četiri godine direktor. U želji da potanje informiramo naše čitatelje o ovom velikom pothvatu, zamolili smo druga Rogulju da nam odgovori na nekoliko pitanja.

Važno za Zagreb i za Hrvatsku

U URBANISTIČKOM PLANU ZAGREBA VAŽAN POLOŽAJ ZAUZIMA KAMIONSKI KOLODVOR. TO JE NEŠTO NOVO ZA ZAGREB. ZANIMA NAS KAKO JE UOPĆE DOŠLO DO GRADNJE TOG KOLODVORA I KAKVO JE ZNAČENJE I SVRHA TOGA POTHVATA?

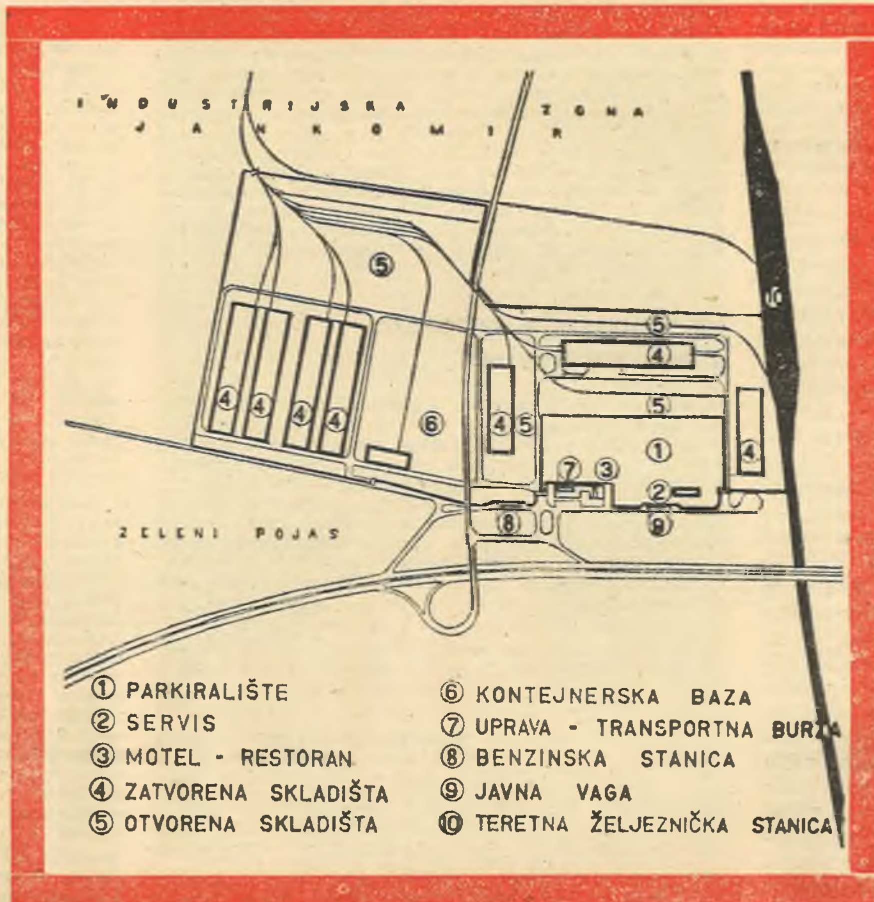
Prvi smo u Jugoslaviji počeli jedan zahvat, a to je početak procesa oko izgradnje ovakvih objekata koji predstavljaju, u stvari, osnovnu kariku, osnovnu podlogu za uvođenje integralnog prijevoza. Bez takvih zahvata nezamislivo je i nemoguće da mi u Hrvatskoj prihvatimo i da se uklopimo u velike integralne transporte, koji su izvan naše zemlje daleko odmakli, dok je kod nas to sve još uvijek samo želja. Mi smo bili svjesni kad smo ušli u ovaj posao da ulazimo u velik pothvat i prišli smo mu vrlo studiozno. Najprije smo snimili trend razvoja robnog prijevoza u posljednjih deset godina, i to na području Zagreba i Hrvatske. Pri tom smo angažirali najbolje stručnjake u Jugoslaviji. Na samom smo početku angažirali Jugoslavensku zajedicu za paletizaciju (način uskladištenja robe) iz Beograda, te Inženjering-projekt iz Zagreba i Zavod za komunalnu djelatnost grada Zagreba. Bili smo i u stalnom dodiru sa znanstvenim radnicima te struke, kao npr. prof. Vitezom s Ekonomskog fakulteta, koji je vrlo aktivno sudjelovao u našim zahvatima već od prvog dana. Sam plan smo studiozno pripremali čitave dvije godine. Istovremeno smo čak nekoliko puta snimali frekvenciju prometa kroz Zagreb, brojenjem vozila na cestama, ankentiranjem šofera, motela itd. Nismo propustili ni informirati se kako su ti problemi riješeni u najrazvijenijim područjima Europe. Prostudirali smo najsuvremenije terminale (prijevozno-skladišne komplekse) i postavili ono što predstavlja najbolje rješenje u našim uvjetima u pogledu dimenzija i programa izgradnje terminala. Naš pothvat doveo je do sličnih inicijativa u više mjesta širom zemlje. Posjećivali su nas ljudi iz Maribora, Splita, Beograda, Skopja itd. Zanimao ih je naš rad i naše iskustvo.

je to važno za Zagreb, koji se nalazi na položaju gdje se križaju međunarodne i domaće prijevozne linije. Osim toga, Zagreb je najbliže zaleđe Rijeci i predstavlja produženu ruku riječke luke. Rijeka ide za intenzivnom izgradnjom kontejnerskog terminala, koji mora biti usko vezan s terminalom u Zagrebu. Terminal sam za sebe ne znači ništa ako nema odgovarajuće punktove. Zagrebački terminal bio bi prvi takav punkt za Rijeku. Budući da će se graditi terminali u Ljubljani, Beogradu i Skopju, tako bi bio formiran lanac terminala u Jugoslaviji. Posebno će sve to biti važno za Zagreb i Hrvatsku s obzirom na jadransku orijentaciju Hrvatske.

Što je zapravo kontejner?

KAKO JE KONTEJNERSKI PRIJEVOZ KOD NAS GOTOVO NEPOZNAT, BISTE LI NAM MOGLI POBLIŽE OBJASNITI ŠTO JE TO KONTEJNER?

Danas se u svijetu mjeri razvijenost neke zemlje po tome koliko je razvijen prijevoz i promet te zemlje, a posebno robni prijevoz jer to predstavlja krvotok svake zemlje i svake privrede. Po dovršenju našeg terminala samo u Zagrebu će se uštedjeti, oko uskladištenja, prijevoza, utovara i istovara robe, na desetke milijardi dinara godišnje. Koliko je sve to atraktivno za privredu, pokazat ću vam jednim primjerom. Okosnica integralnog transporta jest kontejnerski transport. Što je zapravo kontejner? To je vrlo okupljena transportna jedinica. Ti kontejneri veliki su i do 20 t nosivosti. Možete zamisliti kako je to kad se jednim takvim kontejnerom prevozi odjednom 20 t neke robe. Ostvaruju se ogromne uštede. Kontejnera ima više vrsta. Namijenjeni su za prijevoz različitih roba. To su u stvari veliki sanduci od željeza, drva ili plastike različite veličine. Nema te vrste robe koja se ne bi mogla transportirati kontejnerima. No, da bi se uveo promet kontejnera, moraju postojati određene baze, određena postrojenja i određene organizacije koje će kontejnere prihvatiti. U okviru našeg terminala, kao što znate, postoji i kontejnerska baza.

Za lokaciju dvije i pol godine

MISLIMO DA JE KOLODVOR LOCIRAN NA POGODNOM MJESTU. ČIJE JE TO ZEMLJIŠTE BILO DO TADA I NA KOJI NAČIN STE DOŠLI DO NJEGA?

Za ovakve objekte kakav je naš jako je teško dobiti lokaciju. Oko toga smo imali velikih teškoća. Mi smo u prvom redu sami morali pronaći teren koji bi nam odgovarao, što nije bilo lako jer Urbanistički plan nije bio gotov i nije se znalo gdje su tereni namijenjeni za takve objekte. Prošli smo zbog toga niz terena i sami označili koji bi nam bio najpogodniji. Kad smo izabrali teren, bilo je to 1967. god., tek su onda počele prave teškoće. Samo na odobrenje lokacije čekali smo dvije i pol godine. Morali smo mnogo puta požurivati i intervenirati da bi se stvari brže rješavale. Samo ulaženje u posjed, otkup zemlje od seljaka također je dugo trajao. To je bio vrlo delikatan posao. Tu je bilo dvije stotine i pedeset posjednika od kojih je trebalo otkupiti zemlju. Kad smo otkupljivali, važio je propis da se otkup vrši po tarifi Gradske skupštine, tj. pet stotina dinara po kvadratnom metru, što je značilo tisuću osam stotina dinara po četvornom hvatu. Ljudi su masovno negodovali zbog tako niske cijene i prijetili su tužbama sudu. U toj situaciji mi smo nastupili s punim razumijevanjem. Znali smo da je ta zemlja, u većini slučajeva, osnovni izvor egzistencije tih ljudi. Pokušali smo se s njima nagoditi da nađemo jedan povećani iznos naknade koji bismo mi platili. Imali smo nekoliko sastanaka s tim seljacima. Ti sastanci nisu odmah uspijevali, no potpuno su se seljaci uvjerili u naše dobre namjere. Vidjeli su da je u njihovom interesu da s nama nađu zajednički jezik, bez uzajamnog tuženja. Na nekoliko sastanaka s tim ljudima i u prisutnosti predstavnika Mjesne zajedice i predstavnika Imovinsko-pravnog sekretarijata Skupštine grada. sklopili smo kolektivni ugovor. Po slobodnoj pogodbi isplatiti smo vlasnicima zemlje tri tisuće dinara po čhv. Nakon te pogodbe, žalbe, koje su već bile upućene sudu, povučene su i svih dvije stotine i pedeset zemljoposjednika bilo je zadovoljno. Imovinsko-pravna služba Skupštine grada zamjerila nam je da smo sentimentalni i da nismo trebali povisiti cijenu.

Nezainteresirana Skupština grada

KAMIONSKIM KOLODVOROM ZAGREB DOBIVA MNOGO. TERMINAL DOBRIM DIJELOM RJEŠAVA NEKE KOMUNALNE PROBLEME GRADA ZAGREBA. KOLIKO SU VAM U VAŠEM POTHVATU POMOGLI »ZAGREBAČKI GRADSKI OCI«?

Skupština grada nije se dovoljno zainteresirala za naš pothvat, iako je terminal namijenjen, dobrim dijelom, rješavanju nekih komunalnih problema Zagreba. Tako je npr. u taj teren koji smo kupili trebalo uvesti kanalizaciju, vodu i struju, u što smo već uložili dvije mlrd. dinara. Budući da je ta gradnja infrastrukture u interesu grada, mi smo s pravom očekivali da će nam pomoći neka gradska blagajna. No nismo dobili ni dinara. Jednom nas je posjetio drug Kolar, predsjednik Gradske skupštine. Mi smo ga željeli detaljnije upoznati s našim planovima i akcijama. On je izjavio da uopće nije zadovoljan s tempom gradnje. Rekao nam je da on takav kolodvor već nekoliko godina obećava građanima i da nam predlaže integraciju s INKO-om, trgovačkim poduzećem. Dakle, umjesto podrške on nam je predložio integraciju bez dubljeg upuštanja u analizu koliko je opravdan takav prijedlog. To je naš kolektiv prilično razočaralo.

JE LI PREDSJEDNIK PRIJE TOG POSJETA UČINIO NEŠTO DA VAM POMOGNE?

Ne, nije učinio ništa.

U JEDAN OVAKAV OBJEKT TREBA INVESTIRATI MNOGO. KAKO STE VI NAMAKLI TOLIKA FINANCIJSKA SREDSTVA? KOJE SU VAM BANKE DALE KREDIT?

Naš pothvat zahtijeva velika financijska sredstva. Već ranije smo se obraćali Kreditnoj banci Zagreb za pomoć, no oni su nam odgovarali neka mi sami najprije skupimo neka sredstva, pa da će nam oni tada pomoći. Prošlog ljeta, kad smo skupili dosta sredstava, oko tri milijarde dinara, podnijeli smo KBZ dokumentarni zahtjev za kreditiranje. U banci su nam rekli da moramo pričekati dok se ne vrati neka službenica s godišnjeg odmora. No ona je bila na odmoru, a potom na bolovanju više od dva mjeseca. Kad se vratila, dokumentacija koju smo predali nije se više našla. Rekli su nam da je izgubljena. Povukli smo svoj zahtjev, jer nam se sve to skupa činilo u najmanju ruku neozbiljno. Nasuprot tom ponašanju KBZ. Jugobanka i Investiciona banka iz Beograda, preko svojih poslovnica u Zagrebu, pokazale su puno razumijevanje za naše probleme. Od njih smo dobili sredstva pod veoma povoljnim uvjetima.

Već sam vam rekao da smo uložili dvije milijarde u infrastrukturu. Za daljnju izgradnju osigurali smo oko milijardu i pol dinara. S tim sredstvima krećemo odmah na posao, tako da će parkiralište s prometnom površinom biti gotovo do kraja rujna. Moram još spomenuti da smo osim infrastrukture već sagradili objekt za administraciju, restoran i prostorije za dnevni boravak šofera, te prostor za burzu tereta. Jednu halu od 26 tisuća m^2 završit ćemo do prvog svibnja slijedeće godine. Sada radimo na nekim novim financijskim konstrukcijama i o njima ovisi daljnja gradnja. Pokušali smo također naći sufinancijere u velikim zagrebačkim poduzećima, no zbog pomanjkanja sredstava to nije bilo moguće.

KAŽITE NAM, DRUŽE DIREKTORE NEŠTO O VAŠEM PODUZEĆU. KADA JE ONO OSNOVANO I U KAKVOM JE FINANCIJSKOM POLOŽAJU?

Naše je poduzeće osnovano 1953. godine. Brutto promet nije velik, svega oko milijardu i dvije stotine milijuna dinara. No stopa dohotka u toj akumulaciji jest oko 70%. Izdvajanje u fondove iznosi 20-30%, godišnje oko dvije stotine i pedeset milijuna. Imamo 160 radnika. Osobni dohoci u sedam mjeseci ove godine iznose oko dvije tisuće dinara. Kapacitet zatvorenih skladišta nam je osam tisuća kvadratnih metara.

Budući da je naša grana djelatnosti mlada, ona je u zemlji vrlo zaostala. Zbog toga je naše poduzeće vidjelo svoju perspektivu razvoja u izgradnji terminala. Mislili smo da će takav atraktivan program privući pažnju i osigurati nam moralnu i materijalnu potporu. No, iako se nisu ispunila sva naša očekivanja u tom pogledu, mi i dalje uporno radimo na svom programu.

Ivan Cerovac

GOSPODARSKI I DRUŠTVENO-POLITIČKI TEMELJI USTAVNIH PROMJENA (4)

BIT USTAVNIH AMANDMANA

Centralističko-unitarističkim konceptom organizacije višenacionalnih zajednica negira se suverenitet naroda i na taj način blokira njihovo stvaralaštvo i sloboda, što bitno usporava socijalno-gospodarski razvoj svakog naroda pojedinačno i socijalizma kao globalnog svjetskog procesa i pokreta. Iz ovoga proizlazi da se socijalizam, kao novi sistem društveno-ekonomskih odnosa, može graditi jedino na koncepciji potpune nacionalne ravnopravnosti i suvereniteta, a to znači da centralističko-birokratski sustav organizacije centralne vlasti u višenacionalnim zajednicama ne može biti temelj afirmacije ni samoupravnog koncepta socijalizma ni afirmacije nacija kao osnovnih globalnih zajednica suvremenog života.

Bez državnosti nema samoupravljanja

Normalno je da se naša današnja situacija kvalitetno razlikuje po tome što se kao osnovni nosilac rješavanja nacionalnog pitanja pojavljuje radnička klasa na čelu sa svojom avangardom. **Radnička klasa, shvaćena kao suvremena proizvodna i politička sila, jedini je gospodarsko-politički subjekt koji može po prirodi svoga položaja i interesa osloboditi sam sebe i svoj narod u cjelini.**

Ne može biti slobode na nivou osnovnih jedinica privređivanja ukoliko se radnička klasa ne može pojaviti kao nacionalna kategorija, koja će preko svoje političke reprezentacije provjeravati adekvatnost pojedinih gospodarsko-socijalnih rješenja i uređivati pravila igre, u okviru kojih će se kretati i živjeti pojedinačni nosioci socijalno-ekonomskog života.

U tome je bitna razlika u rješavanju nacionalnog pitanja između socijalističkih zajednica, u kojima se radnička klasa pojavljuje kao hegemon svoga naroda, te kapitalističkih i državno-socijalističkih zajednica, u kojima se kapitalistička klasa i vladajući birokratski slojevi pojavljuju kao osnovne upravljačke snage svojih naroda.

Može se čak kazati da se ne može izgrađivati samoupravljački koncept socijalizma niti on može pobijediti ukoliko se radnička klasa ne može pojaviti kao nacionalna kategorija na globalnom nivou. To je najbolje pokazao razvitak socijalističke Jugoslavije u posljednjih pet godina od društveno-ekonomske reforme naovamo. Društveno-ekonomska reforma trebala je definitivno, do nogu, potući centralističko-birokratske snage i prenijeti višak rada na radničku klasu na nivou osnovnih jedinica privređivanja.

Međutim, birokracija je stekla premoć u središtu odlučivanja i ona je izvršila takav utjecaj na postojeću kompoziciju političke vlasti da je potpuno blokirala proces prenošenja viška rada i drugih ključnih odluka o reprodukciji s centralnih federalnih organa na proizvođače, njihove radne organizacije i asocijacije. U takvom sustavu političke vlasti političke reprezentacije pojedinih nacija mogle bi se preglašavati, ali bi to preglašavanje negiralo socijalističku orijentaciju Jugoslavije u transformaciji privrednog sustava. Prema tome, razvlašćivanje Federacije pojavljuje se kao preliminarna pretpostavka da bi mogao uopće otpočeti proces prenošenja viška rada i ključnih odluka o reprodukciji s federacije na proizvođače i njihove asocijacije. To drugim riječima znači da se konstituiranje modernih nacionalnih zajednica i država, u okviru kojih se radnička klasa pojavljuje kao suverena snaga, javlja kao jedino mogući i najprogresivniji korak u razbijanju državno-birokratskog tipa socijalnogospodarske organizacije privrede i društva.

U čemu je bît ustavnih amandmana?

Ustavni amandmani znače radikalnu inovaciju postojećeg Ustava i daljnju razradu nekih njegovih najprogresivnijih intencija koje nisu dorečene. Ustavni amandmani ne bave se toliko sadržajem pitanja koja će se rješavati u okviru nacija i republika kao i u okviru federacije, već oni prije svega određuju ključne pozicije na kojima valja konstituirati udruženi rad i dohcdak i stvoriti pravno-političke okvire za formiranje nacionalnih zajednica država, u okviru kojih će oni suvereno rješavati najveći dio gospodarsko-socijalnih pitanja, a onaj dio koji predstavlja zajednički interes svih naroda Jugoslavije dogovorno prenijeti i rješavati u federaciji.

Ključne promjene koje će se izvesti pomoću amandmana sastoje se u kvalitetno novoj tehnologiji političkog odlučivanja u federaciji. Ustav polazi od jedne dokraja revolucionarne koncepcije da su nacije i republike primarne i potpuno suverene gospodarsko-socijalne i političke zajednice u okviru kojih svaki narod ostvaruje svoja prava i interese. Prema tome, ključna pitanja socijalno-gospodarskog, znanstveno-obrazovnog, kulturnog i drugog života moraju se regulirati i rješavati u okviru nacionalnih zajednica i država.

U tom pravcu sveukupni kompleks proširene društvene reprodukcije prenosi se s Federacije na proizvođače, njihove asocijacije, nacije i republike. To, drugim riječima, znači da Federacija neće moći više ni jednog dinara skupiti za investicionu aktivnost, jer je prevelika moć Federacije u području investicija bila glavni izvor sukoba u našem dosadašnjem razvitku i glavni čimbenik rastakanja proizvodnog i socijalno-gospodarskog tkiva Jugoslavije. Prebacujući potpunu odgovornost na proizvođače, nacije i republike u cjelokupnom procesu društvene reprodukcije, mi stvaramo pretpostavke za mnogo brži razvoj i svakog poduzeća i svake nacije, a tako i globalnog jugoslavenskog proizvodnog i gospodarsko-političkog sustava.

Ključni čimbenik dezintegracionih kretanja u Jugoslaviji u dosadašnjem razvoju, kao i uzrok neracionalnosti investicionih ulaganja do kojih je došlo u posljednje vrijeme, nije u nepostojanju centralističkog i kruto dirigiranog plana federacije, koji bi trebao vršiti konkretan raspored proizvodnih snaga u Jugoslaviji, nego u postojanju prevelikih centralnih investicionih fondova i ostalih oblika moći u Federaciji. To je bio temeljni uzrok stvaranja autarhičnih i paralelnih republičkih ekonomija, koje nisu surađivale na jugoslavenskom nivou, već razvijale umjetnu konkurentsku bitku koja je iscrpljivala sposobnosti naših radnih organizacija i uništavala najvitalniju energiju našeg gospodarskog sustava, a to je društvena netto akumulacija, koja se ovakvim mehanizmom nije mogla uspješno i optimalno rasporediti ni ekonomski adekvatno valorizirati.

Prenošenje odgovornosti za reprodukciju na nacije i proizvođače dovest će do mnogo većeg stupnja specijalizacije nacionalnih ekonomija, koje će morati znatan dio svoje proizvodne i financijske moći orijentirati na one segmente privredne strukture preko kojih će moći postići najbrži porast narodnog dohotka nacije i republike. U uvjetima kad nitko neće moći pokriti promašene investicione odluke tuđim sredstvima (neće biti sredstava u centralnim fondovima i bankama), svatko će morati snositi odgovornost za promašaje, i to stvarnu, ekonomsku odgovornost, što će ga objektivno stimulirati da stvara takve investicione elaborate i gradi takve kapacitete koji moraju biti rentabilni. Ovo će biti stimulans da radnička klasa svake nacije razvije sustav političke i interesne odgovornosti kako na nivou osnovnih jedinica privređivanja tako i na nivou globalne nacionalne strategije.

Drugi kompleks u okviru ovoga jest prenošenje međunarodnih ekonomskih odnosa na sektoru investicija na poduzeća, nacije i republike. Za hrvatsko gospodarstvo to je vitalno pitanje bez kojega Hrvatska ne može postići zadovoljavajuću stopu porasta narodnog dohotka i vratiti svoju prekobrojnu ekonomsku emigraciju. Zbog toga treba potpuno ukinuti postojeći sistem međunarodnog zaduživanja, u kojem se Federacija i savezne banke pojavljuju kao jamci za dobivanje kredita od međunarodnih institucija i privatnog kapitala. Treba izgraditi takve instrumente i zakone kojima će se na nov način razriješiti međunarodni kompleks afirmacije proizvođača i nacija.

Hrvatska i međunarodni kapital

Često puta određene snage, pa i znanstveni radnici, iznose da mi ne bismo trebali kritički secirati poziciju saveznih banaka, s obzirom na njihov međunarodni ugled i renome i s obzirom na štete koje mogu proizaći iz devalvacije toga ugleda. Međutim, ovakva pozicija saveznih banaka i ovakav njihov ugled — Hrvatskoj su u dosadašnjem razvitku nanijeli goleme štete i otvorili proces njene međunarodne provincijalizacije.

U budućim ekonomskim i političkim odnosima u federaciji treba prihvatiti načelo da se svako poduzeće i poslovna banka — zavisno od svoga kreditnog a prije svega deviznog potencijala i kvalitete svoga postojanja, a to se odnosi i na svaku naciju i republiku — može pojaviti kao izravan subjekt u međunarodnim financijskim odnosima. Kako je svjetski kapital rigorozan u kriterijima koje nameće prilikom plasmana kapitala na međunarodnom tržištu, a kako se više neće dugovi moći prevaljivati na Federaciju i njenu deviznu globalnu kvotu, to je sasvim prirodno da će svaka nacija morati razviti svoju strategiju i instrumentarij u odnosima sa svjetskim financijskim korporacijama i pojedinačnim subjektima.

U tom pravcu će se morati razviti moderne financijske korporacije u Hrvatskoj koje će u svojim okvirima okupiti najpropulzivnije programere i financijske biznismene, da bi se mogle adekvatno i sa stajališta globalnih nacionalnih interesa uključivati u svjetske gospodarske i financijske tokove. Kako Hrvatska ima deficit kapitala s obzirom na svoje prirodne, proizvodne, a osobito kadrovske izvore (računajući i one na privremenom radu u inozemstvu), ona se može pojaviti kao važan partner svjetske privrede i njenih poslovnih nukleusa i organizama. U tom pravcu, prema nekim procjenama, ali pod pretpostavkom da se potpuno izmijeni sistem ekonomskih odnosa s inozemstvom, Hrvatska može u kratkom periodu povući oko 2 milijarde dolara uštedevina naših radnika u zapadnoj Evropi i dobiti preko 1 milijardu dolara stranog kapitala za svoj razvitak.

Način odlučivanja u federaciji

Na Federaciji će i dalje biti čitav niz gospodarsko-socijalnih pitanja koja čine kičmu i vezivo tkivo naše socijalističke zajednice, a to su:

1. odluke o jedinstvenom tržištu;
2. izgradnja jedinstvenog vanjsko-trgovačkog i deviznog sustava;
3. jedinstvene osnove monetarne politike u Jugolaviji;
4. izgradnja sistema ekonomske solidarnosti naroda Jugoslavije na liniji ubrzanog razvoja nedovoljno razvijenih republika i pokrajina;
5. financiranje klasične obrane Jugoslavije;
6. izgradnja sistema vanjsko-političkih odnosa sa inozemstvom.

Ovo su ključna pitanja koja će se rješavati paritetno u Federaciji, a to znači usklađivanjem stavova, gdje ni jedan nacionalni interes u ovim pitanjima neće moći biti nadglasan. To drugim riječima znači da se na svakom od ovih pitanja solidnim radom i sagledavanjem, kao i spoznajom zajedničkih interesa, mora doći do minimuma jedinstva. Iz ovoga proizlazi da svaka nacija i republika o svim ovim pitanjima moraju na nivou svojih nacionalnih skupština i njihovih političko-izvršnih organa, na osnovi znanstvene i argumentirane obrane pojedinih pitanja i širokog demokratskog dijaloga, doći do stavova oko svakog od gore navedenih pitanja. Na osnovi ovako zauzetih stavova treba po načelu imperativnog mandata zadužiti nacionalnu i republičku delegaciju u Vijeću naroda, kao i članove Predsjedništva Jugoslavije da ih dosljedno i bez kompromisa zastupaju u Federaciji. Iz ovoga proizlazi da je federacija i njezin mehanizam političkog odlučivanja izvedena zajednica i da se ona pojavljuje kao instrument preko kojeg narodi Jugoslavije rješavaju pitanja od zajedničkog interesa. U svakom slučaju, ovakav koncept organizacije federacije te primjena nacionalnog pariteta potpuno mijenjaju metodologiju i bit političkog odlučivanja u našoj višenacionalnoj zajednici.

Neophodna je izgradnja ne samo drukčije političke koncepcije odnosa između naših naroda u federaciji, već valja izraditi jedan dokraja objektiviziran mehanizam političkog odlučivanja i testiranja provođenja načelno donesenih odluka, a tako i mehanizam političko-interesne odgovornosti nacionalnih delegacija federalnog mehanizma. Ova koncepcija polazi od toga da se **globalna odgovornost za sudbinu Jugoslavije ne rješava prije svega u Federaciji, nego u naroda Jugoslavije i da svaki narod mora u borbi za svoje parcijalne interese polaziti od biti procesa samoupravno-dohodovne transformacije našeg društva i otkrivanja logike ekonomskih zakona.**

(Svršetak u slijedećem broju)

Marko Veselica

PRED DONOŠENJE NOVOG REPUBLIČKOG ZAKONA O STAMBENIM ODNOSIMA

VRZINO KOLO

Novi zakon o stambenim odnosima mora pravedno riješiti probleme raspolaganja stambenim prostorom u privatnom vlasništvu

Sadašnji zakon o stambenim odnosima prestaje važiti 31. XII 1971., pa će, u skladu s dopunom Ustava, svaka republika donijeti svoj zakon o stambenim odnosima. U tom povodu potrebno je upozoriti bar na neke štetne posljedice i nepravde staroga zakona o stambenim odnosima. Taj zakon stvorio je i legalizirao neke dotad u svijetu nepoznate institucije:

Stanarsko pravo — apsurdna i protuustavna institucija

1. »STANARSKO PRAVO« u stambenim jedinicama (ili objektima) koji su privatno vlasništvo. To je apsurdna i protuustavna institucija u višestrukom smislu, ponajprije zbog toga što temeljnim zakonskim odredbama PRIVATNO VLASNIŠTVO u našoj zemlji NIJE UKINUTO, već je samo OGRANIČENO, a budući da je u pogledu stanova još uvijek legitimno, tj. priznato pravo (dakako, u okviru postojećih ograničenja), ostaje nepoznato i neobjašnjivo na čemu je zakonodavac utemeljio »stanarsko pravo« korisnika tuđega stana, i to kao pravo koje u pogledu raspolaganja stanom (s iznimkom »otuđenja«, tj. prodaje) potire prava njegova legitimnoga vlasnika i koje je faktički mnogo veće od prava vlasnika stana!

2. »ODGOVARAJUĆI STAN« jest poznata odredba postojećeg zakona o stambenim odnosima, kojom se manipulira kao da ona osigurava sva prava legitimnim vlasnicima stanova u odnosu na njihovo vlasništvo. U stvari, ta je odredba alibi za bespravno i protuustavno raspolaganje tuđom imovinom (stanom), što u potpunosti potkrepljuje naša sudska praksa koja pokazuje da »odgovarajući stan« praktički NE POSTOJI (stan koji vlasnik nudi stanaru da bi stupio u uživanje vlastitog stana UVIJEK je po nečemu »neodgovarajući«). To je potpuno neprecizna i kontradiktorna odredba ZOSO-a, koju bi u novom republičkom zakonu valjalo što preciznije definirati.

3. Taj je zakon omogućio da zgrade propadaju, jer su stanarine niske. Omogućio je također da nosioci stanarskog prava, koji su (po pisanoj riječi Lidije Šentjurc) privilegirana klasa, povećavaju svoj standard na tuđi račun, pogotovu u uvjetima simboličke stanarine. Takvu kategoriju neki pokušavaju zakloniti imenom raničke klase, no prema podacima Saveznog zavoda za statistiku u Beogradu 87 posto stanara u iznajmljenim stanovima ima nadprosječne osobne dohotke i dobre druge prihode, a po zvanju su većinom službenici, dok samo 13 posto radnika s ispodprosječnim prihodima stanuje u iznajmljenim stanovima, a 2/3 našega naroda stanuje u vlastitim kućama.

ZOSO zatire međuljudske odnose

Postojećim zakonom omogućena je špekulativna uporaba i raspodjela stanova. Omogućeno je stanarima u njima da uz lihvarske cijene izdaju sobe podstanarima, da grade i iznajmljuju vikendice turistima, da pri tome ne plaćaju porez, da prodaju stanarska prava na tuđi stan za kriminalne sume, itd... Treba samo pročitati tekstove »Stambena džungla« iz riječkog »Novog lista« (od 5. VI. 1971.), »Duhovi u stanovima« u zagrebačkom »Večernjem listu« (od 24. V. 1971.), »Beskućnici plaćaju ceh« u sarajevskom »Svijetu« (od 23. VI. 1971.), a i mnoge druge članke iz našega tiska, pa svatko može vidjeti i spoznati da se ovakvim radom, a na temelju protuustavnih odredaba ZOSO-a, stvaraju moralno bolesni ljudi, te zatire pojam o moralu, poštenju i ispravnim međuljudskim odnosima.

Nadalje, kupoprodaja neuseljivih stanova i velike špekulacije s njima izviru izravno iz postojećega ZOSO-a! Budući da jedan dio sredstava javnog informiranja ponajviše optužuje vlasnike kuća i stanova kao krivce transakcije s neuseljivim stanovima i za sve njezine posljedice, potrebno je reći da faktično stvari izgledaju ovako:

— Kada se prodaje neuseljivi stan, on se najprije mora ponuditi stanaru koji se njime koristi, jer on ima pravo prvokupa. U golemoj većini slučajeva stanari su takav stan kupili za simbolične svote s obzirom na njegovu realnu vrijednost.

— Kupac neuseljivoga stana nalazi stanaru drugi stan i stanar se tamo sporazumno preseli.

— Kupac neuseljivoga stana i stanar toga stana ostaju stanovati i dalje pod istim uvjetima.

U sva tri slučaja stan je prodan ispod stvarne vrijednosti. U sva tri slučaja općina nije dobila odgovarajuću prijenosnu taksu. U sva tri slučaja kupac je napravio dobar posao, a u sva tri slučaja prodavatelj je prikraćen i izrabljen. Sve je to omogućio ZOSO, pa ipak se još nalazi, naravno, zainteresiranih ljudi koji žele da republike samo preuzmu i produže postojeći savezni ili donesu nove republičke zakone o stambenim odnosima koji se od njega ne bi bitno razlikovali.

Beskrupulozni postupci

Za ilustraciju mentaliteta nosioca stanarskog prava neka posluži njihov javni zahtjev da se stanarine ne povisuju, jer to — navodno — utječe na njihov standard, i njihov zahtjev da se prihodi od simboličnih stanarina upotrijebe za uljepšavanje njihovih stanova, te da se novi stanovi ne izgrađuju od tih stanarina. To znači: neka drugi žive i čame u podrumima, mansardama, u stisnutim i vlažnim stanovima, a pomoću stanarina neka se urede luksuzni stanovi. Ovako nešto tražiti, ovako se zaboraviti i prezirati činjenice i javno mnijenje

Taj je zakon napravio i dvije vrste stanara. Jedne koji su povlašteniji: žive u starim stanovima, i druge manje povlaštene: žive u novijim stanovima (jer tu plaćaju veću najamninu za gotovo isti stan i komfor). O kakvim je anomalijama riječ ilustrirat će slijedeći primjer: jedan vlasnik trosobnog stana dobiva za svoj stan mjesečno 16.000 din. brutto, a kao podstanar plaća 80.000 din. mjesečno, i to odjedanput za cijelu godinu. Trosobni se stan proda za 20,000.000 st. din. Vlasnica dobije 6, a stanar 14 milijuna dinara. Ili, stanarka koja ima stan od 9 soba neće da iznajmljuje, druga ima 4 sobe koje iznajmljuje, i još se vjenča za 82. g. staroga penzionera u susjednoj kući, da uzmogne naslijediti i njegov stan, odnosno sustanarstvo, nakon njegove smrti. Takvih bi se slučajeva moglo nizati u beskonačnost. Ali, još je gora posljedica sadašnjega ZOSO-a to što stanar i kad dobije novi stan, ne napušta dotadašnji bez velike odštete. U protivnomu, on ostaje sâm u njemu ili nekoga svoga tamo ostavi. Ispada: koliko se god novih stanova izgradilo, uvijek ostaje isto stanje, isti broj neuseljivih stanova. To je vrzino kolo iz kojega nema izlaza dok se zakon ne izmijeni.

Riječ je o kriminalu za koji svi znaju, ali zbog kojega nitko nije pozvan na odgovornost.

doista je previše, pa makar i za jednu »privilegiranu klasu«.

Najteži i najurgentniji stambeni problemi jesu upravo problemi vlasnikâ stanova u kojima žive drugi »korisnici stambenog prava«! Uglavnom su to stariji i proizvodno već neaktivni ljudi, koji prisilno žive u takvim uvjetima.

Stari ZOSO stvorio je zapravo dvije vrste vlasnika kuća i stanova. Jedne, koji imaju svoje kuće i stanove od početka XX. stoljeća, i druge, koji imaju svoje kuće i stanove od 1954. godine. Ovi posljednji pravno su i stvarno vlasnici, a oni stari samo su deklarativno vlasnici. Stvarno imaju tek mnogo dužnosti i obveza, dok prava gotovo i nemaju.

Opravdani zahtjevi

Pitat će netko: pa što žele vlasnici tih starih kuća i stanova i što traži njihovo staleško udruženje? Ništa drugo doli **pravo da usele sebe i članove svoje obitelji u svoje kuće i stanove**. I ništa drugo!

Nasuprot tomu mi pitamo: zar može biti takve društvene zajednice ili organizacije koja bi mogla osporavati i osporiti to elementarno pravo vlasnika na vlasništvo koje mu zakon dopušta?

O tomu kako se to može provesti posve mirno i bez većih potresa, Udruženje je podnijelo Saboru SRH i ostalim zakonodavcima svoje opravdane zahtjeve, a oni se mogu ukratko sažeti u nekoliko točaka:

1. Nikoga na ulicu — svatko mora dobiti stan dostojan čovjeka.
2. Stanarsko pravo u privatnim kućama i stanovima ne može postojati, nego zakupni odnos u sporazumu s vlasnikom.
3. Ako su stanari politički problem, onda su to isto i vlasnici, kojih ima više negoli stanara i njima je nepravda napravljena.
4. Jednako kao hrana i odijelo, tako je i stan potrošno dobro i svatko se sâm mora brinuti za njegovo namicanje.

Neće nove stanove

Koliki bi stanari u privatnim stanovima dobili stan od poduzeća, od udruženja penzionera ili boraca — kad bi htjeli tražiti taj stan. U obitelji koja kod potpisanoga stanuje, nosilac stanarskoga prava — penzioner — mogao bi dobiti stan iz fonda penzionera, njegov zet kod boraca, a kći u poduzeću koje dobro stoji. Na tri mjesta mogli su osigurati stan, ali neće, jer imaju tri sobe s komforom za 16.000 st. din., a smatraju da će imati i oni i njihovi potomci stanarsko pravo na ovaj stan uz simboličke stanarine u vječnost.

Do ovakvih i još gorih apsurda doveo je sadašnji ZOSO, pa nije nikakvo čudo da su ljudi koji ne mogu u svoje stanove revoltirani i da zakonskim putem traže svoja prava. Pravedno je i na zakonu i Ustavu osnovano da u potpunosti raspolažu onime što im pripada, a socijalna i stambena pitanja onih koji se koriste njihovim stanovima treba riješiti društvena zajednica sredstvima stambenoga fonda.

»Stanarsko pravo« u privatnim kućama i stanovima i institucija »odgovarajući stan« dvije su osnovne greške sad još važećega ZOSO-a, a uzrok su — među ostalim propustima — da do danas nemamo dovoljno stanova i da nemamo ni sad, nakon gotovo 30 godina, riješeno stambeno pitanje.

Rješenje postoji

Rješenje stambenih problema vezanih uz privatne stanove u SRH može se riješiti:

a) Izgradnjom 1.200 jednosobnih i dvosobnih stanova za one stanare koji doista ne mogu ni na koji način kupiti ili izgraditi stan za sebe. Materijalna osnovica za to postoji u stambenim fondovima.

b) Svi stanari u privatnim kućama i stanovima koji imaju mogućnosti, a tih ima 87 posto prema službenim podacima, morali bi sami do konca 1972. g. za sebe i svoju obitelj riješiti stambeno pitanje.

c) Međusobnom izmjenom stanova između vlasnika i stanara u privatnom sektoru rješava se 60 posto stambenih problema. Tu mora važiti načelo: ako je neki stan dobar za vlasnika, mora biti dobar i za stanara. Svi smo barem pred zakonom jednakopravni. Valja napraviti reviziju nepravilno i nedovoljno iskorištenih stanova pa će se pomoći mnogim beskućnicima.

d) Izjednačavanjem stanarina u starim i novim objektima.

Neka svatko izvrši svoju dužnost i preuzme svoje obveze pa će pitanje stambenih problema u privatnom sektoru biti brzo i pravedno riješeno. Ovdje mislim na Sabor SRH, koji bi trebao hitno donijeti novi republički zakon o stambenim odnosima; na društvenu zajednicu, koja bi trebala doprinos (4 posto) od dohodaka svih uposlenih iskoristiti isključivo za izgradnju jednosobnih i dvosobnih stanova za socijalno slabo stojeće obitelji u republici Hrvatskoj; uz brigu radnih organizacija, Saveza boraca i drugih odgovarajućih organizacija za svoje članove — na taj bi se način svi stambeni problemi relativno bezbolno i brzo mogli riješiti.

Ovdje su samo u općim crtama iznesene neke mogućnosti o tomu kako bi se moglo riješiti to pitanje pravedno i u duhu Ustava SFRJ.

dr. Josip Barišić

Bitno valja tek istražiti

O NEKIM PROBLEMIMA JUŽNOHRVATSKOGA NARODNOG PREPORODA

O razvitku narodnog preporoda u južnoj Hrvatskoj (Dalmacija) u drugoj polovici 19. st. ima mnogo članaka, rasprava, pa i knjiga, od pregleda R. Horvata do zbornika **Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri** (izd. Matica hrvatska). U toj literaturi mnogo je podataka o tijeku preporoda, osobito o borbi za sjedinjenje pokrajine s Hrvatskom, borbi za pohrvaćivanje javnog života, borbi za općine, za pobjedu na izborima za Dalmatinski sabor, zatim o radu čitaonica, Matice dalmatinske, o Liberalnom savezu i drugome, tako da vanjsku stranu preporoda možemo uglavnom dobro slijediti. Međutim, zanimljivo je da upravo najvažniji unutrašnji problemi, koji su bitni za shvaćanje preporoda u cjelini i u sklopu moderne povijesti hrvatskog naroda i njegova narodnog konstituiranja, zatim gledišta i njihova evolucija, te akcije glavnih preporoditelja, unutrašnje protivnosti i krize, te najzad društvena i gospodarska podloga političkog razvoja — do danas nisu u cijelosti istraženi. Bitni problemi još neistraženi. Svakako, bitne probleme valja potanko istražiti da bi se stekla što potpunija slika o preduvjetima, početku i razvitku hrvatskoga narodnog preporoda u bivšoj pokrajini Dalmaciji.

Bitni problemi još neistraženi

1. Što se tiče objavljenih izvora o preporodu, stanje je dobro, ali daljnje proučavanje, prikupljanje i izdavanje nove građe ostaje tekuća zadaća hrvatske historiografije.

2. Jedan od bitnih problema, koji nisu dovoljno istraženi jest problem društveno-gospodarskih prilika u južnoj Hrvatskoj uoči i u početku preporoda. Gospodarsku stranu s uspjehom su proučavali I. Karaman, B. Stulli i D. Foretić, ali uza sve to nedostaje iscrpna, opsežna i problematski komponirana monografija. Nedostaju tako istraživanja o društvenoj strukturi, o položaju pojedinih slojeva pučanstva, njihovim imovnim prilikama i odražaju tih prilika na njihovu kulturnu razinu, narodni osjećaj i politička gledišta. U literaturi ima ocjena, ali su one građene na temelju vremenski, prostorno i populacijski ograničenih istraživanja, a često su poopćene do te mjere da se s pravom može sumnjati u njihovu valjanost. S obzirom na hrvatski preporod pokrajine to se osobito uočava kada se govori o stanju i razvoju narodne svijesti u pojedinim slojevima i u pojedinih narodnosti.

Pitanje narodne svijesti seljaštva, pitanja narodne svijesti i usmjerenosti trgovaca, pomoraca i inteligencije, pitanja su od iznimna značenja za povijesno istraživanje. Pokušavalo se jednostavno i kratkim putem ta pitanja riješiti s pomoću tumačenja o izravnom i potpunom djelovanju gospodarskog položaja tih slojeva na njihovu narodnu svijest i političku usmjerenost. Pri tom se, međutim, nije ulazilo ni u kakvu potanju raščlambu situacije i pojedinim krajevima, nije se pokušavalo odgovoriti na pitanje zašto se trgovci i pomorci, koji su istoga materijalnog stanja i u istom položaju prema tuđincima i njihovim povlasticama, podvajaju u političkim gledištima.

Uvažujući opravdanost i komponentnost svih gledišta, ističem da danas još uvijek ne možemo dati cjelovitu sliku društvene strukture i gospodarskih prilika u pokrajini i na tom temelju narodnog osjećaja u pojedinim slojevima, njegovu razvoju, te odnosu tih slojeva prema preporodu i njegovim bitnim problemima. Kako pak nema temeljite analize cjelokupne gospodarske problematike, ne može se donijeti ni relevantan sud o narodnjačkim gospodarskim naporima, što je veoma važno za ocjenu njihova rada.

3. Nedovoljno su istraženi utjecaji na preporod u pokrajini u složenosti utjecaja iz inozemstva i iz Hrvatske.

4. Koliko god se u literaturi spominje autonomaštvo i autonomaši, nemamo o tome znanstvene monografije koja bi svestrano prikazala fenomen, evoluciju i ideologiju dalmatinskog autonomaštva, njegovo djelovanje i utjecaj na političke prilike u pokrajini i na općeniti razvitak hrvatskog naroda u 19. st., jer nema sumnje da je snaga autonomaštva i autonomaško povezivanje s protivnicima hrvatske političke misli u pokrajini znatno smetalo napredovanju hrvatskoga narodnog preporoda i je bilo jedna od onih povijesnih sila koje su kočile konstituiranje modernoga hrvatskog naroda.

Neodrživa teza: hrvatski izazov — srpski odgovor

5. Veliki je problem postanak i razvoj srpske narodne misli i politike u južnoj Hrvatskoj. Taj problem bio bi zanimljiv i sam po sebi, a u sklopu općenitoga hrvatskog preporoda u pokrajini, te razvoja hrvatsko-srpskih odnosa na širem području, on postaje iznimno važan, to više što mu se dosada u literaturi o preporodu nije posvećivala veća pozornost. Problem razvitka hrvatske i srpske narodne misli, pa potom i državnih odjelitih koncepcija, kao zasebnih misli modernih naroda, zanimljiv je i u sklopu općenitih ilirističkih i jugoslavenskih koncepata o zajedničkom životu Južnih Slavena. Najposlije, u posljednje je vrijeme on postao zanimljiv i po tome što mu je R. Petrović dao doista naopako tumačenje, ističući neodrživu tezu: hrvatski izazov — srpski odgovor. Pobijajući Petrovićevu tezu svojedobno sam napisao opsežniju ocjenu, a daljnje moje istraživanje, koje ću priopćiti na drugom mjestu, pokazalo je svu opravdanost pobijanja takve teze. Istražujući djelovanje V. S. Karadžića, srpskog klera, novinstva i države među srpskim pučanstvom u hrvatskim zemljama, prikupio sam dosta podataka koji pokazuju da nije bilo riječi o srpskom odgovoru na hrvatski izazov, nego da se srpska narodna i državna misao naravno razvijala nakon odbacivanja ilirističke ideje, da je tražila ostvarenje svojih narodnih težnji i neopravdanih državno-teritorijalnih pretenzija u Hrvatskoj.

Budući da je problem hrvatsko-srpskih odnosa u južnoj Hrvatskoj važan dio u cjelokupnoj problematici odnosa Hrvata i Srba i budući da ona postaje sve zanimljivija za povjesničare, čega su bili svjesni i pisci najnovije sinteze **Povijesti hrvatskog naroda 1860—1914**, jedna je od zadaća hrvatske historiografije temeljito istraživanje postanka, razvoja i sastavnica srpske narodne i državne misli i politike u hrvatskim zemljama, a i razvoja hrvatsko-srpskih odnosa, koji su, kako je poznato, prolazili kroz različne faze.

Nije postojao militantni klerikalizam

6. Podjednak su problem i unutrašnji odnosi u Narodnoj stranci s obzirom na tzv. kulturno-vjersku napetost, nastalu zbog općenitoga liberalnog gibanja u Evropi, pa i u Monarhiji, te dokrajčenja papinske svjetovne vlasti. Rušenje zgrade tradicionalne katoličke kulture, crkvene organizacije i autoriteta u znanosti i javnom životu, a s druge strane industrijski i znanstveni preobražaj zapadnog društva, nagomilani društveni problemi i nastojanja da se novo društvo osovi na organiziranijem temelju potresalo je Evropu, pa se taj proces reflektirao u gospodarski i duhovno tada stagnantnoj rubnoj pokrajini konzervativne Monarhije. Razilaženja u pogledima na suvremena zbivanja podvajala su narodnjake na, uvjetno rečeno, liberalce i na one konzervativnije, — možda bi bilo najbolje kazati tradicionaliste strogo katoličkih nazora, a koji su se okupljali oko M. Pavlinovića i K. Vojnovića i koji su se povremeno sukobljavali s liberalnijim dijelom stranke zbog odnosa prema liberalnim zakonima, prema pisanju **Narodnog lista**, prema radu u Carevinskom vijeću itd. Podvajanje je pak postavilo historiografiju pred problem tzv. klerikalizma u južnoj Hrvatskoj. Bilo je pisaca koji su odrešito zastupali mišljenje da je konzervativna struja narodnjaka klerikalna. Po mojem sudu, u tadašnjoj Dalmaciji nije bilo klerikalaca, ako pod tim pojmom shvaćamo militantne zastupnike političko-kulturne orijentacije po kojoj bi organizirana Crkva pod papom i biskupima sačuvala u državi i društvu istaknut položaj i odlučan utjecaj. Toga tu nije bilo zbog političke razrožnosti u usmjerenosti visokog i nižeg svećenstva i zbog narodne borbe za koju su bile neophodne suvremene liberalne tekovine, te snošljivost prema inovjernim političkim partnerima — Srbima.

Riječ klerikalizam, na koju se nailazi u suvremenim vrelima, valja uzimati s rezervom, jer je suvremenici nisu upotrebljavali u današnjem značenju, nego kao sinonim za praktično katoličanstvo. A to je velika razlika. Tako M. Klaić, vođa Narodne stranke, u jednom pismu Pavlinoviću kaže da je gotovo klerikalac kao i on, osobito u odnosu prema puku. U literaturi se pak o Klaiću nepodijeljeno govori kao o predstavniku južnohrvatskog liberalizma. To znači da je tu riječ o praktičnom katoličanstvu i neunošenju u puk modernih napetosti, a ne o klerikalizmu u političko-kulturnom značenju tog pojma.

Zbog različitosti u ocjenama povjesnika nužno je dakle ovom problemu posvetiti zasebnu studiju.

Borba za hrvatski zemljišni i narodnosni integritet

7. Osim tih problema, tipičnih za južnohrvatske prilike, zanimljiv je općenitiji pristup, koji postaje to neophodniji ako imamo na umu buduću sintezu povijesti hrvatskog naroda Riječ je, naime, o srodnosti, ako ne i o istovjetnosti problematike u sjevernoj i južnoj Hrvatskoj. Uočavaju se iste potrebe istog naroda, prate se uporna i često puta uzaludna, ali slična rješavanja tih potreba.

Pokazuje se tako da je pitanje hrvatskog zemljišnog i narodnosnog integriteta jednako tištalo političare i svjesne ljude u svim hrvatskim zemljama i da zbog objektivne slabosti malenoga hrvatskog naroda i zbog otpora vrhova Monarhije oni sjedinjenje nisu mogli provesti. Ta slabost cjelokupne hrvatske politike uvjetovala je slabljenje svake radikalnije struje, koju bi potaknula mlađa, energičnija generacija.

Istraživanje pokazuje i druge zajedničke crte, kao gospodarsku zaostalost, nepovoljnu društvenu strukturu, nedostatak kapitala i investicija, tuđinske gospodarske povlastice, tuđinsko iskorištavanje, siromaštvo i iseljavanje puka. U svezi s tim tu je i nastojanje da se na neki način ubrza gospodarski napredak i da se Hrvatska izvede na put modernoga gospodarskog i društvenog razvitka, a u tom smjeru i državnoga, što se isprepleće i međusobno uvjetuje.

Uočljivi su i problemi tuđinske vlasti i borbe protiv nje, problemi neasimiliranih i protuhrvatski usmjerenih tuđinaca, tuđinske po razini, u hrvatskim zemljama veoma raspravljive kulture, i potuđinčenih domaćih sinova, što se sve manifestiralo u autonomaštvu, dalmatinstvu, slavonstvu, mađarofilstvu, germanofilstvu krivo shvaćenom jugoslavenstvu, pa i u otvorenu prianjanju uz velikosrpsku misao. U taj sklop ide i duga borba za hrvatski jezik u javnom životu, te za potiskivanje tuđinaca s političkih i gospodarskih položaja.

Konačno, u procesu konstituiranja modernoga hrvatskog naroda važan je i općeniti idejni razvoj građanskog društva, koje je u borbi za hrvatsku emancipaciju od većih susjeda posezalo za širim konceptima ne bi li tako proširilo otpornu, borbenu osnovicu protiv tuđina, i prostorno i po broju pučanstva. Riječ je o ilirističkim i jugoslavenskim zamislima, a problem njihova nastanka i razvoja, te odnosa prema hrvatskoj narodnoj ideji na čitavom hrvatskom prostoru pokazuje iste značajke i istu ugrađenost u temelje modernoga hrvatskog razvitka.

Na kraju preostaje poželjeti da uskoro barem neke od tih problema vidimo riješene na temeljit i znanstven način

Trpimir Macan

SREDIŠTE STARE HRVATSKE

NEOPHODNO JE ODMAH RAZGRANATI NAJŠIRU AKCIJU ZA OBNOVU

Fotografije koje ovdje objavljujemo ustupio je Hrvatskom tjedniku iz svog arhiva o. prof. Miro Koceić, na čemu mu redakcija zahvaljuje.

Hrvatska konačno obraća pozornost najstarijim žarištima svoje državnosti: akcija za cjelovito znanstveno istraživanje i rekonstrukciju Nina prestaje biti samo pothvat jednog grada ili regije; to postaje općenacionalna akcija u kojoj sudjeluju ne samo lijepim riječima već i stvarnom pomoći jednako Split, glavno dalmatinsko središte kao i Zagreb, glavni naš grad. Pa iako je akcija za Nin zapravo tek na početku, iako u ovom trenutku, dok se uporno i neumorno traže mogućnosti ostvarenja, možemo tek dobro vidjeti sve ono što treba napraviti, valja obratiti pozornost na jedno drugo, izvanredno važno a neoprostivo zanemareno središte stare hrvatske države, a to je starohrvatski Solin. Jer, Solin je ono mjesto kamo se u IX. i X. st. prenosi težište hrvatskog kraljevstva, mjesto gdje hrvatski kraljevi podižu svoje dinastičke grobnice. Na to nas potiče i požuruje još nešto: 1976. ispunjuju se dvije veličajne obljetnice: 900 godina od krunidbe kralja Zvonimira u bazilici Sv. Petra u Solinu i 1000 godina od smrti kraljice Jelene, koje je nadgrobnu ploču, jedan od kapitalnih dokumenata naše povijesti, pronašao na solinskom Gospinu otoku 1898. g. don Frano Bulić. Da bi se te dvije obljetnice dostojno dočekale i proslavile, neophodno je odmah razgranati najširu akciju za obnovu i vrednovanje starohrvatskog kompleksa Solina. Na žurnost upućuje i njegovo stanje.

Bazilika kraljice Jelene kako je izgledala u vrijeme istraživačkih radova g. 1930. Da ostaci ne bi bili uništeni, prekriveni su zemljom, pod kojom se i danas nalaze.

Stanje

Čitav starohrvatski kompleks kraljevskih bazilika i grobnica na Gospinu otoku u Solinu nalazi se danas **pod zemljom,** djelomično pod zgradom današnje župne crkve. Zahvat bi dakle trebao vratiti na svjetlo dana i naše pozornosti ove objekte:

a) trobrodnu baziliku — mauzolej Sv. Stjepana, u atriju kojega je Bulić pronašao fragmente Jelenina sarkofaga i glavnog natpisa koji je rekonstruirao od bezbroja komadića, a zahvaljujući njemu Šišić identificirao tri hrvatska kralja, ispunivši prazninu koja je zjapila u drugoj polovici X st.

b) jednobrodnu baziliku-geminu Sv. Marije. Tu su bili pokopani i drugi kraljevi i kraljice, a nalazile

Ploča kraljice Jelene s latinskim natpisom koji u prijevodu glasi: »U ovom grobu počiva slavna Jelena, žena kralja Mihaila i mati Stjepana kralja koja je bila vladarica. Dana 8. listopada umrije. Ovdje bi pokopana godine od upućenja Gospodnjega 976 . . . Ona koja je za života bila kraljevstvu majka postade majkom sirota i zaštitnicom udovica. Ovamo pogledavši, čovječe, reci: Bože, smiluj joj se duši . . .

su se tu i grobnice velikaša. Prema Tomi Arciđakonu, u tom mauzoleju trebalo bi se nalaziti i počivalište Petra Krešimira IV.

Valja ponoviti: oba ova kapitalna spomenika hrvatske povijesti koja su znanstveno identificirana manjim zahvatima, najprije 1898. pa onda 1930. i zatim, da ne bi došlo do uništavanja, ponovno zatrpana, nalaze se još i danas odsječena od naših pogleda, prekrivena zemljom kao nešto što treba zaboraviti ili čega se treba stidjeti. Stoga sasvim uvjerljivo zvuče riječi splitskog nadbiskupa dr. Frane Franića: **»Nevjerojatna je istina da, na žalost, kroz punih 40 godina, nakon ovih historijskih otkrića, još ništa nije konkretno učinjeno da se ovaj naš značajni lokalitet otvori i konzervira, te dostojno prezentira svim našim građanima kao i stranim posjetiocima Solina. Zemlja i trava pokrivaju Jeleninu crkvu a pločnik današnje župne crkve ostatke mauzoleja hrvatskih kraljeva.«**

Cjelovito prostorno uređenje Gospina otoka, koji bi mogao i morao postati lijepi, prirodni hram stare hrvatske državnosti, onemogućuje još nekoliko lako uklonljivih čimbenika. Na tom su prostoru za vrijeme talijanske okupacije, na mjestu nekih porušenih spomenika stare arhitekture, podignute ružne i neugledne vojne barake, koje su ostale, u istoj namjeni, i nakon oslobođenja, a stoje još i danas. Akcija za cjelovito rješenje kompleksa Otoka naišla bi zacijelo i na razumijevanje vojnih vlasti, pa bi barake trebale biti uklonjene. Također je neophodno zaustaviti širenje današnjeg groblja koje u mnogočemu otežava rješenje kompleksa, a dovodi u opasnost moguće nove nalaze.

Umjesto mauzoleja hrvatskih kraljeva danas, dakle, na Gospinu otoku vidimo: župnu crkvu podignutu potkraj prošlog stoljeća, bez ikakve umjetničke vrijednosti, vojne barake okružene žicom i stihijsko širenje suvremenog groblja.

Drugi objekt koji skora obljetnica Zvonimirove krunidbe a i samo njegovo značenje za povijest hrvatske državnosti dovode u središte naše pozornosti jest bazilika Svetog Petra u Solinu. Njezino je stanje samo utoliko bolje što su ostaci bazilikalnih zidova vidljiji, djelomično konzervirani, ali o nekom prostornom uređenju, dostojnom i prikladnom, nema ni govora. Okoliš je sasvim neuređen, a i ostaci bazilike; oni se, naime, nalaze ispod razine današnjeg terena, u neposrednoj blizini rijeke Jadra, pa gotovo čitavu zimu budu pod vodom. Nikakva oznaka, nikakva riječ ne upozorava namjernika da se tu odigrao jedan hrvatski državotvorni čin — da je tu izaslanik pape Grgura VII. okrunio našeg vladara.

Spomen-natpis što ga je Društvo za istraživanje hrvatske starine BIHAĆ postavilo na Gospinu otoku u povodu tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva.

U sasvim zapuštenom stanju, gotovo već izgubljenom, jest treći značajan lokalitet: Trpimirova zadužbina u Rižinicama blizu Solina. Na tom je mjestu nađen znameniti Trpimirov natpis koji svojom kamenom postojanošću od sredine dalekog IX. stoljeća svjedoči ime hrvatskog vladara.

Pored ova tri kapitalna objekta — lokaliteta, u sasvim ruševnom i nedostojnom stanju nalaze se i neki drugi spomenici iz srednjovjekovnog razdoblja, vrijedni i značajni, kao crkva u Gradini, zatim tzv. kraljevske mlinice, pa bi cjelovit zahvat vrednovanja starohrvatskog Solina morao svakako i njih obuhvatiti.

Akcija je započela

Već pred gotovo dvije godine na inicijativu Biskupskog ordinarijata u Splitu započeta je akcija za uređenje i obnovu starohrvatskih sakralnih objekata na Gospinu otoku kao i drugih solinskih spomenika. Pod patronatom nadbiskupa dr. Frane Franića akciju je organizirao prof. Miro Koceić obrativši se dopisima svim zainteresiranim stručnim ustanovama. Svi pozvani zavodi i ustanove iz Splita prihvatili su sudjelovanje u akciji naglasivši njenu neophodnost, dok je Matica hrvatska u Zagrebu prihvatila da bude izdavač znanstvenog zbornika o starohrvatskom Solinu koji bi se pojavio u povodu velikih obljetnica. Na sastanku predstavnika zainteresiranih ustanova i stručnjaka direktor Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju, akad. dr. Cvito Fisković, rekao je: **»Moramo priznati da smo svi pomalo krivi da se solinski starohrvatski spomenici nalaze u ovako žalosnom stanju. Sve naše ustanove, svi naši zavodi, pa i kler, krivi smo. Puno više pažnje posvećuje se Dioklecijanovoj palači nego za nas važnijem starohrvatskom Solinu. Trpimo od rimskog patosa. Potreban nam je jasan plan rada, kao što je napravljen program rada za Nin . . . Gospin otok jest afirmacija jedne države na moru. Ne smijemo olako prijeći ni preko demokratske i čovječne note kraljice Jelene. Na Otoku doživljavamo i afirmaciju kraljevskog dvorca, tzv. »curtis«.**

DRŽAVE—POD ZEMLJOM

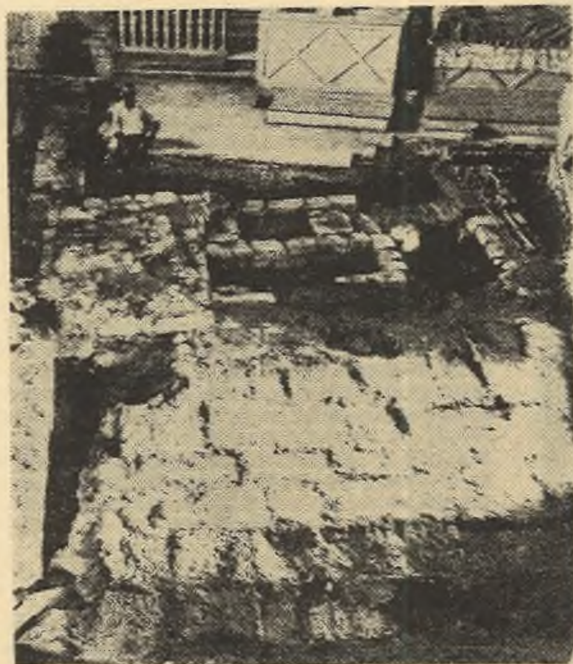
I VREDNOVANJE STAROHRVATSKOG KOMPLEKSA SOLINA

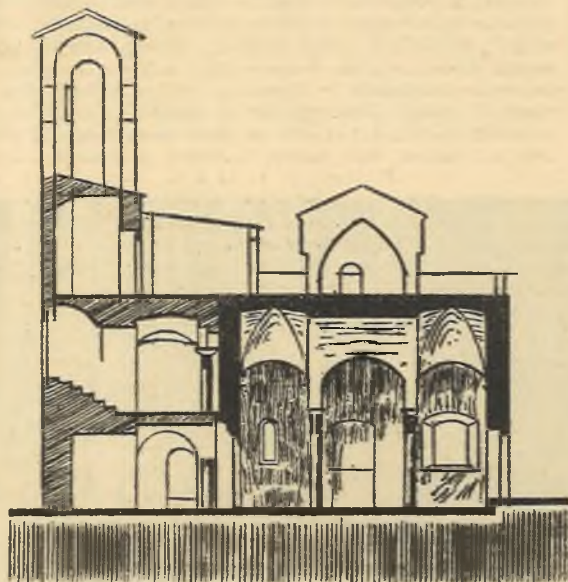
Šuplja crkva – krunidbena bazilika kralja Dmitrija Zvonimira, zimi je po nekoliko mjeseci ispunjena vodom.

Tu je Dyggve pronašao i jednu utvrdu, po čemu bi se pretpostavilo da je to u početku bio utvrđen sklop na vodi tipičan za stare Slavene. Za te spomenike potrebno je oplemeniti i okolni paysage. Dostojanstvo spomenika ne smije se degradirati nedoličnim gradnjama. Inače Gospin otok i rijeka zanimljvi su i poradi malih kaskada, to više što će u budućnosti biti u gradu koji se oko njih širi, pa bismo time dobili zeleni pojas i spomenički sklop usred grada a rijeku sačuvali. Ono dakle što je Beč izgubio, a Pešta dobila: i rijeku i spomenike i zelenilo, imat će Gospin otok. Našu kulturu i našu povijest moramo približiti narodu. Ovdje se sve to mora afirmirati ...«

Predložena ideja za rješenje kompleksa Gospina otoka pretpostavlja rušenje sadašnje župne crkve i izgradnju nove, prilagođene postojanju spomenika i njihovu najboljem prikazivanju, uklanjanje vojnih objekata i svega onoga što ruši dostojanstvo spomeničkog kompleksa. Predviđa se da se oko bazilike izgradi trijem koji bi bio ispunjen natpisima i kamenim fragmentima iz hrvatske povijesti. Posred trijema bila bi zelena tratina iz koje bi nicali tek nešto rekonstruirani zidovi bazilike. O ovakvoj zamisli rješenja kompleksa na Otoku povoljno se izrazio i direktor Instituta za nacionalnu arheologiju u Splitu, akad. dr. Stjepan Gunjača: **»Potpuno se slažemo s nakanom cijenjenog Ordinarijata da se izvedu radovi koji bi omogućili da se važni starohrvatski spomenici na Gospinu otoku u Solinu trajno prezentiraju. Način na koji je prezentiranje zamišljeno najbolje odgovara svrsi i garantira dostojno tretiranje preostataka starohrvatskog graditeljstva. Smatramo da nije potrebno napominjati da je rad na podizanju nove ckrve uvjetovan prethodnim stručnim arheološkim zahvatom prostora nešto većeg nego što bi ga zahvatila površina novogradnje. Ovaj Institut bi pružio pomoć rukovođenjem arheoloških radova, ne samo zato što je to u njegovoj kompetenci nego i zato što se dosad pronađeni spomenici nalaze u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika kao jedinici Instituta«.**

Ostaci bazilike Svete Marije pod pločnikom današnje crkve.

Idejna rekonstrukcija Jelenine bazilike, koju prvi od povijesnih izvora spominje Toma Arciđakon, navodeći da je tu bilo sahranište više hrvatskih kraljeva i kraljica.

Pored nacionalnog, kompleks Gospina otoka ima zacijelo i vjersko značenje, što je istakao bivši solinski župnik don Ante Jurić, pozvavši vjernike ovim riječima: **»Povećajte broj Marijinih štovatelja u tom našem najstarijem Marijinom svetištu, da bismo se tako svi skupa pripremili da što svečanije i sa što većom duhovnom koršću proslavimo rijetki i tako veliki jubilej jednog svetišta: tisućugodišnjicu Gospe od Otoka«.**

Akcija je dakle pokrenuta. Prema želji što ju je nadbiskup dr. Franić izrazio u pismu upućenom predsjedniku splitske općine ing. Jakši Miličiću: »da bi Općina Split preuzela inicijativu svih gore navedenih ackija, a mi ćemo joj od srca pomagati« — formiran je odbor za obnovu starohrvatskog Solina. U odbor, kojemu predsjedava magistar Dušan Jelovina iz Instituta za nacionalnu arheologiju, ušli su predstavnici zainteresiranih ustanova, listom uvaženi mlađi stručnjaci: Ž. Rapanić, M. Antičević, F. Oreb, D. Domančić, M. Koceić i N. Cambi, pa je tako akcija postavljena na ozbiljan i kompetentan temelj. Odbor je izradio i globalni plan akcije, koji prema informacijama što smo ih dobili od prof. Nenada Cambija izgleda ovako:

Takozvane »Gašpićeve mlinice« ili »Kraljevske mlinice« u Solinu.

Elektromagnetski snimak terena Gospina otoka već je izvršen, u suradnji s institutom Lerici iz Rima. Na osnovu tako dobivenih podataka u jesen 1971. treba pristupiti prvim sondiranjima. Do kraja 1971. treba također prikupiti radove za znanstveni zbornik. Pristupa se i akciji za uklanjanje vojnih objekata, zabranu daljnjeg pokapanja na suvremenom groblju, te izradi geodetskog snimka čitavog Otoka.

U toku 1972. godine treba izvršiti arheološko istraživanje kompleksa Otoka. Radove će zajednički obaviti Institut za nacionalnu arheologiju i Arheološki muzej u Splitu, a vodit će ih mr Dušan Jelovina i prof. Željko Rapanić.

Do kraja 1973. obavit će se, na osnovu rezultata arheoloških istraživanja, natječaj za idejno rješenje Otoka, dobit će se prijedlozi za konačni projekt, a bit će raspisan i natječaj za novu crkvu.

1974. objavit će se rezultati arheoloških zahvata, pristupiti rušenju stare crkve na Otoku i gradnji nove. Obnova otoka tako ulazi u svoju završnu fazu.

Ostaje, jasno, otvoreno pitanje novčanih sredstava za tako opsežan rad. Za sada je Skupština općine Split osigurala 7 milijuna st. dinara za prva sondiranja u ovoj godini. I to je sve. Zacijelo će se stanovita sredstva pronaći i iz drugih izvora, ali će dostojna obnova starohrvatskog Solina biti moguća samo ako ovo središte naše stare državnosti postane predmetom jedne od onih općenarodnih akcija koje služe na čast Hrvatskoj, potvrđujući postojanje svijesti o njenoj cjelovitosti, kako prostornoj tako i vremenskoj.

Priredio P. S.

ZNAČENJE MARIOLOŠKO-MARIJANSKIH KONGRESA U ZAGREBU

Od 6. do 15. kolovoza u Zagrebu i Mariji B kongres. Značenje i domet obiju manifestacija no. Uredništvo Hrvatskog tjednika zamolilo je d še čitaoce napišu svoje impresije i razmišljanja francuski teolog, autor niza knjiga o mariologi pariškog »Figaroa« i čitavog niza uglednih revi

T o m i s l a v Š a g i - B u n i ć nesumnjivo je je teološki savjetnik kardinala Šepera na II. va nal Šeper postao je predstojnikom Kongregacije nje teološke komisije, intelektualno najreprezen dništvo Hrvatskog tjednika zahvaljuje prof. Ren spremnosti da napišu tekstove za naš list u situ

Održavanje Međunarodnih mariološko-marijanskih kongresa u Zagrebu i u Mariji Bistrici od 6. do 15. kolovoza o. g. nije imalo samo teološko i religiozno značenje. Veoma bi pogrešno bilo ako ne bismo znali ocijeniti također pažnje vrijedno kulturno značenje tih događaja, kao čvorišnog trenutka zgusnutosti u pothvatu da se jedna važna komponenta žive kulturne baštine hrvatskog nacionalnog bića plodovito prenese u složenost novih životnih cjelina i da pripomogne sazdavanju budućih sklopova u kojima će duh hrvatskog narodnog stvaralaštva moći očuvati i toliko potrebnu svijest svoga živog kontinuiteta i samosvjesnu smjelost da kreće u novo, bez straha da će izgubiti staro i već stečeno zato što žuđi za novim, poduzima nešto što dosad nije bilo provjereno, srlja u predjele dosad još neistražene.

Crkva i međunarodno komuniciranje

No možda na prvo mjesto valja staviti iskustvo međunarodnog komuniciranja, koje je na tom kršćansko-religioznom području prilikom ovih kongresa doživjela Hrvatska. Razumije se, ne mislim ni najmanje podleći nekoj isključivosti, kao da bismo smjeli smetnuti s uma slična međunarodna komuniciranja na kojem od kulturnih područja, na području športa, na političkom području i sl., ili kao da bismo poistovjetili Katoličku Crkvu u Hrvatskoj jednostavno s hrvatskim narodom te potcijenili druge čimbenike i druge važne sastavne dijelove. Ipak, Katolička Crkva u ovom hrvatskom narodu postoji, ona je ovdje njegova, ona mu povijesno mnogo duguje, ali mu može i mnogo poslužiti, pripomoći, koristiti. Ovi su kongresi bili takva prigoda u kojoj je Crkva mogla hrvatskom narodu poslužiti, na međunarodnom planu, na crti — makar dugoročnijeg — ulaženja hrvatskog naroda kao takvog u kolo čovjeko-tvornih naroda, stvaralačkih za budućnost, u transcendiranju igre međudržavnih interesa.

Prvi u povijesti Crkve u Hrvatskoj

Na VI. mariološkom kongresu u Zagrebu bilo je okupljeno više od stotinu teologa iz raznih naroda, među kojima je bilo oko desetak pripadnika nekatoličkih kršćanskih konfesija. To je bio prvi takav događaj u Crkvi u Hrvatskoj u njezinoj dugoj povijesti. Na Mariji Bistrici je 15. kolovoza bilo sabrano više od 100.000 ljudi. Ako su među tim mnoštvom golema većina bili vjernici iz Hrvatske te iz drugih krajeva Jugoslavije, ipak su tu bile i značajne vjerničke skupine iz drugih evropskih zemalja, čak iz daleke Španjolske. Za neke evropske narode ne bi taj događaj značio mnogo. Ali za nas u Hrvatskoj to je prvi takav događaj, pa ga zato ne treba potcijeniti. Dobro je imati na pameti da teologija po svojoj srži nije nešto čisto kabinetsko, znanost sužena na komuniciranje samo među stručnjacima, zatvorena u okvire katedri i laboratorija. Ona nužno ima komunitarnu dimenziju, upravljena je na zajednicu vjernika, raste iz zajednice vjernika. Pogotovu pak tu zajedničarsku crtu ima sámo vjerničko doživljavanje. Poradi toga izmjena misli, suočavanja i spoznanja stečena na ovim kongresima u »srcu Hrvatske« — Zagrebu, živi religiozni doživljaji koji se usjekoše u srce onih koji su se ovdje skupili iz raznih zemalja, sve to ne može ostati bez posljedica i bez učinaka ne samo u daljnjem životu i radu onih koji su bili ovdje — to se razumije samo po sebi — nego ni u zajednicama u kojima oni žive i rade, s kojima će oni u budućnosti dijeliti proživljavanje kršćanskog zajedništva. Možemo pomisliti, recimo, samo na Francusku ili Belgiju, zemlje za koje bismo s pravom željeli da bolje s nama u Hrvatskoj duhovno komuniciraju, da se dublje međusobno poznajemo. Ova je prigoda svakako odigrala veliku ulogu za budućnost: da u Francuskoj i u Belgiji bude hrvatski narod bolje shvaćen i s većim simpatijama uziman u račun. Da se razumijemo: ne samo hrvatski katolici, nego i svi ostali. Bilo je dosta prigoda i okolnosti da katolici iz tih zemalja ovdje dožive susretljivost i čovjekoljubivu ozbiljnost, ne samo katolika nego i predstavnika otalih vjeroispovjednih skupina, kao i naših ateista-humanista, te nosilaca različtih službi i dužnosti u našem društvu i državi. Ako mi katolici možda nismo ovu povijesnu priliku u svemu proželi tako istinskim kršćanskim i humanim djelom kako bismo bili mogli i morali, očito je da to moramo upisati u svoj povijesni deficit. A i ono što su gosti nama donijeli i pružili, bilo je sigurno velik poklon delikatne pozornosti i širokog otvaranja duhovnog sadržaja što ga nose u srcu. Belgijski je primas kardinal Suenens duboko ucrtao svoju osobnost u srca mnogih naših ljudi, mladih i starih, posebno onih koji su slušali njegovu ozbiljnu i sadržajnu riječ. Jedan me je stari pravnik s uzbuđenjem presreo da izrazi svoje oduševljenje nad markantnom figurom belgijskog primasa, »odličnog govornika, a još odličnijeg teologa žive vjere«.

Oko 150.000 ljudi sakupilo se u Bistrici, malom mjestu kraj Zagreba

Kongres i »teologija revolucije«

Na konferenciji za tisak koju su davali kongresni teolozi, na čelu s R. Laurentinom, rekao je jedan njemački novinar — upola pitajući a upola tvrdeći — da je »ovo kongres konzervativnog dijela teologa Katoličke Crkve«. Ako se odbije od tog mišljenja ono što u njemu znači pomalo pojednostavljeno i naivno prenošenje političkih kategorija na područje teologije, možemo prihvatiti da ima nešto istine u onome što se htjelo reći. Na kongresu zaista nije bilo nekih glasovitih suvremenih teoloških imena koja ubrajaju među »borce za novo«. Razlog je u tome što se ti teolozi danas ne bave mariologijom, nego su svu svoju pozornost usredotočili na druga pitanja koja su danas goruća. Očito da onda nije bilo razloga da dolaze na jedan mariološki kongres. Mariološke su teme po sebi više tradicionalne u katoličkoj teologiji nego npr. tema o »teologiji revolucije«. I kršćani ih ne osjećaju tako neposredno važnima za problem prisutnosti Crkve i kršćanstva u sadašnjem i budućem svijetu kao neke druge teme. Pa ni za samu teološku problematiku u okviru ekumenskog rada, za traženje većeg jedinstva među razjedinjenim kršćanskim zajednicama, pitanja o Mariji nisu na prvom mjestu. Ipak ta pitanja imaju u tom području veliku važnost, a nitko im ne može zanijekati značenje u okviru proživljavanja kršćanskog života u Katoličkoj Crkvi posljednih stoljeća. Baš ta dva posljednja razloga, teološkog premišljanja pokretnih sila vjerničkog života u Katoličkoj Crkvi i produbljivanja teološke problematike u području ekumenizma, bila su odlučujuća da je pokretač i organizator međunarodnih marioloških kongresa dr. Karlo Balić — kako saznajemo iz njegovih izjava — nastavio s njihovim organiziranjem i da je ovaj, šesti po redu, organizirao upravo u svojoj domovini, u Zagrebu. A to je i dosta da takvi kongresi budu opravdani.
No naša je sredina bila i posebno prikladna za održavanje ovoga kongresa, a njegova »konzervativnost« ili »progresivnost« dobiva unutar odrednica naše konkretne sadašnje stvarnosti posebno značenje i posebnu obojenost. Dr. Balić odlučio se da tema kongresa bude povijesno-teološko istraživanje pobožnosti prema Mariji i učenja o Mariji u povijesti kršćanstva od VI. do XI. stoljeća. To je za nas u Hrvatskoj bilo donekle nespretno: zahvaća, istina, doba kad je u Hrvatskoj vladala narodna dinastija, ali iz toga doba imamo premalo pisanih spomenika koji bi se ticali Marije, pak smo zato željeli da se tematika kongresa protegne na još nekoliko stoljeća. Balić nije popuštao, iz jednog bitnog razloga, iz sredine XI. stoljeća datira definitivni raskid između Istočne i Zapadne Crkve, pa zbog toga ovoga puta ne treba ići dalje od XI. stoljeća, jer moramo najprije proučiti crkvenu predaju i crkveni život iz onih vremena kad su Crkve još bile u jedinstvu, kad još ne izbiše konačna tragična neprijateljstva između »pravoslavlja« i »katolicizma«.

U tom pogledu, ako kongres i jest mariološki, te već po tome (kako shvaćaju neki) donekle »konzervativan« s obzirom na druge žestoko raspravljane teme današnje teologije, ako, zatim, i obuhvaća proučavanje tematike iz davnih vremena, on nipošto nije bio ni zamišljen niti se odvijao u stilu neke gole apologetike postojećega i prihvaćenoga u Katoličkoj Crkvi, nego je njime dominirala želja za kritičkim preispitivanjem sve marijanske pobožnosti u svjetlu stare zajedničke kršćanske povijesti, ili bar za stvaranjem polazišta i temelja za takvo preispitivanje, koje bi na kraju trebalo pripomoći većem razumijevanju, a možda i sporazumijevanju među kršćanskim Crkvama. A to nipošto nije smjer »konzervativnosti« u onom smislu kako se obično ta riječ shvaća u današnjim teološkim polemikama.

Kongres je načelno bio katolički, kao i dosadašnji. Balić se, čini se, još nije odvažio da mu pokuša dati interkonfesionalnu ekumensku dimenziju u tom smislu da bi sudjelovanje teologa različitih kršćanskih konfesija bilo donekle podjednako. To ustalom i ne bi išlo u stil i u okvir zadataka Međunarodne papinske marijanske akademije, koju je Balić osnovao, kako je ona dosad organizirana. Postoji posebno papinsko tijelo za ekumenski rad. Balić je ipak osjetljiv za »znakove vremena«, pa je pošao znatno naprijed u davanju mjesta na kongresu teolozima nekatolicima: ovoga puta sudjelovalo ih je više od desetak, najvećim dijelom predavanjima, a ne samo kao »promatrači«. Možda je šteta što je iz Pravoslavne Crkve bio samo jedan teolog, dr. Dimitrije Dimitrijević s beogradskog Teološkog fakulteta SPC. Iz Beograda je na kongresu sudjelovala predavanjem u plenumu i dr. Mirjana Tatić-Đurić, no ona nije poslije sjela za »Okrugli stol« kod kojega su se vodile ekumenske rasprave.

Na granici Istoka i Zapada

Baš zbog takve tematike kongresa njegovo je održavanje u Zagrebu bilo posebno prikladno. Hrvatska je na granici kršćanskog Zapada, i stoljetni su u našim krajevima dodiri, pa i miješanja između kršćana zapadno-katoličke tradicije i

Radno predsjedništvo slavenske sekcije na kongresu (s lijeva na desno) Andrzej Krupa, Tomislav Šagi-Bunić i Jerko Fućak

istrici održani su VI. mariološki i XIII. marijanski naša će javnost shvatiti vjerojatno tek naknad- va eminentna sudionika tih kongresa da za na- o Kongresu. René Laurentin poznat je ji i Koncilu. U Zagrebu je boravio kao dopisnik ja i listova.

najpoznatiji hrvatski teolog. Dr. Šagi-Bunić bio tikanskom koncilu. Po završetku Koncila kardi- za nauk vjere. Dr. Šagić-Bunić član je Središ- tativnijeg tijela suvremene katoličke Crkve. Ure- é Laurentinu i dr. Tomislavu Šagi-Buniću na aciji koja je bila radna i svečana u isto vrijeme.

Priredio: Zlatko MARKUS

kršćana istočno-pravoslavne tradicije. Zbog toga je za ovu temu, zajedničku istočnoj i zapadnoj tradiciji, bilo baš kod nas odgovarajuće mjesto. Francuska je sekcija na kongresu izrazila posebnu želju da »dijalog o Djevici postane, na crti kongresa u Zagrebu, sve većma istinsko ekumensko izmjenjivanje misli, koje se neće ograničiti samo na zapadnjake, katolike i protestante, nego će uključiti i istočnjake, katolike i pravoslavne, i da Jugoslavija, koja je smještena na granici Istoka i Zapada, razvija svoj poziv za taj cilj u Crkvi«. Kao slušači i sudjelovatelji u diskusijama mogli su prisustvovati svi koji bi se prijavili, bez razlike na konfesionalnu pripadnost. Ako je bilo manje pripadnika drugih kršćanskih konfesija iz naše države, to dakako treba pripisati povijesnoj relativnosti sadašnjeg časa u razvitku ekumenskog duha, ali ono što se u tom području zaista dogodilo nipošto nije bez perspektive za budućnost.

Proučavanja na kongresu pokazala su da su prve velike točke Marijina štovanja i razmišljanja o Mariji, koje su kasnije postale omiljena mjesta i velika pokretala kršćanskog života obojenog marijanskom pobožnošću na Zapadu, najprije nastale na Istoku, da su se rodile iz stvaralačkog genija istočnih kršćana, a onda bile prenesene na Zapad, dobivajući kasnije nove naglaske. Ta je spoznaja svakako važna za veće sporazumijevanje među kršćanima Istoka i Zapada, također na ovom našem prostoru, i za veću spremnost da se dopusti pluralizam u marijanskoj pobožnosti, pa onda i u drugima, prema onoj misli kardinala Newmanna koju je Balić citirao u programatskom govoru: da se »nikome neće činiti čudnim ako postoje razni oblici marijanske pobožnosti«. A važna je i za kritički pristup i samokritiku u kojem obliku pobožnosti koji, u jednoj ili drugoj tradiciji ili u objema, može djelomično biti i povijesno uvjetovan, pa zato mijenjanje onoga što je bilo strogo povijesno uvjetovano ništa ne ukida od onoga što istinski spada na autentično kršćanstvo i ne podriva ono što zaista ide u srž kršćanskog života za sva vremena.

I u tom pogledu mariološki je kongres našao baš dobro mjesto u našoj sredini, koja je s jedne strane, po društveno-političkom uređenju, socijalističkom, ispred Zapada, i za kongresiste je, u globalu, predstavljala novost nečega — možda — budućega, a s druge je strane, po svojoj manjoj teološkoj razgibanosti i razvijenosti, te po još nenagriženim tradicionalnim oblicima pobožnosti, pružala sliku relativno veće »konzervativnosti« nego što se to može doživljavati na Zapadu. Mariološki kongres, uklopljen u takav divergentan sklop stvarnosti, značio je svakako značajan korak naprijed — barem u globalu — s obzirom na faktično stanje naše dosadašnje kršćanske misli i prakse, i jedan velik događaj — vjerujemo — međusobnog »pripitomljavanja« između našeg društveno-političkog sustava i katoličke zajednice.

Da se ovaj mariološki kongres održao negdje u nekoj stranoj zemlji, pa makar bi sudjelovali i vodili ga naši teolozi, teško da bi sve što je na njemu rečeno postalo predmetom razmišljanja i raspravljanja naših vjernika i naših intelektualaca. Sada je mnogo veća šansa da će se to dogoditi i da se golemo bogatstvo onoga što je na kongresu izneseno neće pretvoriti u nekoliko otrcanih parola koje mogu samo pobuđivati kršćansku strastvenost više negoli produbljivati autentičnu vjeru i život u vjeri: činjenica da se kongres dogodio kod nas, vjerojatno će pobuditi interes kod naših katolika i ostalih kršćana, da se proučavaju sami tekstovi, da se iz njih izvlače istinski zaključci i da se kod nas u životu osjeti njihova kritička snaga i njihov stvaralački poticaj.

A mjesto koje je ovaj kongres dobio u našoj javnosti, u novinstvu i ostalim sredstvama društvenih priopćivanja, te uloga što su je organi vlasti odigrali kod toga na svim razinama, sigurno će pripomoći da se neke zaleđenosti još više rastale i da se hrvatska narodna zajednica, kao i cjelokupna politička zajednica naše suvremene SR Hrvatske, osjeti još većma istinski međusobno povezana, u pravom građanskom prijateljstvu, još većoj — dragovoljno i zauzeto prihvaćenoj — suodgovornosti i ljubavi.

Religiozna baština muslimana

Ne možemo prešutjeti ni to da se na ovom kongresu pojavilo više naših katoličkih teologa Hrvata koji su posvetili svoju pozornost tome da prouče dodire između kršćanstva i islama u pitanju Marijine osobe. Šteta što dr. Balić nije uspio da se na kongresu pojavi i koji islamski teolog koji bi izložio tu temu sa svoga stanovišta. Ipak je za našu hrvatsku duhovnu budućnost od kapitalne važnosti to probuđenje nade da ćemo u budućnosti mi katolici s daleko više istinskog zanimanja proučavati duhovnu i religioznu baštinu muslimana, ne samo u onome u čemu ona ima dodire s kršćanstvom nego i u njoj samoj. Ovaj nam je mariološki kongres svakako prigoda da nas podsjeti na tu dužnost, ne samo u općim svjetskim okvirima nego i posebno s obzirom na duhovne tradicije naših bosanskih muslimana.

Na kongresu je izneseno i nekoliko radova koji su se bavili našom hrvatskom religiozno-kulturnom baštinom koja se tiče Marije i njezina štovanja. Velik će uspjeh ovoga kongresa biti i to ako od njegovih poticaja počne s većom zauzetošću svestrano proučavanje te naše duhovne baštine; dakako, imajući uvijek i kod toga na pameti ono što je talijanska sekcija stavila u svoje zaključke, da naime uvijek treba imati pred očima »odnose prema današnjoj problematici«.

Tomislav Šagi-Bunić

CRKVA U HRVATSKOJ: »PLOD KUŠNJE JE NADA«

Stigao sam u Zagreb izravno iz Ottawe, gdje sam predavao na Sveučilištu Saint Paul. Nova jugoslavenska etapa decentralizacije i samoupravljanja izazvala je tamo živo zanimanje. Kanadski Francuzi otkrivali su analogije u kojima su se prepoznavali. Vjekovima su bili manjina koja je trpjela od engleske većine. Ali danas je prvi put na čelu njihove federacije jedan kanadski Francuz i vrši ulogu ujedinjavanja. Oni to jedinstvo naporno traže, bez unitarizma, bez separatizma, usprkos de Gaulleovu uskliku prilikom posjeta toj zemlji: »Živio slobodni Québec!« U tom eksplozivnom kontekstu stanovnici Québeca vele o jugoslavenskim rješenjima decentralizacije i samoupravljanja: — I za nas bi to bilo rješenje . . .
Ta se analogija osniva upravo na golemim razlikama, navlastito između kapitalističke i socijalističke zemlje. No, moglo bi se navesti još analogija. Kanadska francuska manjina jest katolička, itd. Žurio sam se da na licu mjesta pogledam što se to događa u jugoslavenskoj federaciji.

Osjeća se: ova je Crkva trpjela

Moji dojmovi?
Ponajprije, bio sam iznenađen kako je zagrebačka Crkva prihvatila kongresiste: kakva divna nazočnost i obzirnost. Okružila je kongresiste mediteranskom, slavenskom, čak japanskom gostoljubivošću. Japanskom zato jer sam jedino u Japanu i Zagrebu u svakoj sobi našao kućne papuče, četkicu za zube u celofanu i svakog dana svjež cvijet.
Okružila me nazočnost koja me je vinula iznad mene. Strastvene izmjene mišljenja, pobudna pitanja,
Ovaj me narod očarao: zrno latinskoga duha, mediteranskog humaniteta čini ga bliskim, a ne oduzima mu slavenske tajanstvenosti. Tako sam shvatio jedan od korijena najprivlačnije osobe koju sma sreo: Ivana Ilića. On je Hrvat. O svemu bih tome mogao mnogo što reći. Dakako, sve bi to bilo veoma osobno . . .

Na otvorenju Mariološkog kongresa ponajprije me začudio stil Crkve, tradicionalistički kao u svim Crkvama pod marksističkim režimom: redovnici u svojim haljama s konopcem, biskupi u talarima i ljubičastim kapicama. Osjeća se: ova je Crkva trpjela, borila se, ukrutila se da se održi. Vezana je uza stare povijesne oblike koje je skupo branila. u trenutku dok su ih neki drugi prelati napadali usred II. vatikanskog sabora.

Živa misao, traženje, razvitak

Ubrzo sam pod tim prividom otkio živu misao, traženje, razvitak. Na Saboru sam bio vještak u teološkoj komisiji kojoj je član bio i mons. Franić. U to vrijeme on je bio vrlo konzervativna osoba. Kod našeg ponovnog susreta bio je priklon socijalizmu i novom poretku. To je kod njega plod iskrenog razmišljanja, rada, hrabrog opredjeljenja, koje ne bih bio predmnijevao prije sedam godina.
U zagrebačkoj Crkvi naišao sam na slobodu i raznolikost: kruti stav i stav dijaloga, ali uvijek pun strpljivosti i umjerenosti svojstvenih ljudima oblikovanima patnjom. Sjetio sam se gesla svetog Pavla: »plod kušnje je nada«. Usporedba s američkom mladeži, koja često očajava u lagodnu životu, vrlo je zapanjujuća: »Ta mladež ne voli svoju domovinu«, rekao mi je jedan Kanađanin, koji je na početku svojih praznika radio na anketi o komunama i zajednicama u SAD. Najviše me iznenadilo da mi nijedan od Hrvata, koji su zauzeti za tako različite stavove, nije rekao nešto loše o ljudima drugog usmjerenja, lijevoga ili desnoga. Katolici su mnogo jedinstveniji nego u Francuskoj. U tolikoj mjeri da mi se to čini jedinstvenim na svijetu.

Stvaralački znak vremena

Što se tiče vaše zemlje, vidio sam je prebrzo i izdaleka, kroz preusko okance. Pitao sam se što može značiti ovaj kongres i njegova crkvena ukorijenjenost za ljude koji rade u golemoj košnici prefabriciranih zgrada ili tehničarima vaših ureda. Ne bi li se od Crkve nakon II. vatikanskog sabora ovdje očekivao kongres o »teologiji razvitka«, o »obnovi« ili o »oslobađanju«, o temama koje su sada u punom jeku. Kod vas su me naročito iznenadile istinske slobode, kojih nema u Mađarskoj, Čehoslovačkoj i drugdje. To se vidi u nebrojenim pojedinostima. Na primjer, jedan studentski dušobrižnik može otputovati u inozemstvo sa skupinom mladih. U Mađarskoj bi ga zbog toga zatvorili, Ovdje nisam naišao na onu moć birokracije koja guši a osjeća se u tolikim policijskim diktaturama i na Zapadu i na Istoku. Novi put kojim je pošla jugoslavenska federacija još je jednom zapanjio svijet. On je nosilac nade u koegzistenciju i u suživljenje u svijetu što traga za jedinstvom u pluralizmu.
Ako taj pokušaj uspije, bit će to znak vremena, u trenutku kad se mladež tolikih zemalja osjeća nelagodno u »sistemima« velikih sila i gleda prema nesvrstanim zemljama, prema socijalizmima što se izgrađuju izmičući zamci birokratizma i oslobađajući stvaralačke sile. Upravo zato raste i rast će zanimanje za Jugoslaviju, kao i zanimanje za Čile, Kinu i Tanzaniju.
Eto, to su dojmovi, vrlo svježi i vrlo letimični. Osjećam da su površni. Bolje shvaćam složenost vašeg naroda, složenost njegove prošlosti i njegove sadašnjosti.

Vjera: nadahnuće za osloboditeljska zalaganja

Ovdje sam često pomišljao na riječi Grahama Greena u »Trećem čovjeku« (navodim po sjećanju):
»Italija je proživjela stoljeća ratova i razbojstava, nasilja, i to je dalo jednog Dantea, Giotta, Leonarda da Vincija, Michelangela . . . Švicarska je stoljećima živjela u miru, demokraciji, uzornu blagostanju, i to je dalo uru njihalicu s kukavicom.«
Mada je to nepravedno prema Švicarskoj, u Hrvatskoj sam bio očaran umjetnošću i ljudima. Više sam puta bio fasciniran filmom gospodina Turčinovića. Upravo dok sam promatrao tu sjajnu odmjerenost i skromnu čovječnost, pale su mi na pamet riječi Grahama Greena.
Pitao sam se o novom usmjerenju odnosa Crkve i države. Poštujem čvrst stav nekih ovdašnjih kršćana, u savjesti privrženih jednoj časnoj prošlosti. No čini mi se da evanđeoska Crkva ne smije biti zatvorena tvrđava, nego kvasac u tijestu, drugim riječima: prisutnost stvarnostima što se izgrađuju u vašoj zemlji na pragu novog razvitka.

Kao što je rečeno na Saboru, mi moramo prihvatiti marksističku kritiku religije kao »opijuma naroda«. Ona pogađa povijesne oblike koji su pogrešni, ali ih još svagda ima. Feuerbach, o kojem je upravo napisana katolička teološka teza, uništio je samo idole: lažne, otuđujuće bogove, načinjene čovječjom rukom, bogove tlačiteljske moći, vladavine novca; moramo nadići lažne bogove, tražiti, naći pred sobom pravoga Boga. Boga Osloboditelja, onoga koji je Abrahama naveo na lutanja, onoga koji je silom oslobodio izrabljivani narod Izlaska i dao mu da osvoji svoju zemlju nakon kušnje u pustinji. Bog je Izvor, on je Život, on je Ljubav. On danas nadahnjuje oslobodilačka zalaganja u Južnoj Americi i u drugim zemljama koje tlači gospodarski i politički neokolonijalizam.

Nije lako živjeti od ovog evanđeoskog izvora. Riječ je o zahtjevu i o kritičkom dinamizmu, koji uopće ne daju mira. Provođenje ljubavi prema bližnjemu ne isključuje dijalektičke napetosti na koje je ukazao marksizam. To uviđaju danas kršćani koji se bore za razvitak i oslobođenje ljudi.

Hrvatska: kršćanstvu i svijetu primjer koegzistencije i pluralizma

Kad me pitate za moje dojmove. želite i pogled u budućnost . . .
Vaša zemlja nalazi se na granici kršćanskog Istoka i Zapada, već tisuću godina. Čini mi se da je ona pozvana biti predvodnikom ekumenizma, kao što sam to rekao na Kongresu. Čini mi se da ona ima taj poziv ne samo za kršćanstvo nego i za cijeli svijet, kao primjer nezavisnosti, koegzistencije, pluralizma na svim područjima: jezičnom, vjerskom, narodnosnom, kao primjer odmjerenosti i dijeloga bez samoobmanjivanja, bez olakotnosti, bez popustljivosti, dijaloga sigurnih i opreznih koraka. Moja je želja da se ovo suživljavanje jednoga dana protegne na razinu jedne velike Evrope. koja neće biti pretijesno područje buržoaskih i kapitalističkih snaga, već slobodna talionica čovječnih oblika za budućnost. To neće biti budućnost pobožnjačke religije, nego budućnost osloboditeljskog Evanđelja.

Prevela: Mirena Prikril
(Napomena uredništva: Naslov i podnaslove odredila redakcija)

René Laurentin

Adrien Malo, predsjednik Mariološkog društva Canade, René Laurentin teolog i dopisnik »Figaroa« i o. Karlo Balić predsjednik Međunarodne papinske marijanske akademije za vrijeme pauze

HRVATSKI JEZIK

Zašto tzv. logička interpunkcija?

Na odluku Pravopisne komisije o načelima hrvatskoga pravopisa bilo je značajnijih napomena, ali je oštrih reakcija bilo samo na zaključak da se zadrži tzv. logička interpunkcija. Zanimljivo je da su sve došle od profesora u mirovini, dakle od ljudi koji su jedno dobro poznavali, a sad nemajući volje da prouče novo, odbijaju da ga prihvate. No kako oni vjerojatno nisu osamljeni, nego su samo ogorčenjem potaknuti da pišu, bit će dobro da obrazložim zašto možemo bez protivljenja prihvatiti tzv. logičku interpunkciju.

Već stavljanje atributa tzv. kazuje sud o njoj. Naime, razlika između gramatičke i logičke interpunkcije velika je samo u nazivu. Po nazivu izlazi da se gramatička interpunkcija veže uz gramatičke kategorije, a logička se interpunkcija drži smisla. Međutim i gramatička interpunkcija pazi na smisao pa se i po njoj zarez na mnogim mjestimo mogao staviti ili ne staviti, već prema piščevoj odluci, npr. između atributâ, u naknadnom dodavanju i drugdje. S druge strane, i logička se interpunkcija držala mnogih gramatičkih kategorija, npr. vokativa, apozicije, zavisne rečenice u inverziji i drugih.

Logička se interpunkcija zvala i slobodnom interpunkcijom, ali taj naziv nije opravdan jer je sloboda u logičkoj interpunkciji ograničena mnogim pravilima, a i u gramatičkoj je bilo slobodnoga odlučivanja. Kad se razmotri bit jedne i druge, onda se s pravom može reći: niti je logična interpunkcija slobodna, niti je gramatička nelogična. Zapravo razlika je velika samo u nazivu i kad bi se našli adekvatniji nazivi, opreka bi i naoko bila manja jer je razlika između jedne i druge u biti neznatna. To mora potvrditi svatko tko dobro prouči jednu i drugu. Doduše, srpski su lingvisti isticali da postoji velika razlika, ali oni su to činili zato što su interpunkciji prilazili suviše formalistički, pa nisu uspjeli sagledati pravu njezinu bit. Hrvatski su lingvisti, sučelivši obje interpunkcije, uvidjeli da je razlika neznatna, to su više puta istaknuli, a to je mišljenje R. Simeon unio i u svoj Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva.

Ta se razlika može prikazati sasvim konkretno i jednostavno: između gramatičke i logičke interpunkcije nema nikakve razlike osim u odjeljivanju zavisnih rečenica kad nisu ispred glavne. Po gramatičkoj se interpunkciji gotovo sve zavisne rečenice automatski odjeljuju zarezom, po logičkoj se odjeljuju i ne odjeljuju, već prema značenju zavisne rečenice. Ako je zavisna rečenica bitna za značenje glavne, tada se ne odjeljuje zarezom, a ako nije, ako se može smatrati naknadno dodanom, tada se odjeljuje ili se može odijeliti zarezom.

E, tu smo, reći će zastupnik velikih razlika. Zar to nije bitna razlika? Nije. Odjeljivanjem ili neodjeljivanjem zavisne rečenice zarezom ništa joj se bitno ne oduzima niti dodaje. Kad bi tako bilo, onda bi oni koji se služe gramatičkom interpunkcijom izricali u istim rečenicama nešto sasvim drugo od onih koji se u tim rečenicama služe logičkom interpunkcijom. Iz iskustva znamo da nije tako i da se ništa bitno u našem jeziku nije promijenilo kad smo prešli i na logičku interpunkciju. Da u tome nema nikakve bitne razlike, postoji veoma jednostavan dokaz. Iste rečenice s gramatičkom i logičkom interpunkcijom prevode se na strane jezike jednako.

Kad je tako, zašto smo onda prihvatili logičku interpunkciju. Razlog je u tome što se po gramatičkoj interpunkciji zarezima previše cjepka tekst i na onim mjestima gdje zarez nije potreban ni za razumijevanje ni za čitanje. Zbog toga su se mnogi Hrvati i prije protivili takvu načinu stavljanja zareza, osobito književnici i zbog toga je tzv. logička interpunkcija prihvaćena i u hrvatskom pravopisu koji su unitaristi uspjeli Novosadskim dogovorom ugušiti.

Jedini razlog koji je govorio protiv logičke interpunkcije bio je pedagoški. Ona se izlagala u tako zamršenim pravilima da je to normalno kod mnogih stvaralo odbojnost prema njoj. Kad se pravila izlože jednostavnije i kad se shvati osnovna funkcija zareza, tada i taj razlog otpada.

Uzevši trijezno u obzir sve razloge, može se zaključiti da ne pretežu oni koji traže da se vratimo gramatičkoj.

Katkada se napreduje i vraćanjem, ali tko se neprestano vraća, sigurno je da neće stići u budućnost.

STJEPAN BABIĆ

PODELNIK kola i tovarnog pribora — RAZDELINIK voz in nakladalnih pripomočkov —

Jezična ravnopravnost na – željeznički način

Obećanje da će se na željeznici postići jezična ravnopravnost od 1. rujna 1970. — ostalo je samo obećanje. Istina, nešto se ostvaruje, ali sporo i polovično. Zagrebački »Željezničar« u broju 103, od 15. srpnja 1970., na 5. stranici pod naslovom »Pouka iz Vinkovaca«, naglašava da se ravnopravnost jezika već provodi, što se može vidjeti i po Željezničkim novinama, koje se tiskaju u Beogradu a izlaze i na ijekavici, u pripremi se nalazi i Saobraćajni pravilnik 62, naravno u ijekavskom izdanju. U tom se članku kaže kako nema nikakva razloga kucati na već otvorena vrata. Isti broj Željezničara na str. 9 između ostaloga kaže i ovo: »ŽTP Zagreb uputilo je prije više od godinu i po dana zahtjev ZJŽ da se svi normativni akti, propisi, uputstva i službene edicije donose i izdaju i na ijekavskoj varijanti hrvatskosrpskog odnosno srpskohrvatskog jezika...

Možda su se pripreme suviše otegle, ali je činjenica da je ŽTP Zagreb učinilo što je bilo potrebno da se osigura puna ravnopravnost (valjda postoji i nepuna ravnopravnost — op. A. V.) ijekavske varijante našeg jezika u ZJŽ. Pri tome dakako treba imati na umu da postoje velike zalihe raznih tiskanica i obrazaca koje će se upotrebljavati dok se ne iscrpe, a poslije će se takvi obrasci tiskati u duhu ustavnih načela.«

Prvo, velika zaliha ekavskih obrazaca nije nikakvo opravdanje za »punu« ravnopravnost jezika. Drugo, danas se vidi da ta tvrdnja nije uopće točna. Najsvježiji je primjer promjena voznih cijena u putničkom prometu od 1. ožujka 1971. Novu Putničku tarifu Spt-04, Spt-05 i Daljinar SPT-06 primili smo isključivo na srpskom književnom jeziku. Ovdje se ne može govoriti o staroj zalihi obrazaca i tiskanica. Još svježiji primjer može se naći u stručnom glasilu Transportne službe, br. 12, od 15. lipnja 1971. ZJŽ nagovješćuje tiskanje »nove jedinstvene bjelice K-2 za otpravljanje putnika u unutrašnjem saobraćaju«. Uz prilog te obavijesti dostavlja se i uzorak te nove jedinstvene bjelice, koja je i opet tiskana samo na srpskom književnom jeziku. Sko joj uzorak nije tiskan na hrvatskom jeziku, sumnjam da će i ona sama biti drukčije tiskana. Uopće treba reći da putnička blagajna svakoga kolodvora naručuje pojedinačno sve putne karte u koje se pojedini podaci upisuju rukom, tj. bjelice K-2, K-3 i K-2a. Svaki kolodvor ima svoje brojeve karata i nikako se ne može jezična ravnopravnost tumačiti »velikom zalihom«, kad se te pisane putne isprave za svaki kolodvor moraju tiskati posebno. Hoće li se i nova tzv. »jedinstvena« bjelica K-2 uvrstiti u onu postojeću »veliku zalihu« ekavskih obrazaca koja nikad neće biti utrošena?

Zašto se u novo Uputstvo 90 uvukla diskriminacija hrvatskoga jezika? Ako otvorimo razdio gdje su smješteni uzorci obrazaca na stranicama od 1 do 118. vidjet ćemo da se gotovo na svim obrascima sustavno pojavljuje srpski, slovenski i makedonski jezik. To »Uputstvo« najočitiji je dokaz ignoriranja hrvatskoga jezika. Već i sam naslov nije hrvatski. jer se to hrvatski kaže uputa, upute, naputak, a ne uputstvo. Na mnoštvu se mjesta upotrebljava riječ korišćenje mjesto korištenje, hemija mjesto kemija, a riječ kolodvor (kao ni u jednom željezničkom udžbeniku) uopće nema pravo na život.

Jezik u hrvatskim izdanjima

Mislim da je potrebno upozoriti i na jezik koji nam se nudi u hrvatskim izdanjima pravilnika i propisa. Spomenut ću samo neke riječi koje se u njemu upotrebljavaju kao čisto hrvatske: zvanično, inostranstvo, kancelarija, saobraćaj, saobraćajna kancelarija (ponegdje saobraćajni ured), otpravnik vlakova — umjesto: službeno, inozemstvo, ured, promet, prometni ured, prometnik i sl. Slovencima nikada nitko nije zamjerio zbog uporabe slijedećih riječi: prometna šola, postaja, prometna pisarna... Zašto se onda u hrvatskom željezničkom nazivlju izbacuju riječi kao što u prometni ured, prometnik, prometna škola, kolodvor, postaja, križanje, iskočnica, skretnička križišta i sl.

Nevjerojatna su opravdanja za potiskivanje hrvatskoga željezničkog nazivlja. Uvođenje riječi saobraćaj opravdava se time da se riječ promet rabi u robno-novčanom prometu i sl!

U hrvatsko željezničko nazivlje treba ponovno vratiti sve riječi izvedene od osnove promet. Dug unitarizmu plaća još uvijek i sam ŽTP Zagreb. Tako su osnovani Saobraćajno-transportni pogon i Saobraćajno-transportne jedinice. Zar se naziv toga pogona ne može izmijeniti u Prometno-transportni pogon, odnosno Prometno-transportne (prijevozne) radne jedinice?

Ostaci unitarizma osjećaju se i u Željezničkoj tiskari Zagreb. Na primjer, na đačkim legitimacijama K-18 nikako da se pojave hrvatski nazivi mjeseci.

Progon riječi kolodvor

Riječ kolodvor posebno je na udaru. U željezničkim udžbenicima, propisima i pravilnicima ta riječ nigdje nema pravo na život. Zašto, kad je to tradicionalna hrvatska riječ isto kao i točka, kruh, vlak i sl. Ona se, kao i mnoge druge, nasilno izbacuje iz uporabe, dok istodobno svoju životnost dokazuje ekspanzijom u nazivu autobusni kolodvor. Zabilježena je i u Tehničkom rječniku Vlatka Dapca, II. dio, Zagreb, 1970. Taj rječnik ne objašnjava riječ stanica, već čitatelja upućuje na riječ kolodvor, što znači da joj daje prednost. Pa kad ta riječ stvarno živi u narodu i postoji u hrvatskom književnom jeziku, zašto se nasilno uklanja iz željezničke literature? Ovo je samo mali dio onoga što bi se dalo reći i napisati o jeziku naših željeznica. A svi ovi nedostaci s malo dobre volje mogli bi se lako ukloniti. No da se otklone svi nesporazumi, trebalo bi u suradnji s jezičnim stručnjacima izraditi hrvatski željeznički terminološki rječnik. Tada više nikakvih dvojbi i zloupotreba ne bi moglo biti.

Marko Bojčić

Pjesnik Nikola Šop

Marginalija uz jednu nagradu za životno djelo

Nikola Šop

Nagrade za životno djelo daju se piscima još za života, no u trenutku kada to priznanje primaju, mnogi od njih već su godinama ili desetljećima kao stvaraoci mrtvi. Ironija sudbine opet likuje, jer kao da potvrđuje nepisano a ipak toliko puta ponovljeno pravilo da život pjesničkog djela zavisi o smrti stvaraoca. Što kraći život među smrtnicima, što manje napisanih pjesama i prigoda da se ospori stvaralački genij mladosti — i eto jedne prokušane formule za ulazak među besmrtnike, ali i jamstva da se famozna nagrada za životno djelo ne stekne. **Ars longa vita bravis** govorili su Rimljani, a povijest ljudskog iskustva ovu formulu nemilosrdno ponavlja na primjerima brojnih književnih generacija. Zamislite sebi Rimbauda kao sedamdesetogodišnjaka ili Apollinairea kao osamdesetogodišnjaka! Vjerujem da bi godine nadvisile i nadvladale njihov genij koji je brza smrt za vječnost sačuvala.

Tiho putovanje u bit postojanja

Međutim, slučaj suvremenog hrvatskog pjesnika Nikole Šopa uza sva poznata iskustva ostaje izniman. Možda zato što se igra **Moire** s pjesnikom još za života okrutno poigrala oduzevši mu jednim svojim hirom velik dio prostora koji ispunjava obični ljudski život. Teška je bolest pjesnika usidrila uz krevet. Fizički nepokretan, pjesnikov je duh imao vremena i načina da se uputi u najčudnovatije pustolovine. Putovanje je započeto u mirovanju, pjesnik je našao vremena da se spusti tokovima bića, odustajanje od javnog života značilo je za nj uranjanje u samu bît življenja i postojanja, a njegova je pjesnička misao postala neobično pokretna, nezavisna od stvaralačke dijalektike koja je oblikovala njegov međuratni pjesnički opus.

Stvaralački put pjesnika Nikole Šopa (rođenog 1904. u Jajcu) uistinu je neobičan i u okvirima hrvatske poezije dvadesetog stoljeća gotovo izniman. Od intimističke, gotovo pastoralne poezije objektiviranja svakodnevnih slika, preko opjevavanja časova svetih preobražaja, pa do kozmičke poezije iz zbirke **Astralije** jedna ideja sakralizacije prostora čovjekove prisutnosti u kojoj se riječ pretvara u pjesnički čin bujala je i postajala sve bliža samoj sebi, i to u formi šturih ali autentičnih izreka koje ječe svemirskim prostranstvima kao magične formule nekih budućih kozmonauta duha što žele svladati gravitaciju svega tjelesnoga i stvarnoga.

Prostor svakodnevnog obuhvaćen poezijom

U nastojanju da obuhvati novu sferu svog lirskog zanimanja, Šop je dematerijalizirao i svoj izraz. Od jednostavne kantilene prvih pjesama do apstraktnih iskaza novih pjesama Šopova je lirika evoluirala, njegova je percepcija suptilizirala, iako je pri tome izgubljeno nešto od prisnosti ranije bukolike.

Počelo je oblikovanje ideje o prostoru s onu stranu zida kontemplacije, a koji se mogao zauzeti samo akcijom. »Pjesništvo — to je ključ što otvara otajne dveri Svemira«, tvrdio je Mounier, taj ključ je posjedovao Nikola Šop i njim je otvorio vrata i ušao u prostor u kojemu se alkemijom riječi nestvarno preobražava u stvarno.

Pjesnik Šop krenuo je u susret **krajolicima vječnosti** tek onda kada je poezijom obuhvatio prostor svakodnevnog, tada kada je međuratno pjesništvo ispraznilo i iscrplo prostor idile i bukolike koju je ispunjavao nesretni subjekt pjesnika ili ideja o klasnoj borbi u kojoj politički prevrat znači i preobrazbu čovjeka kao društvenog objekta u svjesni subjekt povijesti.

Na taj ambicioni put krenuo je Šop opskrbljen željom da u nekim danteovskim spiralnim krugovima uđe u kozmičke prostore koje jedino može ispuniti riječ pjesnika. Svladavajući gravitaciju konkretnoga nastojao je započeti lebdenje prazninom koju jedino duh može ispuniti. Istodobno tehnološka je revolucija jednu zamisao gotovo svela u ostvarenje, ali ta tehnologija ne odnosi se na pjesništvo Nikole Šopa.

U pohode beskrajima Kozmosa

Rakete koje su nadvladale milenijsku gravitaciju Zemlje i jednu zamisao pretvorile u mogućnost ostvarenja fascinirale su i našeg pjesnika, i to najprije kao mogućnost proširenja ljudske sudbine. Taj izlet u prostranstvo Kozmosa Šop je započeo s dva ciklusa pjesama objelodanjenih u **Radu 313 JAZU.** Možemo slobodno reći: **Kućice u svemiru i Svemirski pohodi** nalaze se na putu koji vodi **Astralijama.** Slučaj poznat iz Danteova **Raja**, ambicija kojoj je Mallarmè posvetio gotovo sav život, ponavlja se i u **Astralijama**, ponovio se onako dvosmisleno i zato okrutno kao što se ponavljao u svim slučajevima kada su metafizički pjesnici željeli svoju poeziju pretvoriti u dokaz NE-MJESTA i NE-VREMENA, kada je blizina filozofske ideje, retorike i ekstaze dovela u pitanje moć jezične slikovitosti.

Ovaj prostor apstrakcije možemo prepoznati i u **Astralijama**, one su semantički sadržaj mnogih razdrobljenih stihova koji se pretvaraju u stube koje vode kozmičkom prebivalištu:

U vihoru neslućenih ravnoteža
naslućuje se
nepojemna bića,
sklopovi,
kojima je nova slušnost otkrivena.
U glasovima,
u lomovina urlika
i svemirskog zvuka.

C, str. 191.

Vizija pjesnika približuje se onom tipu doživljaja koji je novijom hrvatskom pjesništvu otkrio Silvije Strahimir Kranjčević i Tin Ujević.

Sudbina čovjeka postaje planetarna

Slika svijeta u Dantea bila je stara slika utemeljena na ptolomejskim predodžbama i uvjerenju da se u središtu svega postojećega nalazi Zemlja i Čovjek. Nikola Šop u **Astralijama** napušta taj tip mišljenja, koliko god on bio pjesnički privlačan zbog svoje slikovitosti. Pjesniku **Astralija** kozmos je jednak prostoru riječi i on ih mukotrpno poput nekog svemirskog alpinista osvaja. No, Nikola Šop za razliku od mnogih pjesnika koji su mu prethodili a koji su i same sebe kao i druge trebali uvjeravati u koherentnost svoje slike svijeta, polazi od jasne znanstvene pretpostavke: čovjek se vinuo u svemir, njegova sudbina postaje planetarna. On zna da romantičnim nebom naših otaca, pa čak i našeg djetinjstva, kruže sateliti i orbitalne stanice koje prate tisuće načulenih ušesa radara. Taj nadgravitacijski prostor je osvojen, brzina je pobijedila masu, a čovjek još uvijek svojim kulama od riječi pokušava dokazati kako je vezan uz svoju staru postojbinu Zemlju i to tako što se gravitaciji egzistencijalnih pitanja suprotstavlja vizijom utopije u kojoj se sve dematerijalizira, pa čak i on sam. U plodnoj raznovrsnosti poslijeratnog pjesničkog opusa Nikole Šopa mogli bismo naći mnogo primjera koji pokazuju prema kojim se horizontima otvara pjesnikova imaginacija. Spomenimo kao prvo niz poetskih drama, i to napose one tzv. **bosanskog ciklusa**, no o njima trebalo bi govoriti podrobnije.

Prigodnost ovog trenutka neka zamijene razlozi koji postoje u samim djelima, a djela i razloga ima kada je riječ o Nikoli Šopu uvijek dosta.

Branimir Donat

NIKOLA ŠOP

MONOLOG VJEKOVA

Noć je, ja uzaludno sjedim za stolom
ja čujem tvoju prisutnost
osjećam da si tu za stolom sa mnom,
u trenutku ovom
bezdano pustom
bezdano tamnom,
čujem tebe, Petre, bane hrvatski.

Ti mirno i grozovito promatraš to mjesto
na koje sam te dopratio tješeći te raspelom.

Što sam ti šutio i tajio zasjede mračne,
što sam svojom šutnjom skrivao tolika zlodjela
apostolskog dvora austrijanskog . .
Sveta tajna ispovjedna
bila je pokrov za sve krvave tragove
i božansko opravdanje i praštanje božansko
s koliko lakoće i bestidnosti podle
prelazili su oni u zločine nove.

Ah, ni sada, Petre bane
dok se čuje tvoja prisutnost
ne mogu shvatiti
taj delirijum šutnje ispovjedne
kako nisam bio svjestan
da sam suradnik u svim zlodjelima dvorskim.

Što su veći zločini to dublja šutnja o njima,
bilo je moje geslo.
To je znao sav dvor i dvorjanici
pa su hrlili k meni
na ispovjed i pričest.

A poslije toga, o Petre bane,
hrvatskog naroda gorostase
ostajali su svi neizmjenjeni,
i tako uvijek i tako sve redom
iz vjekova u vjekove
kraljevi i carevi,
šaptali su nam penitencije
a mi njima indulgencije.

Zatim se dijelila sveta pričest,
to im je bio neki nebeski doručak.

I sad gledam
u klupama dugi red pričesnika,
tu cio carski dvor
a desno generalštab,
a dolje — u okrug
vojvode, vojvotkinje,
grofovi, baroni
i razni poklisari
trgovci i mešetari.

A među njima svima
samo jedan Ban
i jedna Banica
nadvisuju sve
stasitošću i glasitošću.

I onda s kaležom stupam
od usne do usne,
od zijeva do zijeva
i svetu hostiju spuštam
tko zna u kakve dubine mračne
u kakav kal.

A kad bi s hostijom svetom stigo
do Leopoldova ždrijela
šaptao bih, o Isuse
kuda ćeš sada u nutrine
ovog krvoloka.

Gle kako samo ponizno obara
oči svoje mutne,
on se pretvara,
on te vara,
ne ulazi
o ti vječna dobroto
u njegov kal.
potonut ćeš
i vratit se nećeš više
na svoj nebeski žal.
I opet sam išao sve dalje,
sve redom od usne do usne.
od zijeva do zijeva
i spuštao tebe hostio Isukrste
u mnoge carske i kraljevske ralje.

I u svima vidjeh
krvavi komad rastrgane Hrvatske.

KRŠĆANSKA VIZIJA BUDUĆNOSTI

Pierre Teilhard de Chardin (1899 — 1955) isusovac i znanstvenik, zadužio je prirodne znanosti brojnim prilozima, posebno geologiju i paleontologiju, a kršćansku misao novim pogledima na svijet. Njegova istraživanja i razmišljanja zaokupljena su poviješću života i njegovim smislom u kozmosu. U svojevrsnom »sinkretizmu« znanosti i vjere pokušao je zasnovati novu antropološku poziciju: naći mjesto čovjeku u fizičkom svijetu kojega je dio, te odrediti njegov položaj na rodoslovnom stablu živih vrsta na kojemu je »cvatni izdanak«. Zbog svojih smjelih shvaćanja bio je stalno izložen nepovjerenju službenih crkvenih ustanova, što ga nije pokolebalo da ostane vjeran Crkvi. Zahvaljujući prijevodu knjige »Budućnost čovjeka« omogućeno nam je da se na hrvatskom jeziku upoznamo s djelom jednog od najznačajnijih kršćanskih mislilaca dvadesetog stoljeća. Knjiga je sabrana od eseja o čovjekovoj budućnosti ili pak od ulomaka iz njegovih djela koja zahvaćaju tu temu.

U opreci sa shvaćanjima — o životu koji je nikao slučajno, kao sasvim sporedna pojava, na jednoj od bezbrojnih planeta u kozmosu i koji u takvim odnosima nema nikakav smisao, osuđen da se neprimjetno utrne — Teilhard de Chardin naglašava njegov iznimni značaj: život je posljedica i svrha gibanja i sređenja materije. Nema lutanja i besmisla, već kozmos ima svoj razvoj, svoju povijest i smjer, pa se govori o »kozmogenezi«; tako je i sa životom — »diogeneza«, a ni ljudska vrsta nije zauvijek dana, već je u razvoju — »antropogeneza«. U kozmosu, oprečno težnjama prema razgradnji i entropiji, očituje se i kretanje materije prema redu, prema sve većoj složenosti, koja doseže preko pojave organske materije i konačno sa životom najveći stupanj. U bujanju rodoslovnog stabla živih vrsta opaža se stalan razvoj psihizma — sve viših razina svijesti koja raste sa sve složenijim oblikovanjima materije. I na vrhu tog stabla, na čelu tog toka koji dalje teče, nalazi se čovjek s kojim je dosegnut najveći stupanj složenosti materije u kozmosu i ujedno najveći vrhunac svijesti — samosvijest. To je prema Teilhard de Chardinu smisao biogeneze.

Odgonetajući u geološkim slojevima povijest Zemlje i života, zahvaćajući u svojim razmišljanjima milijune

Pierre Teilhard de Cardin: »Budućnost čovjeka«, izdanje »Crkva u svijetu«, Split 1970.

godina povijesti živih vrsta, Teilhard de Chardin vizionarski uočuje budućnost čovjeka. Kozmos je u razvoju, život je u razvoju,. ljudska povijest je u razvoju, ali ne kao vraćanje istoga: u povijesti postoji napredak, a time i smisao. Čovječanstvo je tek u embrionalnom stupnju prema milijunima godina života koje mu predstoje. Ono još nije ni započelo svoj put. Za razliku od dosadašnjeg života gdje je vladala slučajnost, čovječanstvo će sve više svjesno uzimati u ruke niti toka svog daljnjeg razvoja, potpomognuto spoznajama znanosti o genetici, o dubinama psihe, o svom vlastitom ustrojstvu. Svijest — ono čemu ide razvoj života — određivat će njegov daljnji razvoj. Sadašnje stanje čovječanstva može se prema Teilhardu de Chardinu usporediti s polimerizacijom molekula, u ovom slučaju svjesnih ljudskih molekula, koje se međusobno vežu u sve čvršća, u sve složenija oblikovanja. Upravo to povezivanje i zgušnjavanje čovječanstva, svakog dana sve tješnje povezanog društvenim i gospodarskim vezama, sustavom znanosti, određuje ovaj trenutak povijesti a i daljnji smjer kretanja čovječanstva u pravcu »planetarizacije«. U očima Teilhard de Chardina, kao prirodnjaka, taj se razvoj otkriva kao nastajanje novoga, sve složenijeg »organizma«, kao put prema nastajanju »Ultraljudskog«. Kao i kroz biogenezu, tako i kroz antropogenezu sve veći stupanj složenosti (u ovom slučaju u sve složenijim društvenim oblikovanjima) prati sve veći stupanj psihizma, koji je za čovječanstvo temeljna odrednica. Mišljenje postaje sve više konačni smisao postojanja. Misao, umna djelatnost buja iz dana u dan, sve snažnije prožimlje i povezuje čovječanstvo, u vidu znanosti, razmjene podataka, povezujući svu Zemlju spletom svijesti, oblikujući nad nama »sloj uma« — »noosferu«. Nastanak noosfere i sve veće povezivanje čovječanstva u jedinstvenu cjelinu treba podržavati jer to znači nastavljati uočeni smisao.

Kao kršćanin, Teilhard de Chardin, vjerujući u ljubav kao snagu koja prožimlje i povezuje, ne boji se totalizacije čovječanstva, ni mogućnosti obezvređenja jedinke zbijene u mnoštvu, već vjeruje u međusobno privlačenje ljudi privučenih ljubavlju. On vjeruje u ljubav nakon svih tako loših iskustava prošlosti i sadašnjosti; tako mu se strahote svjetskog rata pričinjaju porođajnim bolovima u nastanku planetarnog čovječanstva. Simbol te beskrajne ljubavi shvaćene u najširem smislu jest Krist, koji je početak i svršetak, čije se djelo u povezivanju ljudi u ljubavi još nastavlja: to je — »kristogeneza«. Vjera u napredak, u ljudski svijet, približava Teilard de Chardina marksizmu. Vodoravnoj odrednici marksizma dodaje vertikalnu odrednicu tradicionalnog kršćanstva usmjerenog transcedentalnom, vjerujući u mogućnost zajedničke rezultante.

Postavlja se pitanje konačnog smisla svijeta koji nužno mora imati svoj kraj jer je prostorno-vremenski usmjeren. U mističkom viđenju Teilhard de Chardin nazire kraj kao stapanje s Bogom, nošeno bujicom ljubavi, kad razvoj oduhovljenja materije dosegne s čovječanstvom svoj najviši stupanj.

Ivo Babić

Monografija o »Lepom gradu«

Kulturno-prosvjetno društvo »Zrinski«, koje već treću godinu agilno djeluje u najsjevernijoj hrvatskoj regiji, uz niz uspješnih društvenih akcija (spomenimo samo nedavno pokrenuti »Kajkavski sabor« i »Karavanu putovima Zrinskih i Frankopana«, koja će se održati sredinom rujna) pokazalo je da mu nije strana ni izdavačka djelatnost. Tiskanjem vrijednih izdanja zbirki kajkavskog pjesništva i povijesnih, popularno pisanih knjižica (upozorimo na posljednju: »Navik on živi ki zgine pošteno«, autora D. Feletara i T. Đurića, koja je već doživjela i svoje drugo izdanje!), KPD »Zrinski« uvrstilo se u red najznačajnijih promicatelja kulture u kajkavskom kulturnom krugu.

Posljednja u nizu od desetak knjiga: monografija »Legrad«, istaknutog publicista i kajkavskog pjesnika prof. Dragutina Feletara, posebno je zanimljiva jer obuhvaća sveukupnu kulturnu, gospodarsku i društvenu povijest drevnog Legrada. Na gotovo dvije stotine tiskanih stranica, uz obilje slikovnog materijala, knjiga u stvari predstavlja zanimljivo dostignuće u ostvarivanju monografija o »malim« i »nevažnim« mjestima. I dok se mnoga veća i značajnija mjesta ne mogu (iako u njima žive i djeluju znanstvenici i publicisti) pohvaliti knjigom »o svome gradu« — Legrad je, zahvaljujući nemalom nastojanju Dragutina Feletara, dobio iscrpnu mo-

uz knjigu Dragutina Feletara: »Legrad«, izdanje KPD »Zrinski«, Čakovec 1971.

nografiju o svojoj prošlosti. Podijeljena u nekoliko opsežnih poglavlja, monografija nije samo sustavno nizanje povijesnih činjenica i zbivanja; postala je nešto više: dala je presjek kroz društvena i politička zbivanja, osvrnula se na stoljećima stare pokušaje odnarođavanja hrvatskog življa u Međimurju, dotakla se svih onih (danas toliko aktualnih!) problema depopulacije deagrarizacije, osvrnula se na povijest imena grada ocrtala je klimatske, društvene, gospodarske i zemljopisne prilike. Međutim, koliko god je ova materija opsežna, Feletar je nije razvodnio nizovima podataka kolonama brojki. Sažeto, u samo najosnovnijim i najbitnijim oznakama, ocrtana je sadašnjost Legrada, tog »lepog grada« na sutoku Mure u Dravu.

Za one pak čitatelje kojih je zanimanje okrenuto povijesti i prošlosti monografija »Legrad« bit će posebno zanimljiva, jer se bavi poviješću grada od njegovih najranijih začetaka iz vremena Tračana pa preko drevnog rimskog Carrodunuma do seoba naroda. Rana srednjovjekovna povijest Legrada, označena prvim sjedilačkim naseljima, u znaku je Hrvata i njihovih oporbi Ugrima .Posebno je zanimljivo razdoblje kada je povijest grada usko svezana s poviješću slavne obitelji Zrinskih i njihovom krvavom tragedijom. Baroknom XVIII. i prošlom XIX. stoljeću Feletar je, čini se, posvetio najveću pozornost. U nizu zanimljivih podataka i citata iz dokumenata, uz zanimljiv ilustrativni materijal (istaknimo reprodukcije starih gravura), uspješno je ocrtao ne tako daleku prošlost Legrada.

Feletar piše razumljivo jasno i nenametljivo upravo iz tih razloga čitaoci će u njegovu »Legradu« naići na doista zanimljivo i vrijedno štivo.

Tomislav Hruškovec

MIJENA PRIPOVJEDAČKE TEHNIKE

U seriji »Suvremeni hrvatski pisci« Nakladnog zavoda Matice hrvatske izašla je još jedna knjiga koja će širem krugu čitatelja, osobito onima koji se bave književnošću, omogućiti da o problematici modernog romana dobiju solidne uvide. Riječ je o »Nepouzdanom pripovjedaču« dr. Ive Vidana, predavača engleske i američke književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U obujmu od 330 stranica tiskano je devet eseja, može se reći iste vrijednosti, iako je s književno-teoretskog stajališta ipak najzanimljiviji uvodni: Nepouzdani pripovjedač, po kojemu je i knjiga dobila naslov. U tom eseju Vidan argumentirano razlaže zašto se odnos autor — djelo — čitalac, te pripovjedač — vrijeme — fabula danas nužno razlikuje od tradicionalne sheme. Moderni induktivni roman organizira i strukturira zbilju specifičnim postupkom nametnutim logikom same materije koju obrađuje. Epsku progresiju i perspektivu zamijenilo je dramatiziranje svijesti. Priču više ne priča pouzdani, sveznajući pripovjedač. Invazija banalnih i trivijalnih detalja u kazivanju, asocijacije na mitske i povijesne motive, često puta privatna simbolika, fantazmagoričke slike, često i hermetički ili pak kalamburski jezik — posljedica su pokušaja da se u tijeku trajanja opunovrijedi i afirmira vrijeme subjektivne svijesti. Taj lajtmotivski ton privacije i subjektiviteta opterećen težnjom k univerzalnom, dakle »dvostrukost umjetnikove vizije« (str. 41), stvara ironiju i nove kombinacije koje zahtijevaju nov i drukčiji čitaočev napor.

Vidan smatra kako »svako umjetničko djelo, doduše, dozvoljava gledaocu, čitaocu, slušaocu — i kritičaru različite interpretacije, ali u modernim književnim djelima pripovjedač, odnosno medij autorskog glasa, zahtijevaju da čitalac unese vlastiti red u unutrašnje odnose samoga djela« (str. 76).

Ivo Vidan: »Nepouzdani pripovjedač«, Matica hrvatska, Zagreb 1971.

Oponirajući tradicionalnom pristupu umjetničkim oblicima, kritika 20. stoljeća — napose anglo-američka, ispituje mogućnosti drukčijeg vrednovanja, te uspostavlja nove estetske kriterije polazeći od postavke da djelo treba analizirati iz njegove vlastite strukture. Vidan se slaže s time, ali upozorava kako se ne smiju previdjeti u djelu transponirani povijesni kontakti s epohom u kojoj je djelo nastalo, jer ono uvijek, iako »nepouzdano«, nešto govori o njoj.

Suvremena romansijerska produkcija nije hir stanovitog kruga avangardista, već potreba stvaralačkog impulsa modernog senzibiliteta. Novovjekoj individualnoj svijesti nemoguće je prikazati svijet u totalu; zbog toga je svaki iskaz o svijetu samo jedan od mogućih. Pripovjedačevo »motrilište« mijenja se isto kao što se mijenja njegova funkcija u modernoj prozi. Ili kako to Vidan kaže: »za razliku, dakle, od epskog naslijeđa u romanu, glavna je značajka modernosti pripovjedačkog djela da se u njemu ne možemo pouzdati ni u jedan vrijednosni izričaj« (str. 44). Takvi zaključci ne lebde u zraku. Vidan opširno razmatra mijene pripovjedačke tehnike triju generacija modernista zadržavajući se detaljnije na djelima J. Conrada, J. Joycea i S. Bellowa. Širina pristupa omogućila je autoru da spomene slična strujanja u našoj suvremenoj književnosti — osobito u djelima R. Marinkovića, P. Šegedina, I. Andrića i drugih.

Zanimljiv je esej o avangardnom teatru Harolda Pintera, gdje se pokušavaju povući paralele i naglasiti sličnosti u inspiracijama i aspiracijama između modernog romana i moderne drame. Ostala dva priloga o kritičkom postupku Arnolda Kettlea, te o smislu i mogućnosti »neizmišljenog romana« Trumana Capotea zaslužuju također svojevrsnu pozornost.

Vjerujemo da je Vidanov »Nepouzdani pripovjedač« po svojoj izvornosti i ostvarenim namjerama trajno vrijedan prilog proučavanju moderne književnosti u nas. Iako su mnogi naši stručnjaci (Flaker, Žmegač, Solar, čija knjiga »Pitanja poetike« zahtijeva poseban osvrt) u nekoliko navrata pisali o problematici modernog romana, Vidanovo djelo je možda prvi opširniji uvid u temeljne strukturalne modifikacije u postepskoj naraciji. Napomenimo još da će jasan i koncizan esejistički jezik spomenutog djela pridonijeti njegovu lakšem primanju kod čitalačke publike.

Gordana Slabinac

POVIJEST

ZA NACIONALNU POVIJESNU NAOBRAZBU

Pojačano zanimanje za povijest, osobito nacionalnu, dovelo je u posljednje vrijeme u Hrvatskoj do niza razgovora, sastanaka i savjetovanja u Zagrebu, Šibeniku, Splitu, Zadru i Makarskoj, posebno apel Povijesnog društva Hrvatske, javne izjave političara i članci u dnevnom i tjednom tisku. Na svim skupovima vodile su se žive rasprave o mjestu i ulozi hrvatske povijesti u nastavnim programima i udžbenicima osnovnih i srednjih škola. Otvoreno i kritički je rečeno da je hrvatska povijest i kulturna baština zanemarena i nedovoljno zastupljena u svim vrstama škola. U nastavi se previše sociologiziralo i, prema izjavama učenika, povijest je postala nezanimljiv i dosadan predmet. Na takvo stanje oštro su reagirali politički, znanstveni i pedagoški radnici, sveučilišni profesori, te profesori viših, srednjih i nastavnici osnovnih škola, zahtijevajući da se programi i udžbenici temeljito mijenjaju, jer ne mogu zadovoljiti potrebe odgoja i izobrazbe mladog naraštaja u SR Hrvatskoj.

U glavnim crtama osvrnut ćemo se na neke primjedbe koje su se čule na raznim skupovima. Prije svega je konstatirano da je hrvatska povijest »utopljena« u opću povijest. Dok veliki i mali narodi više daju prostora svojoj povijesti nego povijesti drugih naroda Evrope, pogotovu ostaloga svijeta, hrvatski su udžbenici više »jugoslavenski«, kako su istakli srpski povjesničari, a to se može potvrditi i time što su najviše prevođeni u Vojvodini, Makedoniji i Sloveniji.

Ako pođemo kronološki, primijećeno je da je nedovoljno obrađeno razdoblje prije dolaska Hrvata, hrvatsko-romanska simbioza, učenici posebno primjećuju da malo znaju o staroj hrvatskoj državi o Dalmaciji — kolijevci hrvatske države i državnopravne misli, nisu naglašeni istaknutiji hrvatski knezovi i kraljevi, niti se pak zna nešto o Ninu, prvom hrvatskom glavnom gradu. Vidno je zanemarena pomorska prošlost Hrvata, nedovoljno objašnjen gubitak samostalnosti, pogibija hrvatskog kralja Petra, te Pacta conventa, bez obzira na različita mišljenja u historiografiji.

Istaknuti zapostavljeno

Koliko je god važno istaći punu državnost što su je Hrvati imali do Pacta conventa (1102.), toliko je potrebno objasniti ulazak u personalnu uniju i stoljetno održavanje kontinuiteta tzv. krnje državnosti. O tom kontinuitetu ništa se više ne kaže kada se govori o Šubićima, osobito Pavlu (dominus Croatorum), dolasku Habsburgovaca — bitnoj prekretnici u kontinuitetu državnosti, Pragmatičkoj sankciji, Hrvatsko-ugarskoj nagodbi itd.

Kada se govori o prodorima Turaka, koji su duboko ušli u hrvatski prostor, treba više mjesta dati Krbavskoj bici, iseljavanjima Hrvata u Austriju, Mađarsku, Slovačku, Rumunjsku, Italiju, Hrvatâ koji se nikada nisu vratili u staru domovinu. Ništa se ne zna o iseljavanjima u druge krajeve svijeta, kao ni o Hrvatima u Bosni i Hercegovini i Vojvodini. Pogibija N. Zrinskog i F. K. Frankopana još se uvijek tumači kao urota, a riječ je o legalnoj borbi jednoga naroda za slobodu. Premalo se prostora daje ličnostima koje su se borile za nacionalnu i socijalnu slobodu i samostalnost Hrvatske: A. Starčeviću, E. Kvaterniku, F. Supilu i S. Radiću. Hrvatski narodni preporod kao određenu fazu nacionalnog pokreta treba tretirati kao jedinstven preporod hrvatskog naroda bez obzira na to što se javlja i razvija u različito vrijeme u Dalmaciji, Istri, Bosni i banskoj Hrvatskoj. Također se ništa ne govori o autonomašima u Dalmaciji, koji su uvijek bili i ostali neprijatelji hrvatskih težnji.

Pored nedovoljne zastupljenosti povijesti hrvatskog naroda, rečeno je da je premalo dano prostora povijesti Srba i narodnosti u Hrvatskoj; nisu objašnjeni uzroci sukoba između Hrvata i Srba, niti istaknute dodirne točke, osobito zajednička borba protiv Turaka, Austrije i borba za državnost Hrvatske.

Posebno je istaknuto da je zapostavljena narodnooslobodilačka borba u Hrvatskoj, shematizacija NOR-a, uloga KPH, sudjelovanje Hrvata u španjolskom građanskom ratu, poslijeratna uloga Hrvatske u Jugoslaviji. Potrebno je bolje obraditi Informbiro, državnocentralističko razdoblje, unitarizam, samoupravljanje, te Brijunski plenum i Desetu sjednicu CK SKH.

Vratiti povijesti nekadašnji ugled

Prvi rezultati višemjesečne javne rasprave nedavno su prezentirani u nacrtima programa za osnovne škole i gimnazije. U novim programima naglasak je na hrvatskoj povijesti i kulturnoj baštini, a bitna mjesta iz povijesti jugoslavenskih naroda i svjetska povijest obrađivat će se informativno. Na raspravi u Pedagoškom savjetu Hrvatske rečeno je da nacrt programa za osnovne škole nije dovoljno kroatocentričan, te je vjerovati da će biti dostatno vremena da stručnjaci-praktičari s terena dadu svoje primjedbe, to više što će se prema tim programima pisati novi udžbenici kojima će se nastavnici, profesori i učenici služiti više godina.

Uspjeh u nastavi povijesti, osobito nacionalnoj, ne zavisi samo od dobra programa i udžbenika nego i od stručno spremna i zainteresirana nastavnika i profesora koji će pružiti ne samo povijesnu naobrazbu nego odgojiti rodoljuba, samoupravljača i branitelja domovine koji će voljeti i cijeniti narod kojemu pripada, ali i poštovati druge narode. Stoga se nameće potreba stalnog praćenja dostignuća hrvatske povijesne znanosti pomoću seminara, savjetovanja i konzultacija, te kontroliranja i unapređenja nastave povijesti. Trenutak je da se učini ozbiljan zahvat i povijesti vrati ugled i značenje koje je nekad imala.

Stijepo Obad

FILOZOFIJA

UGROŽEN STATUS HUMANISTIČKE NASTAVE

Čudna odluka Zajednice gimnazijâ SR Hrvatske

»Opća srednja škola« protiv gimnazije i humanističke naobrazbe

Pred nama su novi pokušaji redukcije nastave filozofije i uopće smanjenja uloge humanističke naobrazbe u novoj reformi srednjoškolske izobrazbe, što nastupa s »novumom« takozvane opće srednje škole. Već je, doduše, 1966. godine argumentiranom kritikom srušena tada najavljivana koncepcija »Prijedloga za unapređenje sistema obrazovanja II stupanja«. Srušena je bila ta koncepcija u svojoj metodološkoj postavci i provedbi, u osnovnoj ideji i u konkretnim rješenjima. Neko se vrijeme bila pritajila. Ali ista ta rezistentna »koncepcija« vraća se sada uporno u nekim dokumentima, kao što su na primjer nacrti osnovâ programa pojedinih predmeta za takvu **dvogodišnju »opću srednju školu«.**

Ne smjera li možda tihom provođenju reforme naobrazbe na drugom stupnju i namjeravano prestrukturiranje mreže škola drugog stupnja, kako ga je bila zamišljala Zajednica za financiranje obrazovanja? Ili je možda u pitanju »samo« gimnazija, pa se išlo za tim da se ona ponajprije kvantitativno potiskuje i tako na mala vrata provodi ona već diskreditirana i srušena »koncepcija«?

Zajednica gimnazijâ sama reducira nastavu humanističkih predmeta

Suočeni smo sada s odlukom Zajednice gimnazija SR Hrvatske kojom **reducira nastavu filozofije i povijesti umjetnosti**, a **sociologiju ukida** kao poseban predmet. Čini se da su Zajednicu (direktorâ) gimnazijâ vodili sasvim praktični razlozi **poželjnog** skraćenja radnog tjedna da na svom seminaru u Makarskoj brzopleto, po skraćenom postupku, upravo metodom Prokrustova kreveta skroji plan gimnazijske nastave. Sačuvane su pozicije velikih predmeta, koji raskošno — da ne kažemo rasipnički — raspolažu s po nekoliko sati nastave na tjedan u toku gotovo svih godina osnovne i srednje škole, pa se uopće i ne trude da intenziviraju nastavu. Takvi su predmeti svagda i svuda i personalno masovno zastupljeni, pa imaju barem velik broj zagovornika, ako ne i argumenata. **Nadglasavanjem** se mora imenovati i **jednoglasnost** ako je uslijedila odsutnošću onih koji su pozvani da kažu svoju riječ.

Seminar direktora nije stručno tijelo u tom pogledu da bi moglo ukidati pojedine predmete, reducirati ih, proširivati ih ili uvoditi nove, a da pri tomu i ne konzultira mjerodavne i zainteresirane institucije i stručna društva. Što se nastave filozofije tiče, Zajednica nije konzultirala ni Hrvatsko filozofsko društvo, ni Filozofski fakultet, ni Aktiv nastavnika filozofije. Kada ćemo prevladati takav stil donošenja odluka i uzurpiranja samoupravljačkih prava? Neprihvatljiv je takav odnos prema predmetima koji su bitni za oblikovanje cjelovite kulturne ličnosti. Filozofija je, to moramo reći, predmet koji kao ni jedan drugi uključuje u sebi i element znanosti i element kulture, a nastava filozofije ima izrazito visoku odgojnu i obrazovnu vrijednost. K tomu je ona u nas u procesu stalnog metodskog usavršavanja.

Progovoriti je zato o spomenutoj odluci mnogima!

Potrebno je čuti pravorijek kompetentnih

Pravo je i dužnost, ponajprije Hrvatskog filozofskog društva, da se najozbiljnije i dosljedno zauzme kako bi status nastave filozofije bio u skladu sa značajnom ulogom što je ona ima u sustavu opće naobrazbe, kao i s odgovornošću koja proizlazi iz utjecaja filozofije na kulturni život stanovite sredine i na oblikovanje svijesti nacije. I Sveučilište mora uložiti svoj autoritet da spriječi one promjene školskih planova koje bi smanjile opseg i značenje filozofije i humanističke naobrazbe uopće u cjelini sustava opće izobrazbe.

Pitanje koje ne može izbjeći nitko od onih što djeluju u sustavu odgoja i naobrazbe, a ponajmanje oni koji donose ili mijenjaju planove i programe, glasi: je li ideja i ideal cjelovite humanističke ličnosti tek puka fraza, svečani omot što prikriva i uljepšava bilo kakav plan i program, ili je to cilj kojemu doista težimo, pa on mora onda biti ujedno bît svih naših konkretnih nastojanja?

Zajednica gimnazijâ ukida »Bilten za nastavu filozofije«

Aktiv nastavnika filozofije srednjih škola postigao je relativno visok stupanj organiziranosti i suradnje u nastojanju oko unapređivanja nastave filozofije. Uz prvotnu podršku Zajednice gimnazija Hrvatske kao izdavača pokrenut je upornošću pojedinaca (ponajprije Josipa Marinkovića) »Bilten za nastavu filozofije«, koji već treću godinu donosi teorijske rasprave o problemima metodike i prikaze obrada pojedinih nastavnih jedinica, te tako svjedoči i iskustva konkretne nastavne prakse. U svom pionirskom nastojanju »Bilten« je pokretač usavršavanja nastave i jedina publikacija te vrste u nas. Na savjetovanju Saveza filozofskih društava Jugoslavije o aktualnim problemima nastave filozofije održanom nedavno u Sarajevu (14. i 15. lipnja) zagrebački aktiv nastavnika uspješno se predstavio i afirmirao rezultatima svojega rada kao i tezama koje su naišle na priznanje i podršku. Nepodijeljeno zanimanje predstavnika svih drugih filozofskih središta izazvao je upravo »Bilten za nastavu filozofije«.

Poboljšanje nastave uvjetovano je i nastojanjima oko razrade i unapređivanja metodike pojedinih predmeta, te bismo očekivali da Zajednica potiče slične inicijative i u drugim predmetima. Utoliko je čudnija najnovija odluka Zajednice gimnazijâ da iz financijskih razloga obustavi objavljivanje »Biltena za nastavu filozofije« (a riječ je o minimalnoj svoti!). Ovom odlukom Zajednica ne samo što ne slijedi svoja nastojanja da unapređuje nastavu nego, štoviše, gasi jednu rijetku inicijativu i naprečac prekida već afirmiranu i uvedenu djelatnost.

Boris Kalin

POGLED IZ NASLONJAČA

LJETO JE KRIVO ZA SVE

Sve što se proteklih sedam dana zbivalo na televiziji bilo je toliko nezanimljivo ili, bolje rečeno, dosadno da jedna ili dvije gledljivije emisije ne mogu spasiti sveukupni doživljaj od potpunoga nijekanja.

Čemu povrh svega toga i niz nevještih, na brzinu smandrljanih i pučkoškolskih prozirnih razjašnjavanja o slučaju s prijenosom, odnosno neprenošenjem Sinjske alke, koje Televizija uporno i dosta redovito servira gledaocima, premda gledaoci znaju da nije riječ o tome u što se Televizija zaklinje? Tako dolazi do čudnog stanja između Televizije i gledalaca, jer se gledaoci zanimaju za nešto što nisu vidjeli, a ono što mogu vidjeti gubi na važnosti. Drugim riječima, Televizija je ipak postigla i nešto više od pukog dalekovidnog prijenosa pojedinih dijelova stvarnosti u naše spavaće sobe i kuhinje, jer je tim neprenošenjem Sinjske alke jedna zamišljena, dakle nepostojeća TV-slika, transcendirala u zagonetnu ali moguću protusliku istog događaja u našoj svijesti i podsvijesti. Ili kraće: više ne govori o nečemu čega **nije** bilo na malim ekranima nego o svemu onome što je doista **bilo**. A to znači da s Televizijom nešto nije u redu. Svenarodni zijev (od dosade) i gnjev mogao bi jednom zaboraviti sve obzire i urođeni smisao za lijepo ponašanje.

O sajmu taštine i drugim lijepim stvarima

Marljiva televizijska radnica Silvija Luks tako reći iz emisije u emisiju pokazuje i dokazuje kako se iz nekih naoko nezanimljivih životnih pojava mogu stvarati dobre i zanimljive televizijske dogodovštine.

Posljednji »Film, teatar itd...« osim pregršti kazališno-filmskih uspomena naših uvaženih stručnjaka i umnika donio je i atraktivan prilog Silvije Luks s filmskog festivala u Puli. To je bilo »za krepati«. To što su govorili mladi i malo stariji režiseri, poglavito iz drugih republika, uopće se ne može opisati. Samohvala, vlastita genijalnost, izravan dodir s Apsolutom i druge narcisoidnosti — pravilno su popraćeni »tuševima« iz tipično cirkuskih marševa, što opet upisujem kao zaslugu domišljate autorice. Međutim, kao što svaka batina ima dva kraja i svaka stvar svoje lice i naličje, tako i taj (dogovorili smo se: veoma dobar prilog) ima svoje drugo, nimalo veselo lice. Znam da je to bilo zgodno, onako odjednom, sve zajedno »spakirati« u ironični omotač trenutka. Sve te režisere, koji takve stvari pričaju o sebi. Ali nemojmo zaboraviti da je to ipak televizija koja ima milijunsko gledalište i da će iz tog priloga mnogi radni ljudi steći veoma nepovoljnu sliku ne samo o filmskim režiserima nego i o filmskoj profesiji uopće. I tako svaki dan čitaju u žutoj i polužutoj štampi da je film nepresušno vrelo kojekakvih gadosti i prljavština. Naravno, kao i u drugim ljudskim djelatnostima, tako i u filmu ima doista svakakvih ljudi i svakakvih ćudi; pogotovo u filmu, jer se u njemu i oko njega obrće silan novac i vječiti privid bonvivanske lagode. Međutim, treba znati da i u filmu ima iznimaka, da sama bit filma odskače od lansiranog pojma »skandala, golotinje i afera«, o čemu u posljednje vrijeme i naš poluozbiljni tisak sve češće piše umjesto da piše o drugim stvarima. Eto tako, nisam mislio ništa loše, treba još više takvih priloga, ali ne samo o »filmašima« (a ne »filmađijama«) nego i o drugim predstavnicima našeg (sad mislim isključivo na hrvatski) »jet-seta« i »high-lifea«. Zamislite jedan takav javni »credo« pjevača i pjevačica zabavne glazbe! I to s posebnim osvrtom na posljednje događaje u intimnom životu i patnji pojedinih pjevačica.

* *

To bi bilo sve. Atletiku sam gledao, ali nemam previše smisla za »kraljicu sportova«, i to još preko televizije. Bacanje kladiva, diska i kugle meni je isto tako dosadno kao i eventualni TV-prijenos natjecanja u brzom paljenju šibica.

Vladimir Vuković

OTKRIĆE PULE 1971.

Kiril Cenevski:

NE ŽELIM NIKOME DOKAZIVATI DA SAM MAKEDONAC – PRVI DOBITNIK »ZLATNE ARENE« ZA REŽIJU

HT: — Kirile Cenevski, za Vas ranije nismo nikada čuli. Tek smo nedavno pročitali da će Vaš film »Crno sjeme« zastupati SFRJ na festivalu u Moskvi, a sad smo u Puli vidjeli taj film. Svakako Vas želimo predstaviti hrvatskoj javnosti koja o Vama ništa ne zna, jer ste se svojim filmom nametnuli i sigurno će se ubuduće o Vama čuti sve više...

CENEVSKI: — Ne samo vi u Zagrebu, nego nitko nigdje ne zna za mene. Ja sam potpuno anoniman. Takav sam i došao u Moskvu i prvih pet dana nitko nije obraćao pozornost na nas — sve dok nije prikazan film... Nakon toga počeli su nas tražiti, razgovarati sa mnom, pozivati nas. To mi je bilo vrlo drago, jer dobro plasirati naš film u Moskvi znači velik poen za makedonsku naciju...

Tko ste Vi, Kirile Cenevski?

HT: — Za početak razgovora dobro bi bilo da nam otkrijete svoju »osobnu kartu« Tko ste Vi, Kirile Cenevski?

CENEVSKI: — Nemam mnogo toga reći. Rođen sam 1943. i apsolvirao sam arhitekturu u Skoplju. Kao student pisao sam kritike u našem »Studentskom zboru«, pa su me nakon jednog televizijskog prikaza pozvali da i sam nešto napravim na televiziji. Tako sam 1966. režirao nekoliko emisija u stilu Angela Miladinova, zatim sam snimio TV-film »Jače od srca« prema djelu Antonija Isakovića, a nakon pomalo nekonvencionalne emisije o Struškim večerima poezije umjetnički direktor »Vardar-filma« Georgi Stardelov pozvao me je na film. Bio sam pomoćnik redatelju Ljubiši Georgievskom u »Planini gnjeva« 1968. i nakon toga počeo sam se pripremati za vlastiti film. To bi bilo sve. Osim toga, izabrali su me za predsjednika Društva filmskih radnika Makedonije — onog »starog«, jer u nas postoji još jedno, »novo« društvo, onih koji su bili nezadovoljni...

HT: — To bi se moglo nazvati munjevitom karijerom. U tri godine prošli ste sve faze za što drugima treba decenij. Znači li to da je u Makedoniji lako doći na film i do filma?

CENEVSKI: — Nikako! Ono što se meni dogodilo zapravo je neshvatljiv incident, slučajnost za koju nemam objašnjenja. Inače je u nas sve isto kao i drugdje. Ja sam, uostalom, tek peti makedonski redatelj igranog filma. Zato bi i trebalo prestati s našom praksom gostovanja redatelja iz drugih republika, jer jedna lasta ne čini proljeće. Vrlo cijenim Mimicu, koji sada radi film kod nas, ali mi zaista moramo sami govoriti o sebi!

HT: — U Makedoniji su radili filmove Štiglic, Mitrović, Mimica... Mislite li da autor koji nije Makedonac ne može osjetiti i izraziti specifičnu makedonsku problematiku?

CENEVSKI: — To ovisi o geniju autora. Kad bi, recimo, Kurosawa došao u Skopje, siguran sam da bi izvanredno shvatio sve...

Film o stradanjima Makedonaca u Grčkoj

HT: — Vaš impresivni film o stradanjima Makedonaca mobiliziranih u grčku vojsku 1946. godine pomalo je zbunio publiku, koja nije sasvim razumjela prilike i odnose o kojima govorite. Recite nam nešto o povijesno-političkom kontekstu Vašeg djela.

CENEVSKI: — U filmu namjerno nigdje nije spomenuta Grčka zbog naše službene politike koja je vrlo rezervirana, pa sam morao biti oprezan da bih mogao uopće snimiti film. Da bi se ipak znalo o čemu je riječ, pustio sam na početku filma, u potpunom mraku, originalni magnetofonski snimak iz 1949. u kojemu jedan izbjegli Egejski Makedonac na iskvarenoj mješavini makedonskog i grčkog jezika priča svoje potresno svjedočanstvo o stradanjima 1946. godine kada su pod plaštom borbe protiv komunista grčke vlasti masovno proganjale Makedonce i uništavali ih na užarenim i kamenitim otocima u Egejskom moru.

HT: — Koliko ima zapravo Egejskih Makedonaca?

CENEVSKI: — Sada jedva 80.000. a još 1915. bilo ih je gotovo milijun i pol! To je najveći genocid u povijesti za koji znam! Obavljan je sustavno, od svih grčkih režima, na razne načine: raseljavanjem na jug Grčke, potpunom zabranom makedonskog jezika uopće (tako da je za jednu makedonsku riječ slijedio kilogram ricinusa), a u vrijeme generala Metaxasa tridesetih godina postignut je sporazum o iseljavanju Makedonaca u Bugarsku, gdje su smješteni u sjeverne krajeve u kojima ne žive Makedonci, pa su, naravno, ubrzo asimilirani.

Ni grčki komunisti ne priznaju opstojnost Egejskih Makedonaca

HT: — U filmu Makedonci stradaju skupa s komunistima i zbog sumnje da su komunisti. Kakav je odnos KP Grčke prema Egejskim Makedoncima u vrijeme građanskog rata i sada?

CENEVSKI: — U vrijeme građanskoga rata pokretač borbe bila je univerzalna ideja komunizma, pa se činilo da nacionalne razlike uopće nisu važne i na to se nije obraćala nikakva pozornost. Ipak, intimno sam siguran da nijedan Grk — čak ni komunist — ne priznaje opstojnost Egejskih Makedonaca. Imam za to i svježi primjer iz mog susreta s Teodorakisom prošle godine u Rumunjskoj. Kao naprednom Grku koji je i sam bio prognan na otoke, ponudio sam mu suradnju u filmu koji na svoj način govori i o današnjim progonima i mučenjima. Premda u filmu uopće nemam glazbe, pomišljao sam na jednu njegovu skladbu u uvodu filma. On se isprva zagrijao za suradnju, a kasnije je dao svoje zamjerke na scenarij upravo na onim mjestima gdje se spominju Makedonija i Makedonci. Zatražio je rok da se konzultira s ljudima iz svojega pokreta, a kasnije ni nakon mnogih intervencija nisam dobio nikakav odgovor. Dobio sam poruku i od Gavrasa da ga pozovem da mi pomogne, ali nisam to htio, jer je i on Grk, a Teodorakis se doista eksponirao kao grčki nacionalist.

HT: — Vaš film obrađuje jednu delikatnu makedonsku temu, pa ipak po svojoj fakturi i po beskompromisnom prikazivanju surovosti on se uklapa u suvremena strujanja modernog filma u svijetu...

CENEVSKI: — Sve što sam uradio u film, gledam sve nove filmove gdje god su mi dostupni i čitam sve najvažnije časopise, pa doista znam što je moderno. Zato sam i bio sretan kad sam 1968. pročitao roman Taška Georgievskog, jer sam u njemu osjetio da sam u svom narodu našao nešto što može imati moderne rezonancije. Ne mogu afirmirati svoj narod ako moje djelo nema i svjetsku poruku.

HT: — Postoje prigovori da je Vaš film niz mučenja, parada sadističkog ekshibicionizma u kojem se iscrpljuje njegov smisao...

CENEVSKI: — Sve što sam uradio u filmu, uradio sam svjesno. U onom bressonovskom smislu — više sam htio režirati publiku nego film. Htio sam da publika bude povrijeđena onim što vidi, da se ne oduševljava izdržljivošću junaka, da i sama bude izmučena i izgrebana i da tako doživi film kao vlastitu muku! Zato sam joj uskratio romantične scene, čak sam najkraće moguće dao prizor smrti mučitelja, jer nisam publici htio pružiti mogućnost za trijumf osvete, što bi ispraznilo njezinu iritaciju. Samo se tako publika može i sama boriti protiv mučenja i okrutnosti, samo sam tako mogao izraziti smisao filma koji vidim u slici vječitog lova na Egejske Makedonce...

Jugoslavenskih uzora nemam

HT: — Imate li kakve uzore ili simpatije među autorima u svijetu ili u Jugoslaviji?

CENEVSKI: — Jugoslavenskih uzora nemam, premda cijenim Živojina Pavlovića i Mimicu u nekim njihovim djelima. Svjesno sam se htio sukobiti s jugoslavenskom filmskom estetikom, odnosno s onim što je bilo toliko hvaljeno u nekim vrhunskim djelima posljednjih godina. U svijetu vrlo cijenim Bressona, Jancsóa i donekle Arthura Penna — onog iz »Bonnie i Clyde«, ali ne i ovog iz »Velikog malog čovjeka«.

HT: — A kakva je Vaša veza s makedonskim filmom?

CENEVSKI: — U Makedoniji nema filmske škole, postoji samo Kazališna akademija, a mnogo nam znači i makedonski odjel glume na Akademiji u Zagrebu. Mi autori počinjemo od početka. Ja osobno nemam nikakve veze s dosadašnjim makedonskim filmom koji je pun patetike, melodrame i klasičnog kazivanja historije s kompleksom da se dokazuje svijetu da smo Makedonci. Nemam taj kompleks i ne želim nikome dokazivati da sam Makedonac, jer sam doista Makedonac i drugo ne mogu ni biti! A svoj narod i kulturu afirmirat ćemo u svijetu ne komercijalnim, nego kvalitetnim i modernim filmom!

Crno seme

Razgovor vodio: Ivo Škrabalo

TEATAR ODGOVORAN SPRAM PITANJA SUVREMENOSTI

RAZGOVOR S VJERANOM ZUPPOM, KNJIŽEVNIKOM I RAVNATELJEM »TEATRA ITD« IZ ZAGREBA

Prema nekim ocjenama pojedinih kazališnih radnika iz Zagreba ugled »Teatra ITD« baziran je na vašem prilagođavanju mentalitetu ovoga grada, na stvaranju atmosfere oko teatra, na nekoj vrsti salona, i tako dalje... Vi ste prije svega na taj način, kako bi neki »kazalištarci« željeli primijetiti, očitali lekciju ostalim teatrima u Zagrebu.

Prelazeći preko toga tko je kome očitao lekciju držim da je važno naglasiti kako djelomični uspjeh »Teatra ITD« nije samo u ocjeni »mentaliteta« zagrebačke kazališne publike i nekog prilagođavanja tom mentalitetu. Ukoliko netko u Zagrebu misli da je izlaz za zagrebačku kazališnu situaciju bio u spuštanju teatra na nivo salona, taj mora istodobno i priznati da se to desilo zbog toga, jer se niti jedno zagrebačko kazalište nije dosad diglo na nivo teatra. To jednostavno znači: u Zagrebu nije ostvaren niti onaj teatar koji bi bio teatar **jedne** ličnosti, niti onaj teatar koji bi bio teatar **jednog** repertoara, niti, ukratko, teatar kojim bi vladala određena teatarska ideja. Nije stvoren teatar jedne **teatarske kompaktnosti**. Zbog toga što nismo vidjeli mogućnost takvog teatra, ostvarili smo ovaj svoj, kao teatar podjednakih šansi za sve one koji se djelomično, ili makar izdaleka, uklapaju u našu ideju jednog estetičkog pluralizma; iz kojeg raznoliko iskri pitanje duhovne težine našeg vremena.

Da li neke od ovih značajki koje biste željeli vidjeti u teatru, nalazite na Igrama?

Ja na Igrama ne nalazim nikakve teatarske kompaktnosti, ali nalazim zato isto ono što i u »Teatru ITD«: otvorenost mnogostranom pristupu ovom pitanju kojeg sam kvalificirao kao programsko mjesto »Teatra ITD«, time da se ono u slučaju Igara još snažnije prelama i to na sadržaj onih kazališnih djela koja pripadaju našoj vlastitoj kazališnoj tradiciji. Međutim, neki noviji sadržaji koji balansiraju kroz repertoar »Teatra ITD« i Igara, kao što je Parova režija Grassa u »ITD-u« i njegove najave u pogledu Brechtova »Eduarda II.« u ovom su času daleka, no vedra nagovijest jednog kompaktnog teatra kojega bismo svi mi željeli.

Postoje mogućnosti za vrlo usku suradnju između jednog i drugog kazališta, ukoliko dopustite da i Igre nazovem kazalištem. Da li je ovo zajedništvo između »ITD-a« i Igara o kojem ste maločas govorili najjači razlog takvoj suradnji?

Rekao bih da su to najjači razlozi, jer »ITD« i Igre su po mom mišljenju **polje slobodne organizacije teatra**, ono polje koje je najmanje opterećeno klasičnim klišejima teatarskog mehanizma, ono se s većom lakoćom otvara pokušaju realiziranja onog teatra koji bi bio **estetički čvršći** od onoga što se dešava i na Igrama i u »ITD-u«. Ja sam naime, »Teatar ITD« oduvijek shvaćao kao **pripremnu fazu teatra**, a ne kao teatar sam. Samo zbog toga jer smo mi u Zagrebu toliko daleko od teatra, samo zbog toga nam se čini da mu je »Teatar ITD« nešto bliži. Smatram da Igre i da »Teatar ITD« moraju biti ogledno mjesto ne samo jednog pokušaja ostvarivanja teatra odgovornog spram pitanja suvremenosti, već Igre i »Teatar ITD« moraju analogno tomu biti i ogledno mjesto realizacije jedne nove **organizacije kazališta**. Mi osim toga dobro znamo, a to je ono što se često zaboravlja, da je pitanje jednog teatra i pitanje jedne javne suradnje na njegovom repertoaru i na njegovom djelu, njegovoj izvedbi.

Ne čini li Vam se da su prvi oblici takve suradnje, ovdje na Igrama upravo u začetku?

Na kraju i ovaj intervju je jedan od oblika te suradnje. Međutim, moram kazati, da premda sam već dulje vremena ravnatelj jednog teatra, teško mogu razabrati, a često sam i iznenađen onim što dobivam kao **stav** teatarske kritike. Kritičari nekih naših uglednih listova znaju me dovesti u nedoumicu, ili kako bi to već Krleža rekao na rub pameti, svojim ocjenama nekih izvedbi. Naime, mene ne iznenađuje nijedna loša ocjena bilo koje izvedbe; iznenađuje me naprotiv da netko s jednako ushita može pisati o Plebejcima i Godotu. Mene, dakle iznenađuju pozitivne ocjene jer one moraju biti do kraja eksplikativne u pogledu zastupanja neke ideje o teatru. Negativne kritike se mogu i desiti.

Mislite li tako, primjerice, da se kritika »Novele od Stanca« u »Vjesniku« (Dražen Vukov Colić) »može i desiti«?

Način na koji je primljena »Novela« zaslužio je punu pažnju. Nije u pitanju isključivo ocjena te izvedbe studenata Akademije. Za mene se pitanje te predstave postavlja u relaciji na komentar i kritike drugih teatarskih izvedaba na ovim Igrama i van njih. »Novela« je izvedena kao jedna laka najava neke mogućnosti igre. U »Vjesniku« je kritizirana kao teška uvreda kazališnog čina. U Dubrovniku je izvedena po pretenzijama teška predstava Beckettova Godota. U »Vjesniku« i »Večernjem listu« ona je bez razmišljanja, po mom mišljenju, prihvaćena kao prava mogućnost izvedbe Godota. Bez daljnjih razjašnjenja volio bih upitati neke naše valjane kritičare kojom oni to alkemičkom metodom pretvaraju tihi i skromni pokušaj nečeg u glavnu metu svojih principijelnih kanonada, uistinu teški interpretativni zahvat u bit Beckettova djela (za svakog gledaoca upitan u svojoj namjeri) oblažu čistim ushitom i mažu maslom svojih lirskih pomada. No to maslo iz njihovih kozmetičkih salona uskoro će se pretvoriti u »putar na njihovoj glavi«. Jednostavno rečeno: na takvim se relacijama za mene postavlja pitanje osnovne obrazovanosti i kriterija analitičnosti u nekih kritičara, kada je već moral postao suvišno pitanje. Što se kriterija analitičnosti u ovome slučaju tiče, pitanje je lako: zašto maksimumom kvazi-analitičnosti nastupiti ondje gdje je tek potrebno otvoriti neki prostor razgovoru (NOVELA), a odreći se svake analitičnosti ondje gdje bi ona bila prijeko potrebna (GODOT)? Nije važan neuspjeh »Novele« i uspjeh »Godota«, a ni obratno, već je važno da imamo **kritičara koji o svemu tome piše kao da ni jedno ni drugo nije odigrano.**

Vraćajući se pitanju suradnje »Teatra ITD« i Igara, zanimalo bi me da li u ovome vidite i mogućnost čvršće sveze između kazališnog života Zagreba i Dubrovnika?

Veza između »ITD-a« i Igara je apsolutno veza između Zagreba i Dubrovnika. Zimi bi »ITD« mogao predstaviti Zagrebu neke predstave Dubrovačkih ljetnih igara, a isto tako bi mogao olakšati da se neke zagrebačke predstave pojave na Igrama.

Razgovor vodila: Mani Gotovac

NIKOLAISOVO KAZALIŠTE SJENA

TOTALNI PLESNI TEATAR

Središnji događaj Dubrovačkih ljetnih igara u iznenadnom razdoblju zatišja, do kojega je došlo nakon prvih zanosa, pljeska i odobravanja upućenih u prvom redu glazbenom dijelu programa, bio je nastup »Nikolais Dance Theatra« — renomirane plesne trupe iz Sjedinjenih Država. Terasa tvrđave Revelin bila je premala da primi sve znatiželjnike, poklonike plesne umjetnosti, ili barem one koji bi se smatrali oštećenima u kulturnoj naobrazbi ako ne bi ubilježili u svoj intimni dnevnik velikim slovima ime ovog plesnog ansambla.

Iako najavljen kao avangardni plesni teatar, Nikolais i njegova trupa bili su nepoznanica za veći dio gledalaca, čak i dobrih poznavalaca suvremenih plesnih zbivanja u svijetu. Nikolais, koji je osnovao svoju prvu trupu još 1937. godine, postavio je velik broj baleta, kojima se pročuo u svijetu kao neumorni istraživač i stvaralac koji je sav svoj rad usmjerio otkrivanju jednog novog teatra u kojem bi ples postao samo elemenat sveukupnog kazališnog doživljaja. On je vrlo rano prekinuo veze s baletom kao nekom vrstom klasičnog plesa koji se uporno gaji u muzejima klasičnih kazališnih formi koje zovemo nacionalnim kazališnim kućama. Prepustivši se nekim suvremenim strujanjima u kazalištu, odbacio je ples kao jedinu mogućnost svog kazivanja i prihvatio ga kao povod za kazališnu igru koja pravom igrom postaje tek kad u njoj podjednako važne uloge igraju pokret, zvuk, rasvjeta i boja.

Uporno vjeran svojoj ideji jedinstva ovih elemenata, Nikolais je stvorio osebujan umjetnički izraz koji je godinama dograđivao, da bi dotjerao do razine za koju se mora reći da predstavlja vrhunac jednog zamišljenog, mogućeg totalnog plesnog teatra, no koji se i te kako osniva na vizualnim i akustičkim elementima jednog jedinog kreatora, jer je Nikolais i koreograf, tvorac glazbe, kostima i rasvjete.

Nedoumica je bila razriješena nakon prvih točaka koje je Nikolaisov ansambl izveo, jer je ono što je prikazano u potpunosti potvrdilo sve što je o ovom ansablu bilo poznato. Ljubitelji plesne igre ostali su razočarani, oni koji su se potajno nadali da će prisustvovati modernom plesu ili Bejartovim majstorijama nisu došli na svoj račun, jer je Nikolais pred nama izveo tek neke od svojih zamisli sasvim apstraktnog kazivanja i tako dao lekciju svima onima koji su balet ili bolje rečeno ples otpisali kao mogući pretekst za moderni kazališni čin.

Nikolais je ne samo ples podredio zajedništvu svjetla boje i zvuka nego je i pojedinca podredio zajedničkoj igri, a često puta sve zajedno prenaglašenim efektima svjetla i boje, likova, sjena i arabeska projiciranih na pozadinu scene. Tako možemo reći da se Nikolais uspio nametnuti u potpunosti svojim scenskim rješenjima publici, toliko da se upravo osjećalo ne samo njegova duhovna nego i fizička prisutnost kao figure koja suvereno upravlja koncima svojih lutaka i dobroćudno se poigrava svjetlima i sjenom praveći predstavu koliko za publiku toliko i za sebe samoga.

Šta nakon predstave Nikolaisova ansambla? Izbor je prepušten gledaocima u potpunosti, svaka vizualna ili duhovna nadgradnja, užitak i zamor slobodan sud u odnosu na zvučne efekte, kostimografske, koreografske. Doživljaj? Dovoljno obilan efektima, nesustavan, raznolik, gotovo prvenstveno likovni doživljaj. S druge strane prazan, neljudski, tud i površan. Kojem se sudu prikloniti, ovisi o gledištu svakog pojedinca. Kao eksperiment vrlo uspješan, ukusan i maštovit, gotovo filmski a ne kazališni doživljaj, nastup Nikolaisovog kazališta bio je više pokušaj kreiranja totalnog teatra nego plesa, više plesna isprika za slobodne egshibicije duha nego stvaran događaj.

Branimir Ježić

GARTLIC U SPONZI

PONOĆNA SVEČANOST POEZIJE

Mala crvena strelica s natpisom »Ponoćni recital« nenametljivo upozorava dokone šetače spletom dubrovačkih ulica, malih dubrovačkih noćnih razonoda da usmjere svoje korake k još jednom noćnom kazivanju. Ovi mali noćni sastanci imaju neobičan čar, jer su nenametljivi, neobvezni kao da su u sjeni onih glavnih događaja na Igrama. Pa ipak, upravo se ovdje često puta nađe onaj mali trenutak iskrenosti toliko potreban u jednom grandioznom dramskom djelu, kojega tamo nema. Dugo su svjetlila tri golema svijećnjaka u dubrovačkoj Sponzi te večeri, koji su uz čembalo i jednu pravu ružu u rukama Ljubice Jović bili jedini rekviziti scene, dovoljno uokvirene pomalo sablasnom igrom svjetla i sjene nejednako raspoređene po sivim zidovima.

Svi prisutni u Sponzi svojom dugom šutnjom, svojim bučnim aplauzom kao da su opovrgli svaku sumnju u svrhovitost izleta tradicijom hrvatske književnosti koja je još donedavno bila uzimana kao provincija te iste književnosti.

»Gartlic za čas kratiti« — nije to bilo odavanje počasti velikanima hrvatske povijesti kojih obljetnicu pogibije ove godine slavimo — recital koji je Georgij Paro postavio još 1967. godine: bila je to ponoćna svečanost poezije. Vjerojatno je bilo vrlo malo onih koji su došli s uvjerenjem da će upravo poezija slaviti slavlje te večeri, uvjereni u značaj skromne rodoljubne manifestacije, i ostali zatečeni pred samim sobom i drugima, a pogotovu pred Frankopanovim stihovima. Uvjereni da neće razumjeti, zbog jezika pomiješanih dijalekata i nejasne akcentuacije, nakon nekoliko minuta bili su poneseni tom istom poezijom, kojoj je osnovna vrlina bila ona ista osobina koje su se pribojavali, a to je sam jezik, pjesnikova riječ.

Možemo li reći i priznati da je to bilo malo otkriće Frankopana? Smije li se reći da je Frankopanov »Gartlic« konačno doživio zasluženu sudbinu da bude priznat i uvršten u relikvijar hrvatske poezije? Neobičan je i kontroverzan put otkrića Frankopana, koji se, eto, i danas još nastavlja kad su njegovi prvi istraživači već mrtvi. Čak ni njima nije bilo sudjeno da steknu priznanje za svoj rad, iako je njihova zasluga golema.

Frankopanov »Gartlic« u ponoćnom recitalu doživio je izbor koji ga osvjetljava u jednom svjetlu, pjesništva romantičnog, zanesenog melankolijom s povremenim prodorima ogorčenja, nezadovoljstva, jada. Zlatko Crnković i Ljubica Jović recitirali su dva različita Frankopanova teksta — naime, tako se činilo, jer su svome izrazu dali dva sasvim suprotna obilježja: Ljubica Jović bila je izražajnija, jasnija u dikciji, potpuno se oslonivši na Klaićevu akcentuaciju, dok je Crnković bio sugestivniji, agresivniji, iako nešto nejasniji u izgovoru ovog zaista teškog teksta.

Ugođaj je u potpunosti upotpunio reski zvuk čembala što ga je između pojedinih pjesama svirao Bogdan Gagić.

Ovaj recital treba svakako shvatiti kao vrlo ekskluzivan događaj jer je on po svoj prilici neponovljiv u bilo kojoj drugoj sredini, te je time postao svojina Dubrovnika i jedan mali kamičak u velikoj zgradi Igara koji bi trebao ostati i dalje na programu. U cjelokupnoj koncepciji Igara kakve su danas — u svom dramskom dijelu one su presjek prošlog i suvremenog stvaralaštva u Hrvatskoj — Frankopanov »Gartlic« nipošto nije sporedan događaj, nego iznimno zanimljiv jer uvijek iznova otkriva nove vrijednosti i daje svježinu samoj manifestaciji unutar koje se odigrava.

J. B.

POGLED U SUTRAŠNJICU

6. BIENNALE MLADIH, MODERNA GALERIJA RIJEKA, LJETO 1971.

TIJEKOM LJETNIH MJESECI U RIJEČKOJ MODERNOJ GALERIJI PRIREĐENA JE TRADICIONALNA SKUPNA IZLOŽBA MLADIH UMJETNIKA JUGOSLAVIJE, ŠESTI BIENNALE MLADIH, KOJI JE OVE GODINE OKUPIO SEDAMDESETAK IZLAGAČA (SLIKARA I KIPARA) IZ RAZLIČITIH REPUBLIKA I KULTURNIH SREDIŠTA. ŽIRI BIENNALA (DR. BORIS VIŽINTIN, ALEKSANDAR BASSIN I VLADIMIR MALEKOVIĆ) ODLUČIO JE DA NAGRADE DOBIJU EMIL ROBERT TANAY, METKA KRAŠOVEC, JANEZ LOGAR I IVO FRIŠČIĆ. S OBZIROM NA VISOKU VRIJEDNOSNU RAZINU IZLOŽBE I NEKA NAČELNA PITANJA ŠTO IH OVOGODIŠNJI BIENNALE POKREĆE I AKTUALIZIRA, RAZUMLJIVO JE NAŠE POMNIJE ZANIMANJE ZA NJEGOVE REZULTATE I ULOGU U PROMICANJU I POTVRĐIVANJU NOVIH TEŽNJI NAŠEG MLADOG (I NAJMLAĐEG) UMJETNIČKOG NARAŠTAJA.

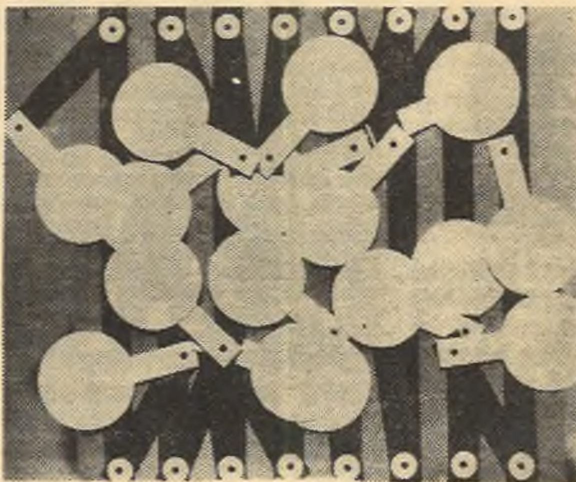

Moderna galerija u Rijeci, 6. Biennale mladih, ljeto 1971.

Doista je teško pretpostaviti da bi ovakva panorama (kako god je zamislili) mogla prikazati **»sve što je u našoj likovnoj umjetnosti najmlade generacije ovog trenutka nesumnjiva vrijednost«**, ali nam se ipak čini da je ovogodišnji Bienale mladih bio najbliže ispunjenju navedene zadaće, tj. da je predstavio znatan broj izrazitih individualnosti i uspio naglasiti one njihove zajedničke stavove koji, na svoj način, govore o vremenu i svijetu u kojem živimo. Krajnje pojednostavnjenje ove tvrdnje moglo bi nas, možda, dovesti do neke obnovljene **teorije odraza**, mada nam to nije niti može biti nakana. Nastojanje na novosti (ponekad i ažurnosti) navodi nas na pomisao o važnosti dodira naših mladih umjetnika s trenutno živim i aktualnim plastičkim istraživanjima u svijetu i njihovoj sposobnosti da nova sredstva, postupke i mogućnosti iskoriste i uključe u programe u kojima će se nalaziti i znatna mjera njihove vlastite ljudske i stvaralačke sudbine izražena samostalnim i nekonvencionalnim likovnim govorom. Mladi su ovdje, prije svega, progovorili o sebi!

Odstupanje od »istrošene« apstraktne simbolizacije

Riječka izložba pokazuje da naši mladi naraštaji odbacuju akademizam i uobičajene školske šablone, što se ogleda u sigurnom ovladavanju novim tehničkim i oblikovnim postupcima kojima se proširuju granice njihovih unutarnjih sadržaja i mogućnosti. Pojavljuje se stilski pluralizam (od konstruktivnih i maštovitih predmeta čistog vizualnog ili ludičkog karaktera do društveno angažiranih pokušaja nove figuracije, pluralizam koji je zasnovan u općoj namjeri da se zabilježi vlastito vrijeme i njegove pojave. Možda bi se moglo govoriti i o urbano-tehnološkoj preobrazbi suvremenog svijeta (osobito čovjekove svakidašnje okoline), koja također predstavlja jedno od ishodišta nove osjetljivosti suvremenih slikara, kipara i plastičara. Razumljivo je da sâme fizičke i materijalne činjenice, obogaćivanje tehničkih dosega suvremene uljudbe, ne mora istodobno označavati jednakovrijednu spoznajnu i stvaralačku promjenu, ali se isto tako ne može tvrditi da je **tehnološko društvo** samim svojim postojanjem usmjereno protiv umjetnosti, čovjeka i njegovih duhovnih nastojanja. Novo doba, ipak, traži i drugačijeg umjetnika i zbog toga se o cjelovitoj šansi današnje umjetnosti ne može govoriti bez korjenite preobrazbe pobuda i uloge svakog stvaralačkog čina. Tako se u mnogim raspramа o plastičkim istraživanjima mlađih naraštaja sve češće i određenije govori o društvenoj

Miroslav Šutej: »City II B«

perspektivi suvremene umjetnosti koja se veoma teško oslobađa naslijeđenih okvira i zastarjelih običaja U pojedinim svojim težnjama mlađi se umjetnici žele prema svojoj sredini opredijeliti kritički, ali i to opredjeljenje, poput svih ostalih, uskoro iščezava u prilikama koje umjetničko djelo prihvaćaju prvenstveno kao predmet, robu ili reprezentativan (i neobvezatan) dodatak građanskoj svakidašnjici. Istinska demokratizacija i socijalizacija umjetnosti, mada je mnogi priželjkuju, od nas je još uvijek vrlo daleko!

S druge strane, brojna su nastojanja na većoj komunikativnosti i izravnom djelovanju plastičkog izraza, odstupanje od »istrošene« apstraktne simbolizacije i težnja prema likovnoj preradi rječnika, simbola i struktura tzv. masovnog saopćavanja. Novi realizam i pop-art jasno su obilježili djela mnogih mlađih umjetnika (Bojan Bem, Emerik Bernard, Petar Jákelić, Boris Jesih, Miša Pengov) koji svoje zamjedbe utjelovljuju uz pomoć poznatih ikoničkih rekvizita suvremene gradske sredine. U tom se postupku nerijetko prekoračuju međe što dijele poznato od nepoznatoga, racionalno od iracionalnoga, a uz prepoznatljive odnose raste ulog stvaralačke mašte. Uloga promatrača, međutim, nije se izmijenila i on se (najčešće ravnodušno) kreće pored ostvarenja koja ga, načinom svog postojanja, ne aktiviraju niti izazivaju u onolikoj mjeri koliko bi to bilo potrebno s obzirom na **ljudsko, spoznajno i likovno** značenje poruka i obavijesti pred kojima se nalazi. Jer, revolucija provedena u čvrsto omeđenom okviru

Ratko Petrić: GOVORNIK

izvan koga se ništa bitno nije promijenilo ne može biti prava revolucija. To je, čini se, sudbina svih nastojanja koja su prihvaćena i institucionalno potvrđena prije no što su dovršila svoju osnovnu zadaću: unošenje novih likovnih i plastičkih postupaka i postavljanje novih i smjelijih pitanja o životu i stvaranju. Neki su se, čak i među najmlađima, s takvom svojom ulogom prerano pomirili . . .

I pored toga što su nam prikazali izložbu zadovoljavajućeg općeg dojma, priređivači ovogodišnjeg Biennala pošli su, u svojim načelnim zahtjevima, linijom manjeg otpora: ograničili su se samo na dva roda (slikarstvo i plastiku) a ispustili iz vida brojne pobornike avangardnog prostornog i plastičkog oblikovanja koji se u nas javljaju u različitim sredinama (Ljubljana, Kranj, Zagreb. Novi Sad, Beograd). Opseg obuhvaćenih likovnih problema, prema tomu, predstavlja samo dio onoga čime se mladi umjetnički naraštaji danas bave, i to onaj dio koji (još uvijek) umjetničkom djelu pristupa kao klasičnoj muzejsko-galerijskoj pojavi, isključenoj iz neposrednih dodira sa svijetom koji je okružuje. Na tu ograničenost (da li i isključivost?) Biennala mladih valjalo je, možda, upozoriti i na samoj priredbi.

Poznate i nove vrijednosti

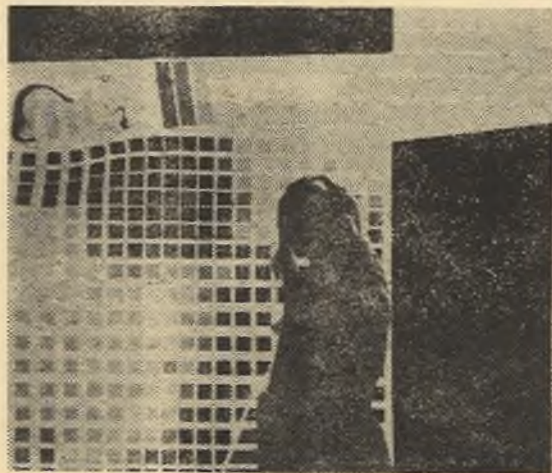
Pri osnovnoj kronološkoj podjeli zastupljenih izlagača primijetit ćemo dvije glavne skupine: grupu »starijih« mladih koji su u našoj modernoj umjetnosti već zauzeli svoja mjesta i bez kojih se naša likovna suvremenost ne bi mogla zamisliti (Miroslav Šutej, Nikola Koydl, Nives Kavurić-Kurtović, Milenko Bosanac, Predrag Nešković, Mehmed Zaimović, Maja Dolenčić-Malešević) i »najmlađe« koji se tek pojavljuju, ali već postižu domete koje ne možemo zanemariti (Marina Abramović, Miroslav Arsić, Jure Cihlar, Bogoslav Kalaš, Vanja Kavurić, Ivan Kuduz). Između njih nalaze se oni koji su na ovoj izložbi iznenadili svojom zrelošću (Metka Krašovec, Ratimir Pušelja, Ivo Friščić),a vrijedi spomenuti i autore koji se upuštaju u nekonvencionalne pokuse s bojom, oblicima i materijalima, bilo na području luminoplastičkog ambijenta (Dušan Tršar) ili »bezlično« obojene plastike (Vinko Tušek). Radikalnijih eksperimentatora, kako smo već rekli, na ovoj je izložbi bilo malo, izuzevši one koji svojim »minimalističkim« težnjama dopiru do samih granica slikarstva. Vremenski razmak među spomenutim skupinama iznosi gotovo čitavo desetljeće, a to je razdoblje u kojem se (obično) pojavljuje i oblikuje nova likovna problematika, tj. formira novi umjetnički naraštaj. Ovogodišnji Biennale mladih otvorio je na taj način pogled i u našu likovnu sutrašnjicu.

Uz brojne inačice pop-arta i obnovljene figuracije (ponekad se sjedinjuju i povezuju najrazličitiji slikarski postupci u jednom gotovo »barokiziranom« gomilanju učinaka) razmjerno često susrećemo već spomenute »minimalističke« težnje. Na njihovu pojavu djelovali su dodiri s američkom »novom apstrakcijom« (Louis, Noland, Stella) u kojoj se rabe prazne, glatke površine platna obojene čistim, jasnim kromatskim vrijednostima, bez asocijativne podloge u doživljajima i predmetnosti. Vizualni je izričaj ogoljen do krajnjih granica mogućnosti, kao da se o životu govori posvemašnjom odsutnošću svakoga života. Ova se umjetnost neprestano pita o svojim vlastitim sredstvima i razlozima, a odustajanjem od svakog vidljivog »predmeta« i pokreta vraća se jednoj nevidljivoj strasti metafizičkih pobuda. Tamo gdje se gubi »metafizičnost« ostaje dekorativnost, ponekad izvan pravih slikarskih uvjerenja.

* * *

Kiparstvo je predstavljeno oskudno i siromašno. Malo autora, malo djela, malo zanimljivih vrijednosti! Novi materijali (obojeni metali, plastika) pružaju i nove mogućnosti u izražavanju i oblikovanju, ali neku izrazitiju osobnost ovaj Biennale nije potvrdio. Spomenimo aktualnu ironičnost Ratka Petrića (Govornik) i jednostavnu čistoću organskih oblika Dragice Čadež-Lapajne. Ostali, u svojim sretnijim trenucima, govore tek o nestajanju razlike između slikarstva i kiparstva. Slikarstvo se odavno koristi nekim kiparskim mogućnostima (stvarni volumeni, izlazak u prostor i treću dimenziju), dok se u novije doba suvremeno kiparstvo obogatilo nekim »tipičnim« slikarskim postupcima, polikromijom itd. Izraziti je primjer za ovu tvrdnju mladi beogradski plastičar Balša Rajčević. Napredni dio suvremenih mlađih umjetnika obraća se i »intervencijama u prostoru« pa je razumljivo da ih priredba tradicionalnog »galerijskog« tipa nije mogla okupiti. A klasična je skulptura, čini se, pred konačnim zalazom!

Neki će možda ovu izložbu smatrati odveć neujednačenom, a čuju se i primjedbe o električnosti i kompilacijama mladih umjetnika. Očito je da su gotovo sva

Ratimir Pušelja: Dobro jutro, Ana!

iskustva umjetnosti našeg stoljeća sastavni dio mnogih današnjih prijedloga, a koriste se i rezultati bližih prethodnika iz naših nacionalnih umjetničkih sredina. To pokazuje da mladi, doduše, zastupaju kozmopolitska gledanja, ali ne zaboravljaju niti svoju vlastitu sredinu i njeno nasljeđe. Pripadanjem umjetnosti univerzalnog opredjeljenja ne prekida se veza s onim poticajima nacionalne tradicije koji su i danas otvoreni i plodonosni. Nametnutu dvojbu o **nacionalnom** ili **internacionalnom** izrazu smatram suvišnom i ne vjerujem da bi se na tom razgraničenju moglo sagraditi bilo kakvo prihvatljivo mjerilo za ocjenjivanje suvremenih likovnih pojava. Za mlade je osnovno da budu i ostanu — mladi!

Željko Sabol

ZVONIMIR MAJDAK

Smrt majke Rozalije

Zaista se sve teže kretala i bol se sve češće javljala u prodavaonici, ne poštivajući neki prešutni sporazum po kom je slobodu dobivala tek kod kuće u Remetincu. Rozalija nije tražila poštedu ni stolicu, jednako marljivo i bez kukanja prodavala je sve što je traženo a ona mogla doseći (na ljestve su se penjale dvije mlađe pomoćnice) i pružiti mušteriji. Ipak, na nagovor tih mladih pomoćnica koje su već planirale godišnji odmor i točno izračunale koliko im dana pripada — a Rozalija nikad nije bila na moru — uzela je jedan dan i otišla k liječniku. Stavila je knjižicu na poveću hrpu. Njena je bila najnovija i jasno se razlikovala od onih ispod i iznad sebe. Načekala se i narazgovarala sa ženama od kojih su neke znale ne samo imena liječnika i sestara nego i njihove obiteljske prilike. Primila ju je liječnica, pregledala, opipala kvrgave noge i žuljnata raširena stopala te zabrinuto zatresla svojom frizurom. Onda je Rozaliji održala prodiku i čudila se da se jedna gradska žena mogla tako zapustiti! Da je seljanka, da radi teške poslove, da je na nogama od jutra do mraka, da si ne može priuštiti... Ovako, samo što manje kretanja i korištenja nogu može zaustaviti proces kome tako dobro sekundira prekomjerno debljanje, kobna debljina... Trebalo bi izvršiti pretrage, načiniti neke pokuse, izbaciti neka jela s jelovnika... Rozalija je dobila puno savjeta, recepata i uputa kako da od sada postupa sa svojim nogama ako se želi na njima zadržati. Napustila je ambulantu i otputila se u svoje mljekarstvo. Pokazala je knjižicu i radila dok nije došla popodnevna smjena. Uzalud su je tjerali da ode kući...

Nekoliko dana ispitivali su je što joj je liječnik rekao i čudili se da je nije poslao u kupke, u terapiju, da joj nije propisao odmor, skraćeno radno vrijeme. Ona je strpljivo odgovarala da joj ništa od toga nije rekao, ali da joj je sada bolje. Zato je ne trebaju ispitivati niti se previše brinuti. Nije ona malo dijete i zna reći a.

Onda su prestali brinuti i čuditi se.

Po tko zna koji put prostorije su se preuređivale. Na pročelju bušili su rupe za neonski svijetleći natpis. Pojačavali su instalacije i postavili ekspres stroj za kuhanje kave. Na posao je stupila mlada žena s diplomom koju je dobila u Italiji. Svi su hvalili njene kave. U zid ugrađena je polica i dugo zrcalo u kojem su se odražavali oni koji su srkali kavu. Sada su prostorije uvijek bile pune, a galamu je nadjačavalo samo šištanje pare iz stroja. Mlada žena s diplomom vladala je cijelom prodavaonicom kao što je to nekada Rozalija. Ali ljudi su sada radije pili kavu nego kupovali kruh. Osim toga, on je poskupio.

Bilo je proljeće koje u Zagrebu zna biti nenormalno toplo kao da se u tom ugleda na druge nenormalne i neprirodne stvari. Ujutro, vozeći se autobusom, Rozalija je uživala u svježini, rosi na travi uz rub ceste kojom je hodala prema stajalištu. Osjećala je da ima snage više nego prije i da će kao od šale izdržati. U to vrijeme uvijek ima praznih mjesta. Koliko god bila vožnja kratka, ona je u njoj uživala jer nije bila nervozna, zagušljiva, i od samih trzaja kao kad se vraća s posla.

U trenucima predaha, kad se slobodno mogla nasloniti na police i promatrati ljude u prodavaonici, u glavi bi se javila slika te iste prostorije kakva je bila u vrijeme kad se ona u njoj zaposlila. Boce mlijeka, kruh i pecivo. Ili samo prazne police i dugačak red naroda vani koji se propitkuje koliko je puta danas automobil dovezao kruh.

Sada sluša žagor i motri lica ovog mladog svijeta koji se truje kavom. Svi puše i gledaju se neprestano u zrcalu. Do njenog uha dopiru psovke što su ih možda izmislili muškarci ali ih izgovaraju i djevojke. Psuju bez razloga, ne mijenjajući izražaj i čovjek bi se tako lako prevario. Imaju sve, ništa ne rade a psuju kao da su došli na red baš kad je ponestalo kruha ili mlijeka, sjećala se Rozalija zimskih jutara.

Neki od njih ostajali su satima, kao da su tu na straži. Kad su počeli točiti i žestoka alkoholna pića (Rozalija je to zvala skupnim imenom »likeri«), stali su navraćati ljudi koje još nikada nije vidjela, ljudi s torbama pod rukom, ponajčešće u društvu. Pili su u svako doba i zato su im valjda lica uvijek jednako izgledala, podbuhla, debeljuškasta, koža sitno izbodena. Zapodijevali su šale s pipničarkom, glasno pozdravljali, veselo trljali ruke. Neki su se ispričavali što su tu i danas a bili su i jučer. Naslanjali su se na pult i šaputali u uha pomoćnicama. Druga jedna žena, stara kao i ona, namigivala bi tada i pokazivala rukom. Rozalija bi tada stala metlicom čistiti mrvice kruha. Nije se petljala u tuđe stvari. Žene ne bi trebale raditi. Komunisti su ženu učinili robinjom, bilo je njeno mišljenje koje je više puta ponovila, ali samo pred kćerima. Nikad nije toliko žena bilo zaposleno. Ona zna, ona ustaje rano u jutro. Mnoge ustaju još ranije i imaju još manju plaću.

Sunce je peklo kao da je ljeto. A u ožujku je još bilo snijega. Morala je kupiti još metar drva zbog zime koja se razvlačila kao tijesto. Sada je sjedjela na dvorištu, na panju i svoje jadne noge izložila sunčanim zrakama. Vjerovala je u njihovu gotovo iscjeljujuću moć. A u autobusu, dolazeći kroz staklo, poticali su glavobolju i opću nelagodnost, ali sada, na još uvijek hladnjikavom zraku (ispred kuće njegovala je cvijeće i malo prije ga je obišla: u sjeni je još bilo ostataka zimskih mrazeva), ugodno su je uspavljivali, djelovali i na križa umotana u vuneni rubac i na iznakažene listove. Može li sunce isušiti vodu što se tu slila iz svih dijelova tijela? Plave debele žile probile su se prema površini i šutljivo prijeteći drijemale. Krv u njima ne može biti dobra krv, gladila ih je Rozalija tužno rukom. Glava joj je postajala teška od prejakog proljetnog sjaja.

Kako su se dani oduljivali i uzimali od sunca sve više topline, koju je vlažna zemlja upijala i vraćala natrag da titra iznad njene površine, gusta, razbludna, škakljiva i opasna, tako se i Rozalijino stanje pogoršavalo, javljala su se nova slaba mjesta, oćutjela je bol u mišicama. Srce se počelo napinjati u grudnom košu kao da je na njega skliznula kanta masti u kojoj se sad guši. Sve teže se oslobađalo i smirivalo. Morala je otići iza zastora u priručno skladište pretrpano ambalažom i paketima da tu na tronošcu pomogne srcu u gušenju sa salom i masti. Sjedeći tu i oporavljajući se, pogled bi joj se zaustavio na pletenoj korpi za kruh podignutoj na vrh još nekakve otpisane starudije. Korpa u kojoj je Lela prospavala svoja hranjiva mljekarska poslijepodneva. Hoće li i ona patiti od nogu, pitala se spuštajući dolje na njih izmučene oči. Hoće li to ostati u familiji, ili je to samo njena pokora? Da je Teofil ostao, živ, dabome, on, koji je i u Vrapču tako spretno lakoruko davao injekcije, njene noge ne bi se promijenile. Nekoliko jakih švicarskih injekcija i voda bi ishlapila, žile se povukle u dubinu a otekline splasle. Eh taj Teofil! Uvijek je pred njom nešto skrivao i otresao se da neke stvari, muške i političke, ženske ne trebaju znati. Dani pred Prvi maj zaista su prava ludnica u prodavaonici. Ljudi kupuju i vladaju se kao da dolazi smak svijeta. Nitko nema sitnog, svi pokazuju krupne novčanice. Rozalija je nervozno po dnu ladice tražila kovani novac miješajući papirnati kao salatu. Ljudi ga previše imaju, zato ni ne vrijedi, razmišljala je na glas, nadovezujući se na nečiju upadicu. Bojala se da će aparat za kavu eksplodirati. Nisu ga isključivali od jutra do mraka. Pipničarka je bacala boce piva na led. Svima je bilo vruće, ulazili su već razdrljenih okovratnika.

Samo da prođe ta gužva, priželjkivala je Rozalija i sama u znoju. Sisala je prst porezan na oštroj kori kukuružnjaka. Netko je pitao kad će opet biti friškog kruha. Tražila je jednu polureš štrucu za susjedu, blagajnicu iz mesnice. S prašnjavog ugrijanog pločnika dizao se vrući smrdljivi zrak i čepio joj nosnice. Ima li sitnoga deset tisuća, pita je djevojka koja prodaje namirnice. Rozalija ne odgovara, ruke joj obamiru, u mišicama kao da se kotura kamenje. Ne može ih podignuti iznad visine prsiju. Samo da prođe ta gužva koja je najveća oko podne. Danas su svi ranije otišli s posla. Kako se bezbrižno smiju! Niz jednu bocu curi pjena. Dobro što je obula one stare široke pustene papuče. Do pola tri će izdržati, uvijek je izdržala. Malo će posjediti prije predaje novca. Nikamo joj se ne žuri. Tri dana sunčat će noge na dvorištu. Prognoza je dobra. Na raskršću kod Šubićeve opet su se sudarili, ulazi netko s tom viješću. Svake godine je sve gore, dodaje drugi. Kako mogu piti rakiju po ovoj vrućini! Hladnjak je opet pokvaren, slanina se topi.

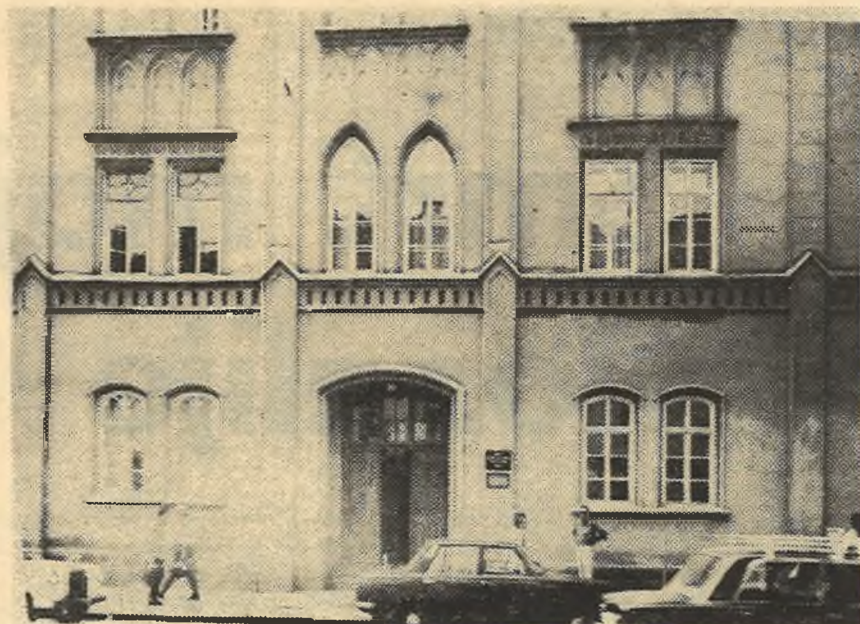
Na njeno prignječeno srce tada se razlila ta užasna kanta masti i ono je pokušalo da se izvije, da poleti kao ptica, ali su mu krila utonula u mast, nije moglo zalepršati, očajnički je lupalo krilima po rastaljenoj masti u novom beznadnom ritmu sljepljenog perja, malaksale srčike.

Kad je klonula iza tezge ubrzano gutajući zrak koga je za sve bilo dovoljno osim za nju, ženske su se uzvikale, ustrčale, zalamatale rukama. Odvukle su je iza zastora, raskopčale, štrcale na nju ledenu sodu vodu jer obične vode nije bilo... Kad je stigao liječnik prve pomoći srce Rozalije Snobok mirovalo je u stanjenoj masti a noge se počele hladiti. Zaklopio je torbu i pozvao nosila. Skupilo se prolaznika koji su se brzo razilazili čim bi saznali što se zbilo. U to je pekarski automobil dovezao novu pošiljku svježeg kruha i radnici su se žurili da ga istovare i isporuče ..

Kad im je javljeno, Lela je imala kosu u viklerima, a Marta je sjedila u krevetu i u jednu kovertu stavljala dio plaće namijenjen štednji. Osim toga, Lela je bila pozvana da Prvi maj provede u jednoj vili u Novom Vinodolskom.

Električni vlak za Rijeku prosiktao je remetinečkim nasipom.

UČENIK U PRIVREDI -TKO JE TO?

RJEŠAVA LI ZAKON O SREDNJEM OBRAZOVANJU POLOŽAJ UČENIKA U PRIVREDI?

»Uslovi života i rada radničkog podmlatka, naročito učenika u privredi, sporo se poboljšavaju, iako su godinama akutni. Danas smo, eto, suočeni s pojavom da su škole za radnička zanimanja na neki način degradirane u odnosu na ostale srednje škole, da su nastavni programi takvi da ne osiguravaju dovoljnu stručnost i osposobljavanje modernih proizvođača.«
TITO, u Zagrebu, u povodu proslave 50. godišnjice SKJ i SKOJ-a

I.

Tko je to učenik u privredi, naučnik, »šegrt«, kako ga često, s prizvukom ruganja, nazivaju stariji radnici, poslovođe i majstori? Učenik u privredi, tko je to? Jedan od mnogih, od nekoliko desetaka tisuća onih koji su se odlučili da »uče zanat«, jer drukčije nije moglo biti; jedan od onih koji polaze različite škole učenika u privredi. Učenik u privredi zapravo je još dijete. Dijete koje mora biti u tvorničkom krugu prije tvorničke sirene, to je omladinac koji i radi i uči, kojemu radno vrijeme nije 42 sata (kao kod svih ostalih radnika), nego često i znatno duže. Netko je od njih imao sreću da dođe u đački dom, omladinski hotel ili kakav tvornički hotel za samce. Netko je i kod roditelja. I taj mali broj učenika ima toplu i suhu sobu i svoj krevet, dok mnogi stanuju u »špelunkama«, u jadnim, mračnim i vlažnim sobicama, daleko od grada, često po dvojica na jednom ležaju ili po trojica na dvama, bez ogrjeva zimi, bez budilice, a mora se stići prije sirene. Učenik u privredi polazi jednu od škola drugoga stupnja, koje su sve do prije nekoliko dana bile drugorazredne u odnosu na ostale škole.

II.

Učenik u privredi — to je jedan od mnogih koji ne znaju ili nisu znali jesu li učenici škole, poduzeća ili, štoviše, radne jedinice. Jer, kao učenici škole oni se pokoravaju školskim propisima i u školi uče, spremaju se za stručne radnike, ali u poduzeću imaju ugovore. A onaj tko ih plaća i tko organizira praktičnu izobrazbu, taj je gospodar. Pa onda, u velikim poduzećima, organiziranima po radnim jedinicama, učenik postaje još zbunjeniji, obezglavljeniji. Jer, u poduzeću mu kažu da se ima vladati prema odredbama pravilnika o izobrazbi, učenju u privredi ili nekog drugog, a u radnoj jedinici stvaraju svoje »pravilnike i zakone« praksom koja se ne slaže s normiranim i propisanim. I tako razapet između više njih nadležnih, koji se svi »zdušno brinu o njemu«, učenik u privredi osjeća i vidi da je ta briga u prvom redu usmjerena na proizvodnju, a ne na čovjeka. U radnoj organizaciji on postaje potrkalo, »djevojka za sve«, najviše za sporedne poslove, onaj koji gura kolica, tegli, trči po »gablec« i vrši druge usluge, a izobrazba, osposobljavanje, struka, praktična nastava u skladu s programima (kojih najčešće i nema), sve to nije važno. On mora ostati, te raditi i prekovremeno kad ima puno posla (jer tako su i njegovi majstori i poslovođe izučavali zanat u staroj Jugovini), on mora rješavati probleme i »gasiti požar« u proizvodnji za 100 ili 150 dinara mjesečno, što je jedva dostatno i za prijevoz.

Proklamacije, normativni akti, zakoni, odluke, rezolucije — sve je to mrtvo slovo ako se ne uzbilji u praksi, ako mu praksa ne pruži krvotok i život. A najčešće je tako. Onda se čudimo što nam učenici kad završe, kad postanu kvalificirani radnici, odlaze iz poduzeća i čak i u inozemstvo, gdje mogu naučiti i više i bolje, i razumljivo — uz bolje materijalne uvjete. (Nekoliko velikih radnih organizacija u Zagrebu već nekoliko godina muku muči i ne može dobiti ni polovicu od broja učenika predviđenog natječajima, a oni se razašilju i izvan Hrvatske).

III.

A odnosi? Međuljudski odnosi? Nerijetko uplakana djeca dolaze i žale se. Djevojčice na napastovanje šefova i poslovođa, koji »u eri seksualne revolucije« smatraju da u tim godinama i nema djevica, a dječaci na maltretiranja, vrijeđanja nazivima iz zoologije, šumaranja, izrugivanja i sl. I s kakvim traumama treba stupiti taj omladinac u svijet! Kakve spoznaje i moralne pouke da ponese u praksu, u stvarnost, u društvo, kad vidi da uvjet napredovanja postaje često apsolutna poslušnost, podavanje, neprimjećivanje nepravilnosti, slaganje sa svime što radi šef, poslovođa, rukovodilac, jer on je uvijek u pravu! On vidi (već u početku, a kasnije sve više) kako pojedinci privatiziraju društvena sredstva, on vidi da grupa u pogonu, radionici ili u prodavaonici može više nego svi normativni akti, ali mora se šutjeti želi li se završiti — a onda će valjda i on tako isto postupati s drugima koji dođu, jer je tako izobražavan. Umjesto prometejskog ideala čovjeka, umjesto revolucionarnosti mladosti koja će žarom i novošću osvježiti sve kamo dođe i uđe, njemu se odmah na početku nameće kao pretpostavka uspjeha servilnost i gmizavost, a bezličnost i pokvarenost kao metoda i stil života.

IV.

Dolaze i oni od privatnih obrtnika. Žale se. Ništa nije regulirano. Ni praktična nastava, ni radno vrijeme, ni nagrada za rad, ni odnosi. Postoje doduše neki općinski normativi, ali . . . opet se mora šutjeti, jer »mjesto se mora čuvati; kakvo je, da je, ipak je mjesto«. (Oni često misle da je u društvenom sektoru bolje. Negdje i jest, tamo gdje je proces učenja i rada, života i uvjeta organiziran, planiran i sustavno vođen. Tamo se praksa ne razilazi s normama iz pravilnika. Ali, nema mnogo takvih organizacija.) Žale se. Primili smo jednoga od njih. U trećoj godini učenja. Nije znao ni jednu operaciju. A kada smo ga pitali za razlog, odgovorio je da nikada nije radio na tim poslovima, već je »pomagao gazdarici u kući«.

Škola je izdala diplomu KV radnika. Što stoji iza te diplome? Razumljivo, u takvim slučajevima »gazda« će dati pozitivnu ocjenu prakse. Sabor SR Hrvatske usvojio je nedavno Zakon o srednjem obrazovanju. Neće više biti »šegrta«, pisali su i govorili euforično mnogi u tisku. Možda i neće, ako se odredbe Zakona provedu u praksi. A one su više nego pozitivne. Praksu organiziraju škole u skladu s usvojenim praktičnim programima, utvrđen je maksimalan broj sati teoretske i praktične nastave, škole za KV radnike izjednačene su s ostalim srednjim školama, a škole učenika u privredi nestaju. Dosadašnja praksa (ne samo na području školstva) pokazuje nam da krize nastupaju najčešće ne kao posljedica određenih normi i zaključaka, zakona i odluka, već zato što se propisi ne provode. Dobili smo u Hrvatskoj novi Zakon, ali »šegrtovanja« neće biti tek onda kada sva ova pitanja i problemi što smo ih spomenuli budu riješeni ili se počnu rješavati — u praksi.

Drago Miletić

SAOPĆENJA STUDENTSKIH ORGANIZACIJA

OTVORENO PISMO PREDSJEDNIŠTVU GRADSKE KONFERENCIJE SAVEZA KOMUNISTA U ZAGREBU

U povodu isključenja sveučilišnih docenata dr. Šime Đodana i dr. Marka Veselice iz Saveza komunista, a s obzirom na činjenicu da se jedan dio optužbi okomio i na djelovanje spomenutih docenata među studentima, a također s obzirom na reagiranje Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske smatramo svojom dužnošću da kao članovi Koordinacionog odbora Saveza studenata u Zadru izrazimo svoje neslaganje sa spomenutim odlukama Predsjedništva Gradske konferencije SK Zagreb.

Zadarski studenti i javnost oduševljeno su pozdravili izlaganja dr. Veselice i dr. Đodana na našoj studentskoj tribini »Hrvatska jučer i danas« u Narodnom kazalištu 12. svibnja o. g. Nitko od prisutnih nije vidio u njihovim riječima ni jednu formulaciju kojom bi se moglo naslutiti da su njihova uvjerenja antisamoupravna i antisocijalistička, odnosno da je njima interes radničke klase tuđ. Naprotiv! Iz njihovih predavanja jasno je dolazilo do izražaja da je upravo borba za samoupravljanje garancija da radni čovjek sam odlučuje o svom gospodarsko-društvenom položaju i to je osnovni motiv njihova djelovanja. Upravo zbog interesa radničke klase spomenuta dvojica beskompromisno su napadali sve one strukture koje koče puno ostvarivanje samoupravnih principa. Te strukture su, uostalom, na stalnom udaru naše najšire javnosti, a spominju se u općim nazivima: birokratizma, centralizma, etatizma, koje izazivaju i hrane pojave unitarizma, staljinizma i šovinizma. Budući da su te strukture — po logici povijesnog razvoja prvenstveno koncentrirane u Beogradu, razumljivo je da su one većim dijelom popunjene iz redova srpske birokracije. Međutim spomenuta dvojica ni jednom nisu zaboravljali osuditi ni hrvatski birokratizam, kao ni birokratizam ostalih naroda i republika Jugoslavije, koji su se nalazili zajedno, a protiv interesa radničke klase. Iz njihova izlaganja je proizlazilo da je za njih nacionalno pitanje strateško pitanje, koje jedino omogućava afirmaciju samoupravnog socijalizma, te da oni ova dva aspekta — nacionalno i klasno — ne odvajaju. Ukoliko su u svojim osudama vladajućih struktura bili oštriji i u iznošenju statističkih podataka radikalniji od minimalnih zahtjeva našeg rukovodstva, to spada u njihovu struku; oni su prvenstveno znanstvenici čiji je predmet zanimanja upravo povijest našeg poslijeratnog razvoja. Pitanje taktike ne mora biti njihova obveza, bar ne u znanstvenom radu. Međutim ako se zbog toga činilo da im radi partijske discipline i demokratskog centralizma nije više mjesto u SK, a čime se ne možemo složiti, posebno je nedopustivo proglasiti ih »zavrbovanim kontrarevolucionarima« i sl.

Bitno je međutim, da njihovo izlaganje nije laž, da nije bilo raspirivanje nacionalne mržnje, jer je motivirano bržim prosperitetom Hrvatske, znači svih radnih ljudi koji žive u Hrvatskoj. Nakon isključenja Veselice i Đodana iz SK, svaka daljnja borba za interese radničke klase Hrvatske moći će se okarakterizirati sa stajališta nekih apstraktnih jugoslavenskih interesa i dogmatizma kao negativna. Isključenje Veselice i Đodana doživljavamo kao težak udarac zacrtanog kursa i naših nadanja. Zatvaranje očiju pred gospodarskim i društvenim problemima o kojima su oštro goovrili Đodan i Veselica znači odgađati rješenja od životnog interesa za Hrvatsku. Dogodilo se da su isključeni iz SK dosljedni borci za soc. samoupravljanje i gospodarski preobražaj SRH i SFRJ, a ne oni koji su kočnica prosperiteta tj. oni koje su ova dvojica kritizirali. Iz svega izloženog proizilazi naša puna podrška stavovima Predsjedništva Saveza studenata Hrvatske sa sastanka u Splitu 28. srpnja 1971. g.

Petar Vuleta, predsjednik
Saveza studenata Zadar
Članovi KO Saveza studenata:
Mate Kutleša, Tihomil Maštrović, Nikola Jakšić

Ispravak

U prošlom broju »Hrv. tjednika«, u rubrici Ljetopis, u osvrtu pod naslovom »Dostojno uspomeni na Satchma« omaškom je tiskano:
— na svršetku petog odlomka umjesto »...i sastav s kojim je...« treba da stoji »... i dio sastava s kojim je prvi put gostovao u Zagrebu.« Naime. od onog sastava iz 1956. g. s kojim je Armstrong gostovao u Gani, u Zagrebu su nastupili samo trombonist Trummy Young i kontrabasist Arvell Shaw.
— umjesto »Sekstetu se sada pridružio **Tomislav Borić**, . . .« početak trećeg odlomka pravilno glasi: »Sekstetu se sada pridružio **Tomislav Barić** — trombon (pozauna) . . .«.
Molimo glazbenika i pjevača istih imena, a različitih prezimenâ, te štovano čitateljstvo da uvaže ovaj ispravak.

D. S.

IZJAVA ZAVIČAJNOG KLUBA STUDENATA OPĆINE IMOTSKI

Zavičajni klub studenata općine Imotski na svom izvanrednom saboru održanom 7. kolovoza 1971. godine u Imotskom uz nazočnost velikog broja studenata i građana ove komune raspravljao je o najnovijoj političkog situaciji, posebno o aktivnosti SS Hrvatske, SS Zagreba, SS Splita, te o odlukama Predsjedništva gradske konferencije SK Zagreba.

U nizu izlaganja velikog broja studenata mogla se jasno otkriti jedna dosljednost i samokritičnost prema svemu što je u posljednje vrijeme potreslo našu političku javnost. Studenti Imotskog se pridružuju svim naprednim snagama Socijalističke republike Hrvatske koji dosljedno provode politiku SKH zacrtanu na Desetoj sjednici CK SKH i Prvoj konferenciji SKJ.

Oni koji i za milimetar odstupe od te platforme, pa ma, tko to bio, naići će na žestoki otpor svih nas studenata koji smo dosljedno angažirani na sprovođenju samoupravnog socijalizma i potpunog ostvarenja hrvatske državnosti proklamirane ustavnim amandmanima.

Posljednje odluke Predsjedništva gradske konferencije SK Zagreba smatramo neadekvatnim jer o političkom djelovanju dvojice istaknutih komunista i znanstvenih radnika dr. Šime Đodana i dr. Marka Veselice prije svega trebale su raspravljati matične organizacije SK Pravnog fakulteta i Fakulteta ekonomskih nauka, te Sveučilišni komitet SKH i donijeti meritorne odluke o njihovom javnom djelovanju. Budući da mi studenti poznajemo dr. Đodana i dr. Veselicu kao istaknute i beskompromisne borce za samoupravni socijalizam i prava radnih ljudi, držimo da su odluke Predsjedništva gradske konferencije SK Zagreba prebrzo donešene, nedovoljno argumentirane i kao takve neprihvatljive.

U potpunosti prihvaćamo zaključke Predsjedništva SS Hrvatske, SS Zagreba, SS Splita, SS Zadra u kojima se jasno vidi da studenti nisu odstupili od zacrtanog kursa Desete sjednice CK SKH i Prve konferencije SKJ, pa prema tome odbacujemo klevete pojedinih organizacija koje su rukovodstva Saveza studenata u našoj republici okarakterizirala šovinističkim i nacionalističkim. Smatramo da Savez komunista i Savez studenata i svi radni ljudi naše zajednice moraju biti maksimalno angažirani na rješavanju gorućih gospodarstvenih problema koi su glavni kamen spoticanja svih naših nesporazuma.

Savez komunista mora biti najviše angažiran na ovim problemima, a ne tražiti neprijatelja gdje ga nema (posljednji govori Vladimira Bakarića u kojima se spominje neofrankovština koja danas u Hrvatskoj sigurno ne postoji).

Studenti Imotskog će i dalje djelovati na zacrtanoj liniji Desete sjednice i još jednom daju obećanje da će se beskompromisno boriti za ravnopravnost, samoupavni socijalizam i suverenu hrvatsku državu u okvirima bratske zajednice Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Studenti okupljeni na
izvanrednom Saboru Zavičajnog kluba studenata
općine Imotski

SAOPĆENJE

Na skupu sveučilištaraca đakovštine, održanom 7. kolovoza 1971. u Đakovu, na kojem se raspravljalo između ostalog o najnovijoj političkoj situaciji u Hrvatskoj, doneseno je saopćenje: Nismo se okupili radi političkih razdjelbi i »raskrižja«, već glede objektivnog sagledavanja novonastalog političkog stanja u republici, izazvanog odlukama Predsjedništva GK SK Zagreba i saopćenjima koja su slijedila iza toga. Mi nećemo ispitivati krivicu, nego protestiramo protiv takve odluke Predsjedništva GK SK Zagreba, koja je donijeta bez šire konzultacije sa osnovnim organizacijama SK i u vrijeme dok većina studenata i radnih ljudi fakulteta nije bilo u Zagrebu. Ne možemo prihvatiti ishitrene političke kvalifikacije, izrečene o dvojici znanstvenika, dr. Marku Veselici i dr. Šimi Đodanu. Smatramo neodrživim stavove, prema dosada iznesenim dokazima, da su oni antisamoupravni i antisocijalistički elementi, te da su šovinisti i nacionalisti.

Iz njihovih istupa i rada, ne mogu se naći argumenti za tako teške optužbe te zahtijevamo da se ispita objektivnost ovakvih zaključaka. U potpunosti podržavamo saopćenja Predsjedništva SS Hrvatske, Zagreba i Splita, jer smatramo da izražavaju mišljenje većine sveučilištaraca. Također odbacujemo izjavu Predsjedništva GK SK Zagreba povodom ovih saopćenja a gdje se kaže: »Potpuno je vidljivo da se radi o političkim porukama, čiji je cilj da se omalovaže i degradiraju stavovi i zaključci partijskog foruma . . .«, jer se smatranje da je jedna odluka pogrešna i štetna ne može proglasiti omalovažavanjem onoga tko ju je donio. Pogotovo moramo odbaciti tendenciju koja želi pokazati kako je studentski pokret manipuliran i koja ga na taj način želi prikazati kao protivnika politike SKH i SKJ. Poručujemo svima da ćemo ostati uz naše studentsko rukovodstvo sve dok ono bude s nama i odlučno i hrabro izražavalo naše interese.

Zavičajni klub sveučilištaraca
Đakovštine
Predsjednik: Ivica Brkič. v. r.

SAOPCENJE SA SJEDNICE KOORDINACIONOG ODBORA SAVEZA STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

Koordinacioni odbor Saveza studenata Filozofskog fakulteta na sjednici održanoj 13. kolovoza 1971. raspravljao je o novonastaloj društvovno-političkoj situaciji u svezi s odlukama 17. sjednice Predsjedništva GK SKH Zagreba i reagiranju studentskih vodstava na te odluke, te donio slijedeće

SAOPĆENJE

Nije samo pravo, već i dužnost Saveza studenata Hrvatske kao društveno-političke organizacije da se uključi s punom odgovornošću pred narodom u rješavanje problema od bitnog interesa za naš razvitak. Predsjedništvo SS Hrvatske, kao i studentska predsjedništva u pojedinim sveučilišnim središtima u Hrvatskoj, legalno su izabrana rukovodeća tijela, te priče o »grupama koje su uzurpirale vlast u studentskoj organizaciji« ostavljamo onima, kojima su potrebite u pomanjkanju ozbiljnih dokoza pri napadu na studentska rukovodstva u našoj republici. Dapače, podržavamo saopćenja Predsjedništva SS Hrvatske, Zagreba, Splita i Zadra pridružujući se tako podrškama Zavičajnih klubova Imotskog, Đakova te zavičajnog kluba »Petar Zoranić« u Zadru, jer smatramo da su odluke 17. sjednice GK SKH Zagreba o isključenju iz SK poznatih hrvatskih znanstvenika dr. Šime Đodana i dr. Marka Veselice, profesora političke ekonomije, donijete neargumentirano.

Znanstvena specijalnost dr. Đodana i dr. Veselice u sebi sadrži i politički i gospodarski vid, jer su gospodarski problemi u uskoj svezi s političkim. Zato se djelovanje ove dvojice znanstvenika nužno nalazi na području političkog, te se ni jedan od spomenutih vidova ne može promatrati odvojeno, a da se ne stvori jednostrana, kriva i u biti štetna predodžba o njihovom djelovanju.

Dr. Đodan i dr. Veselica svojim su znanstvenim djelima i javnim istupima ukazivali na uzroke koji su doveli do abnormalnog položaja hrvatskog gospodarstva, rasta iseljavanja hrvatskog pučanstva, povećanja cijena općepotrošnih dobara, stalnog opadanja vrijednosti dinara, na neriješen carinski i devizni sustav, nezadovoljavajući i problematični način financiranja federacije, na problem otuđenih središta društveno-političke moći, nejasan položaj financijskog kapitala, neravnopravan i nesiguran položaj seljaštva i na druge probleme našega razvitka, u čemu nisu bili usamljeni. Po našem sudu, ispravno i dosljedno rješavanje gospodarskih problema jedan je od temeljnih čimbenika klasne emancipacije i nacionalne ravnopravnosti u nas.

Upravo otpor tome a ne težnja za tim, uvjereni smo, stvara nepovjerenje i unosi nemir u puk.

Zbog svega toga ne možemo odobriti postupak po komu su dr. Đodan i dr. Veselica isključeni iz Saveza komunista, a posebno zato što smatramo da bi prije svih o njima morale raspravljati osnovne organizacije SK na Pravnom fakultetu i na Fakultetu političkih nauka.

Koordinacioni odbor
Saveza studenata Filozofskog
fakulteta u Zagrebu

SAVEZ STUDENATA MEDICINE

Fakultetski odbor
Broj: 36-I/71
Zagreb, 9. kolovoza 1971

Prošlog tjedna objavljen je u dnevnom tisku dopis Sekretarijata OOSK Medicinskog fakulteta u povodu saopćenja Predsjedništva Saveza Studenata Hrvatske, Zagreba i Splita. Budući su dopis potpisali i troje članova Fakultetskog odbora Medicinskog fakulteta, javnosti je prezentiran kao službeni stav Sekretarijata OOSK i Fakultetskog odbora Saveza studenata medicine. Međutim to nije stav Fakultetskog odbora, koji zbog ljetnih praznika nije održao svoj sastanak. Mišljenja pojedinih članova FO-a nisu i ne mogu se interpretirati kao stav Fakultetskog odbora Medicinskog fakulteta. S toga spomenuto saopćenje može predstavljati samo službeni stav Sekretarijata OOSK Medicinskog fakulteta.

Fakultetski odbor SSMF
(Zlatko Jelača, tajnik)

OTVORENO PISMO PREDSJEDNIŠTVU GRADSKE KONFERENCIJE SAVEZA KOMUNISTA ZAGREB

Upravni odbor Zavičajnog kluba zadarskih i biogradskih sveučilištaraca »Petar Zoranić« u Zagrebu daje slijedeće saopćenje povodom isključenja dra Šime Đodana i dra Marka Veselice iz SK-a.

Dajemo punu podršku Predsjedništvu Saveza studenata Hrvatske.

Predsjedništvu Saveza studenata Zagreba, Splita, Zadra i Zavičajnom klubu studenata Đakovštine povodom isključenja dra Šime Đodana i dra Marka Veselice iz SK izjavljujući da se ne možemo složiti s odlukom Gradske konferencije SK Zagreba.

Svoj stav temeljimo na poznavanju njihova znanstvenoga i društveno političkog rada i njihove borbe za punu ravnopravnost SR Hrvatske i nacionalnu emancipaciju hrvatskog naroda u okviru samoupravne SFRJ. Mi studenti gledamo u dru Šimi Đodanu i dru Marku Veselici dosljedne borce za samoupravnu Hrvatsku i za interese radničke klase u cjelini. Optužbe od strane Predsjedništva Gradske konferencije SK Zagreba tendenciozne su i smišljeno uperene protiv istaknutih boraca za socijalizam i samoupravljanje u Hrvatskoj.

Slijedeći smjernice Desetog plenuma CK SKH i kursa SKH i SKJu dr. Šime Đodan i dr. Marko Veselica u svojim javnim istupanjima nisu nikad po našem mišljenju zauzimali suprotan stav, nisu odvajali nacionalni momenat od klasnoga, niti su širili šovinističke parole među hrvatski narod, kako im se to pripisuje.

Da su naši stavovi identični sa velikom većinom mlade hrvatske inteligencije, vidi se po reakciji i negodovanju studentskih organizacija prema odluci Predsjedništva Gradske konferencije SK Zagreba. I Pored ovog neslaganja s odlukom Predsjedništva Gradske konferencije SK Zagreba, tvrdimo da i dalje stojimo na zacrtanom kursu SKH i SKJu i da je to jedina platforma našeg djelovanja. Vjerujemo ipak da ovim slučajem neće biti dovedeno u pitanje smjernice Desetog plenuma CK SK Hrvatske. Ovu našu odluku donijeli smo temeljeći na pomanjkanju argumenata koji su navedeni kao dokazni materijal za isključenje dra Marka Veselice i dra Šime Đodana. Ukoliko, Gradska konferencija ili bilo koji drugi organ SK pruži prave dokaze o njihovu skretanju s kursa SKH spremni smo revidirati svoje stavove.

Zadar, 10. VIII. 71.

Upravni odbor kluba
»Petar Zoranić«
Predsjednik: Petar Šale

PITANJA

Bori Pavloviću, sekretaru Gradskog komiteta Saveza komunista Beograda

Druže Pavloviću, kao sekretar Gradskog komiteta SK Beograda posjetili ste nedavno ORA »Beograd 71« i tom prilikom razgovarali ste i s brigadirima — članovima Saveza komunista. Prema pisanju »Mladosti« (772-773) od 12. do 26 kolovoza 1971., lista Saveza omladine Jugoslavije, tom prigodom odgovorili ste i na slijedeće pitanje, koje citiramo u cijelosti:

»Na pitanje što misli o jugoslovenstvu i može li se ono izjednačiti sa unitarizmom, sekretar Gradske konferencije, Bora Pavlović, je odgovorio:

— To se nikako ne može izjednačiti! Jer, unitarizam negira postojanje nacionalnosti. Pa tako, za našu zajednicu, sam po sebi predstavlja apsurd. Ipak, nemojte misliti da jugoslovenstvo u Savezu komunista ne postoji. Samo, ono se zasniva na priznavanju ravnopravnosti svih naroda i nacionalnosti. Biti Jugosloven u okviru jugoslavenstva, to je oduvek bilo u programu SK. Sistemom najpunije ravnopravnosti ogleda se i socijalističko jugoslovenstvo.« Ovaj Vaš odgovor, druže Pavloviću, zbunio je velik dio javnosti, a osobito članove SK koji su proučili Program SKJ. Jer, u cijelom Programu ni na jednom mjestu ne piše »Jugosloven u okviru jugoslovenstva, već se isključivo govori o »jugoslovenskom socijalističkom patriotizmu« »kao obliku socijalističkog internacionalizma«, a »svako drugačije tumačenje negira princip samoopredeljenja i ravnopravnosti naroda«.

Prema tome, druže Pavloviću, javnost s nestrpljenjem očekuje da odgovorite na pitanje: je li to slučajna greška novinara »Mladosti«, koji je krivo interpretirao vašu izjavu; ili — ako nije posrijedi greška — da odgovorite: kada i gdje je donesen Program SKJ u kojem je programirano »jugoslovenstvo«?

Saveznom izvršnom vijeću

Poštovani drugovi,
Prema izvještaju SDK, ukupna vrijednost nepokrivenih investicija dosegla je u svibnju o. g. dvije mlrd. 441 mil. din. SDK naglašuje da investitori nisu prijavljivali stvarna prekoračenja vrijednosti investicija. Prema istom izvještaju neosigurana sredstva za investicije iznosila su u Srbiji milijardu i 363 mil. din., u Hrvatskoj 313,5 mil., u Sloveniji 279,3 mil., u BiH 170,5 mil., u Makedoniji 161,6 mil. i u Crnoj Gori 153 mil. dinara.

Zanima nas što namjeravate poduzeti povodom ovog izvještaja SDK.

»Prebrojavanje« prema Lipši

Početkom ove godine izvršen je izbor direktora Komercijalne banke Vinkovci. Za direktora je imenovan viši statističar i dosadašnji direktor te banke — Miroslav Monar.

Na ispravnost izbora direktora žalila su se dva kandidata. Prema njihovom navodu, natječaj i izbor direktora banke provedeni su na temelju statuta koji nije prošao svu zakonski obvezatnu proceduru. Pored toga, povrijeđena su neka načela i odredbe i tog nevažećeg statuta (pitanje stručne spreme, primjerice).

Skupština općine Vinkovci poništila je izbor direktora banke utvrdivši prethodno da su navodi žalilaca opravdani i istiniti. U povodu ove odluke sazvana je za 30. prosinca VANREDNA SKUPŠTINA KOMERCIJALNE BANKE VINKOVCI. Glavna tema: Razmatranje Rješenja S. O. Vinkovci o poništenju odluke banke o izboru Miroslava Monara za direktora Banke.

Na Skupštini je utvrđeno da je odluka Skupštine općine opravdana i temeljena na nepobitnim činjenicama. Međutim, Josip Lipša, društveno-politički radnik iz Vinkovaca, izjavio je u svojoj diskusiji »da je odluka o poništenju izbora direktora Banke donesena s ciljem da se na čelo Banke dovede Hrvat«, i to kao posljedica »neke konferencije održane tamo u Zagrebu«.

Lipšino izlaganje oštro je osuđeno kao obična insinuacija i izmišljotina. Nakon toga Lipša je izjavio: »Drugovi, čemu toliko uzbuđenje? Pa to je samo moje osobno mišljenje!«

To bi trebala biti olakšavajuća okolnost, koja u svakom slučaju zbunjuje i postavlja nova pitanja.

Sigurnost zemlje ili monopolizam?

Jugoslavensko riječno brodarstvo, pošto je iz konkurencije isključilo strana riječna brodarska društva, ne prestaje brinuti brigu o sigurnosti zemlje, koja je tobože ugrožena ulaskom austrijskih brodova u Dravu. Istodobno JRB ne diže svoj glas protiv ulaska milijuna motornih vozila u našu zemlju, a ni protiv ulaska tisuća zrakoplova koji se spuštaju u naše zračne luke. Ni strani pomorski brodovi ne ugrožavaju sigurnost naše zemlje, ili možda samo JRB, kojemu je očito jasno da nije u pitanju sigurnost zemlje, već njegov monopol. Problem je jedino u tomu što sada mi moramo uporno dokazivati da je ponovna internacionalizacija rijeka Save i Drave u interesu razvitka riječnog prometa Hrvatske, ali i Jugoslavije, jer osigurava veći opseg prometa u cjelini, iako, možda, djelomično i na štetu JRB-a — ako se poslovnije ne postavi i ako kao osnovni instrument svoga razvitka i ubuduće bude tražio diskriminaciju, svih radi očuvanja vlastitog monopola.

TOP-BISERI

Veliki blef u pokeraškom stilu

Tinta se još nije ni osušila na nedavnim odlukama SIV-a da formira kompenzacioni fond, kojega bi se sredstva formirala od povećanog poreza na promet robom luksuzne potrošnje, a koja bi se davala proizvođačima šećera, brašna, ulja i drugih prehrambenih proizvoda kao naknada za gubitak zbog zamrzavanja cijena. No, prema najnovijim reagiranjima uljara, a izgleda i proizvođača šećera i brašna, tinta se zbog povišene temperature, čini se, neće ni osušiti. Naime, spomenuti proizvođači prehrambenih proizvoda nezadovoljni su vladinim odlukama i prijete obustavom rada ako se ne uvaže njihove ekonomske cijene. Prema tome, ne preostaje nam drugo nego se upitati: premda je vlada povećala porez na promet i igraćim kartama kako bi stabilizirala privredne prilike i zaštitila standard radnog naroda, zašto nije koji »špil« karata zadržala i za sebe, da blefira u pokeru, a ne u gospodarstvu?

Prihvatljiv prijedlog

Besparica je dugogodišnja boljka naše privrede. Lijekovi joj se traže na sve strane. U toj potrazi ni Stane Kavčič nije ostao skrštenih ruku. Na nedavnim razgovorima u Slovengradcu objelodanio je čarobnu formulu pomoću koje se može naći put iz kruga neplaćenih računa i kilometarskih potraživanja. Sudeći po inspiraciji — formula je realistična. Jer, inspirirana je začetnikom realizma u književnosti — Balzakom. No, pustimo autora da sam kaže: »Čitajte Balzaka koji je još u doba klasičnog kapitalizma opisivao kako su surovo kažnjavani oni koji nisu uredno plaćali svoje dugove. Svaki je dužnik išao u zatvor. Izgleda da mi to još nismo shvatili.« Zaista. Formula je (apsolutno) prihvatljiva, pogotovu ako se zna da su najveći dužnici društveno-političke organizacije.

Internacionalizam

Ako je vjerovati neslužbenoj izjavi jednog od funkcionara SKJ, uskoro bi trebalo doći do formiranja ogranaka SKJ među našim radnicima zaposlenim u inozemstvu. Istodobno u zemlji će postojati tijelo koje će koordinirati radom tih ogranaka, sa sjedištem u najvišim partijskim tijelima.

Zlobnici su skloni u ovoj izjavi tražiti motive koji su usko vezani uz prikupljanje članarine, a potpuno svjesno i tendenciozno zanemaruju duboko klasnu podlogu i motive ove akcije u kojoj je u središtu pažnje briga za našeg radnog čovjeka, pa ma gdje se on nalazio.

Turističke atrakcije

Kad su u pitanju jugoslavenski turistički vodiči za strance, onda se ne treba ničemu čuditi: teško prohodan put može biti ucrtan u kartu kao cesta prvog reda, objekti kojih je izgradnja u nekom dalekom perspektivnom planu, po nekom čudu nađu se ucrtani u turističke karte, a događaju se i još kojekakva čuda. Vjerojatno u svemu tome nema nikakve zle namjere; Engleska i Škotska imaju dvorce s duhovima, pa zašto mi ne bismo mogli imati auto-karte s imaginarnim cestama? Na koncu konca sve ipak spada u folklor, — tâ ne smije se pustiti strani posjetilac da ode iz zemlje ravnodušan; ako ga već ne možemo oduševiti, treba ga natjerati da psuje. Sva je prilika da će pri tome upotrijebiti i po koji naš sočni izraz, a to je već dobitak, bar što se tiče jezičnog obogaćivanja stranaca. Turistički savez Jugoslavije zna priređiti i druga iznenađenja za strance, i to sve u dobroj namjeri i našem tradicionalnom poštenju; ovdje malo dodaj, ondje malo oduzmi, pa mirna Bosna, tko da gleda u sve te sitnice. U turističkoj karti za Jugoslaviju tiskanoj na njemačkom jeziku TURISTIČKI SAVEZ JUGOSLAVIJE nabraja gradove u kojima postoji pomoćna služba na jugoslavenskim cestama: Beograd, Ljubljana, Skopje, Novi Sad, Sarajevo, Titograd, Niš, Subotica, Pirot, Bitola, Ohrid, Strumica, Trebinje, Priština. Nigdje ni jednog jedinog grada iz Hrvatske, koja ima najveći broj »turističkih kilometara«. Naši ograničeni mozgovi, opterećeni brigama za lokalne probleme, teško mogu domisliti općejugoslavenske ciljeve Turističkog saveza Jugoslavije, pa je bolje da o svemu tome i ne razmišljamo nego da kao i do sada sve prepustimo njegovoj dobrohotnoj i mudroj skrbi. Na taj zaključak tjera nas i broširani prospekt na njemačkom jeziku, kojega nakladnik nije doduše Turistički savez Jugoslavije, već ASTA-REISESTELLEN, bar tako piše na tom vodiču, a njime se njemački turisti upozoravaju da ne propuste iskoristiti priliku za izlet »u pretkršćanski Trogir, na stare utvrde Šibenika ili u Split s ostacima rimske, grčke, bizantinske i srpske kulture«.

Očekuje se da će svi oni »znanstvenici« koji su dugo godina u znoju lica svog uzalud tragali za ostacima pojedinih kultura na Jadranu krenuti u potragu za anonimnim informatorima njemačke turističke agencije koja je izdala ovaj vodič.

Brzojav

OBUSTAVITE DALJE SLANJE HRVATSKOG TJEDNIKA NAMA I NAŠIM PRODAVNICAMA: LIŠTICI, VITINA, LJUBUŠKOM, ČAPLJINI, METKOVIĆU, PLOČAMA, GRADCU, MAKARSKOJ, STOCU I NEVESINJU.

OSLOBOĐENJE, MOSTAR

Možemo li to smatrati djelotvornim odgovorom na prikaz sudbine Zagrebačke kreditne banke u Mostaru? Je li to jedna od »zakonskih mogućnosti« reagiranja?

ZNAČENJE MARIOLOŠKO--MARIJANSKIH KONGRESA U ZAGREBU

Od 6. do 15. kolovoza u Zagrebu i u Mariji Bistrici održani su VI. mariološki i XIII. marijanski kongres. Značenje i domet obiju manifestacija naša će javnost shvatiti vjerojatno tek naknadno. Uredništvo Hrvatskog tjednika zamolilo je dva eminentna sudionika tih kongresa da za naše čitaoce napišu svoje impresije i razmišljanja o Kongresu. René Laurentin poznat je francuski teolog, autor niza knjiga o mariologiji i Koncilu. U Zagrebu je boravio kao dopisnik pariškog »Figaroa« i čitavog niza uglednih revija i listova.

Tomislav Šagi-Bunić nesumnjivo je najpoznatiji hrvatski teolog. Dr. Šagi-Bunić bio je teološki savjetnik kardinala Šepera na II. vatikanskom koncilu. Po završetku Koncila kardinal Šeper postao je predstojnikom Kongregacije za nauk vjere. Dr. Šagić-Bunić član je Središnje teološke komisije, intelektualno najreprezentativnijeg tijela suvremene katoličke Crkve. Uredništvo Hrvatskog tjednika zahvaljuje prof. René Laurentinu i dr. Tomislavu Šagi-Buniću na spremnosti da napišu tekstove za naš list u situaciji koja je bila radna i svečana u isto vrijeme.

Priredio: Zlatko MARKUS

Održavanje Međunarodnih mariološko-marijanskih kongresa u Zagrebu i u Mariji Bistrici od 6. do 15. kolovoza o. g. nije imalo samo teološko i religiozno značenje. Veoma bi pogrešno bilo ako ne bismo znali ocijeniti također pažnje vrijedno kulturno značenje tih događaja, kao čvorišnog trenutka zgusnutosti u pothvatu da se jedna važna komponenta žive kulturne baštine hrvatskog nacionalnog bića plodovito prenese u složenost novih životnih cjelina i da pripomogne sazdavanju budućih sklopova u kojima će duh hrvatskog narodnog stvaralaštva moći očuvati i toliko potrebnu svijest svoga živog kontinuiteta i samosvjesnu smjelost da kreće u novo, bez straha da će izgubiti staro i već stečeno zato što žudi za novim, poduzima nešto što dosad nije bilo provjereno, srlja u predjele dosad još neistražene.

Crkva i međunarodno komuniciranje

No možda na prvo mjesto valja staviti iskustvo međunarodnog komuniciranja, koje je na tom kršćansko-religioznom području prilikom ovih kongresa doživjela Hrvatska. Razumije se, ne mislim ni najmanje podleći nekoj isključivosti, kao da bismo smjeli smetnuti s uma slična međunarodna komuniciranja na kojem od kulturnih područja, na području športa, na političkom području i sl., ili kao da bismo poistovjetili Katoličku Crkvu u Hrvatskoj jednostavno s hrvatskim narodom te potcijenili druge čimbenike i druge važne sastavne dijelove. Ipak, Katolička Crkva u ovom hrvatskom narodu postoji, ona je ovdje njegova, ona mu povijesno mnogo duguje, ali mu može i mnogo poslužiti, pripomoći, koristiti. Ovi su kongresi bili takva prigoda u kojoj je Crkva mogla hrvatskom narodu poslužiti, na međunarodnom planu, na crti — makar dugoročnije — ulaženja hrvatskog naroda kao takvog u kolo čovjeko-tvornih naroda, stvaralačkih za budućnost, u transcendiranju igre međudržavnih interesa.

Prvi u povijesti Crkve u Hrvatskoj

Na VI. mariološkom kongresu u Zagrebu bilo je okupljeno više od stotinu teologa iz raznih naroda, među kojima je bilo oko desetak pripadnika nekatoličkih kršćanskih konfesija. To je bio prvi takav događaj u Crkvi u Hrvatskoj u njezinoj dugoj povijesti. Na Mariji Bistrici je 15. kolovoza bilo sabrano više od 100.000 ljudi. Ako su među tim mnoštvom golema većina bili vjernici iz Hrvatske te iz drugih krajeva Jugoslavije, ipak su tu bile i značajne vjerničke skupine iz drugih evropskih zemalja, čak iz daleke Španjolske. Za neke evropske narode ne bi taj događaj značio mnogo. Ali za nas u Hrvatskoj to je prvi takav događaj, pa ga zato ne treba potcijeniti. Dobro je imati na pameti da teologija po svojoj srži nije nešto čisto kabinetsko, znanost sužena na komuniciranje samo među stručnjacima, zatvorena u okvire katedri i laboratorija. Ona nužno ima komunitarnu dimenziju, upravljena je na zajednicu vjernika, raste iz zajednice vjernika. Pogotovu pak tu zajedničarsku crtu ima samo vjerničko doživljavanje. Poradi toga izmjena misli, suočavanja i spoz-

Oko 150.000 ljudi sakupilo se u Bistrici, malom mjestu kraj Zagreba

nanja stečena na ovim kongresima u »srcu Hrvatske« — Zagrebu, živi religiozni doživljaji koji se usjekoše u srce onih koji su se ovdje skupili iz raznih zemalja, sve to ne može ostati bez posljedica i bez učinaka ne samo u daljnjem životu i radu onih koji su bili ovdje — to se razumije samo po sebi — nego ni u zajednicama u kojima oni žive i rade, s kojima će oni u budućnosti dijeliti proživljavanje kršćanskog zajedništva. Možemo pomisliti, recimo, samo na Francusku ili Belgiju, zemlje za koje bismo s pravom željeli da bolje s nama u Hrvatskoj duhovno komuniciraju, da se dublje međusobno poznajemo. Ova je prigoda svakako odigrala veliku ulogu za budućnost: da u Francuskoj i u Belgiji bude hrvatski narod bolje shvaćen i s većim simpatijama uziman u račun. Da se razumijemo: ne samo hrvatski katolici, nego i svi ostali. Bilo je dosta prigoda i okolnosti da katolici iz tih zemalja ovdje dožive susretljivost i čovjekoljubivu ozbiljnost, ne samo katolika nego i predstavnika ostalih vjeroispovjednih skupina, kao i naših ateista-humanista, te nosilaca različitih službi i dužnosti u našem društvu i državi. Ako mi katolici možda nismo ovu povijesnu priliku u svemu prožeti tako istinskim kršćanskim i humanim djelom kako bismo bili mogli i morali, očito je da to moramo upisati u svoj povijesni deficit. A i ono što su gosti nama donijeli i pružili, bilo je sigurno velik poklon delikatnoj pozornosti i širokog otvaranja duhovnog sadržaja što ga nose u srcu. Belgijski je primas kardinal Suenens duboko urezao svoju osobnost u srca mnogih naših ljudi, mladih i starih, posebno onih koji su slušali njegovu ozbiljnu i sadržajnu riječ. Jedan mi je stari pravnik s uzbuđenjem presreo da izrazi svoje oduševljenje nad markantnom figurom belgijskog primasa, »odličnog govornika, a još odličnijeg teologa žive vjere«.

Kongres i »teologija revolucije«

Na konferenciji za tisak koju su davali kongresni teolozi, na čelu s R. Laurentinom, rekao je jedan njemački novinar — upola pitajući a upola tvrdeći — da je ovo kongres konzervativnog dijela teologa Katoličke Crkve. Ako se odbije od tog mišljenja ono što u njemu znači pomalo pojednostavljeno i naivno prenošenje političkih kategorija na područje teologije, možemo prihvatiti da ima nešto istine u onome što se htjelo reći. Na kongresu zaista nije bilo nekih glasovitih suvremenih teoloških imena koja ubrajaju među »borce za novo«. Razlog je u tome što se ti teolozi danas ne bave mariologijom, nego su svu svoju pozornost usredotočili na druga pitanja koja su danas goruća. Očito da onda nije bilo razloga da dolaze na jedan mariološki kongres. Mariološke su teme po sebi više tradicionalne u katoličkoj teologiji nego npr. teme o »teologiji revolucije«. I kršćani ih ne osjećaju tako neposredno važnima za probleme prisutnosti Crkve i kršćanstva u sadašnjem i budućem svijetu kao neke druge teme. Pa ni za samu teološku problematiku u okviru ekumenskog rada, za traženje većeg jedinstva među različitim kršćanskim zajednicama, pitanja o Mariji nisu na prvom mjestu. Ipak ta pitanja imaju u tom području veliku važnost, a nitko im ne može zanijekati značenje u okviru proživljavanja kršćanskog života u Katoličkoj Crkvi posljednjih stoljeća. Baš zbog posljednja razloga, teološkog preispitivanja pokretnih sila vjerničkog života u Katoličkoj Crkvi i produbljivanja teološke problematike s obzirom na ekumenizam, bila su odlučujuća da je pokretač i organizator međunarodnih marioloških kongresa dr. Karlo Balić — kako saznajemo iz njegovih izjava — nastavio s njihovim organiziranjem i da je ovaj, šesti po redu, organizirao upravo u svojoj domovini, u Zagrebu. A to je i dosta da takvi kongresi budu opravdani.

No naša je sredina bila i posebno prikladna za održavanje ovoga kongresa, a njega »konzervativnost« ili »progresivnost« dobiva unutar određene naše konkretne sadašnje stvarnosti posebno značenje i posebnu obojenost. Dr. Balić odlučio se da tema kongresa bude povijesno-teološko istraživanje pobožnosti prema Mariji i nauka o Mariji u povijesti kršćanstva od VI. do XI. stoljeća. To je za nas u Hrvatskoj bilo donekle nespretno: zahvaća, istina, doba kad je u Hrvatskoj vladala narodna dinastija, ali iz toga doba imamo premalo pisanih spomenika koji bi se ticali Marije, pak smo zato željeli da se tematika kongresa protegne na još nekoliko stoljeća. Balić nije popuštao, iz jednog bitnog razloga, iz sredine XI. stoljeća datira definitivni raskid između Istočne i Zapadne Crkve, pa zbog toga ovoga puta ne treba ići dalje od XI. stoljeća, jer moramo najprije proučiti crkvenu predaju i crkveni život u onim vremenima kad su Crkve još bile u jedinstvu, kad još ne izbiše konačna tragična neprijateljstva između »pravoslavlja« i »katolicizma«.

U tom pogledu, ako kongres i jest mariološki, te već po tome (kako shvaćaju neki) donekle »konzervativan« s obzirom na druge žestoko raspravljane teme današnje teologije, ako, zatim, i obuhvaća proučavanje tematike iz davnih vremena, on nipošto nije bio ni zamišljen niti se odvijao u stilu neke gole apologetike postojećega i prihvaćenoga u Katoličkoj Crkvi, nego je njime dominirala želja za kritičkim preispitivanjem sve marijanske pobožnosti u svjetlu stare zajedničke kršćanske povijesti, ili bar za stvaranjem polazišta i temelja za takvo preispitivanje, koje bi u kraju trebalo pripomoći većem razumijevanju, a možda i sporazumijevanju među kršćanskim Crkvama. A to nipošto nije smjer »konzervativnosti« u onom smislu kako se obično ta riječ shvaća u današnjim teološkim polemikama.

Kongres je načelno bio katolički, kao i dosadašnji. Balić se, čini se, još nije odvažio da mu pokuša dati interkonfesionalnu ekumensku dimenziju u tom smislu da bi sudjelovanje teologa različitih kršćanskih konfesija bilo donekle podjednako. To ustalom i ne bi išlo u stil i u okvir zadataka Međunarodne papinske marijanske akademije, koju je Balić osnovao, kako je ona dosad organizirana. Postoji posebno papinsko tijelo za ekumenski rad. Balić je ipak osjetljiv za »znakove vremena«, pa je pošao znatno naprijed u davanju mjesta na kongresu teolozima nekatolicima: ovoga puta sudjelovalo ih je više od desetak, najvećim dijelom predavanjima, a ne samo kao »promatrači«. Možda je šteta što je iz Pravoslavne Crkve bio samo jedan teolog, dr. Dimitrije Dimitrijević s beogradskog Teološkog fakulteta SPC. Iz Beograda je na kongresu sudjelovala predavanjem u plenumu i dr. Mirjana Tatić-Đurić, no ona nije poslije sjela za »Okrugli stol« kod kojega su se vodile ekumenske rasprave.

Na granici Istoka i Zapada

Baš zbog takve tematike kongresa njegovo je održavanje u Zagrebu bilo posebno prikladno. Hrvatska je na granici kršćanskog Zapada, i stoljeni su u našim krajevima dodiri, pa i miješanja između kršćana zapadno-katoličke tradicije i kršćana istočno-pravoslavne tradicije. Zbog toga je za ovu temu, zajedničku istočnoj i zapadnoj tradiciji, bilo baš kod nas odgovarajuće mjesto. Francuska je sekcija na kongresu izrazila posebnu želju da »dijalog o Djevici postane, na crti kongresa u Zagrebu, sve većma istinsko ekumensko izmjenjivanje misli, koje se neće ograničiti samo na zapadnjake, katolike i protestante, nego će uključiti i istočnjake, katolike i pravoslavne, i da Jugoslavija, koja je smještena na granici Istoka i Zapada, razvija svoj poziv za taj cilj u Crkvi«. Kao slušači i sudjelovatelji u diskusijama mogli su prisustvovati svi koji bi se prijavili, bez razlike na konfesionalnu pripadnost. Ako je bilo manje pripadnika drugih kršćanskih konfesija iz naše države, to dakako treba pripisati povijesnoj relativnosti sadašnjeg časa u razvitku ekumenskog duha, ali ono što se u tom području zaista dogodilo nipošto nije bez perspektive za budućnost.

Proučavanja na kongresu pokazala su da su prve velike točke Marijina štovanja i razmišljanja o Mariji, koje su kasnije postale omiljena mjesta i velika pokretala kršćanskog života obojenog marijanskom pobožnošću na Zapadu, najprije nastale na Istoku, da su se rodile iz stvaralačkog genija istočnih kršćana, a onda bile prenesene na Zapad, dobivajući kasnije nove naglaske. Ta je spoznaja svakako važna za veće sporazumijevanje među kršćanima Istoka i Zapada, također na ovom našem prostoru, i za veću spremnost da se dopusti pluralizam u marijanskoj pobožnosti, pa onda i u drugima, prema onoj misli kardinala Newmanna koju je Balić citirao u programatskom govoru: da se »nikome neće činiti čudnim ako postoje razni oblici marijanske pobožnosti«. A važna je i za kritički pristup i samokritiku u kojem obliku pobožnosti koji, u jednoj ili drugoj tradiciji ili u objema, može djelomično biti i povijesno uvjetovan, pa zato mijenjanje onoga što je bilo strogo povijesno uvjetovano ništa ne ukida od onoga što istinski spada na autentično kršćanstvo i ne podriva ono što zaista ide u srž kršćanskog života za sva vremena.

I u tom pogledu mariološki je kongres našao baš dobro mjesto u našoj sredini, koja je s jedne strane, po društveno-političkom uređenju, socijalističkom, ispred Zapada, i za kongresiste je, u globalu, predstavljala novost nečega — možda — budućega, a s druge je strane, po svojoj manjoj teološkoj razgibanosti i razvijenosti, te po još nenagriženim tradicionalnim oblicima pobožnosti, pružala sliku relativno veće »konzervativnosti« nego što se to može doživljavati na Zapadu. Mariološki kongres, uklopljen u takav divergentan sklop stvarnosti, značio je svakako značajan korak naprijed — barem u globalu — s obzirom na faktično stanje naše dosadašnje kršćanske misli i prakse, i jedan velik događaj — vjerujemo — međusobnog »pripitomljavanja« između našeg društveno-političkog sustava i katoličke zajednice.

Da se ovaj mariološki kongres održao negdje u nekoj stranoj zemlji, pa makar bi sudjelovali i vodili ga naši teolozi, teško da bi sve što je na njemu rečeno postalo predmetom razmišljanja i raspravljanja naših vjernika i naših intelektualaca. Sada je mnogo veća šansa da će se to dogoditi i da se golemo bogatstvo onoga što je na kongresu izneseno neće pretvoriti u nekoliko otrcanih parola koje mogu samo pobuđivati kršćansku strastvenost više negoli produbljivati autentičnu vjeru i život u vjeri: činjenica da se kongres dogodio kod nas, vjerojatno će pobuditi interes kod naših katolika i ostalih kršćana, da se proučavaju sami tekstovi, da se iz njih izvlače istinski zaključci i da se kod nas u životu osjeti njihova kritička snaga i njihov stvaralački poticaj.

A mjesto koje je ovaj kongres dobio u našoj javnosti, u novinstvu i ostalim sredstvama društvenih priopćivanja, te uloga što su je organi vlasti odigrali kod toga na svim razinama, sigurno će pripomoći da se neke zaleđenosti još više rastale i da se hrvatska narodna zajednica, kao i cjelokupna politička zajednica naše suvremene SR Hrvatske, osjeti još većma istinski međusobno povezana, u pravom građanskom prijateljstvu, još većoj — dragovoljno i zauzeto prihvaćenoj — suodgovornosti i ljubavi.

Religiozna baština muslimana

Ne možemo prešutjeti ni to da se na ovom kongresu pojavilo više naših katoličkih teologa Hrvata koji su posvetili svoju pozornost tome da prouče dodire između kršćanstva i islama u pitanju Marijine osobe. Šteta što dr. Balić nije uspio da se na kongresu pojavi i koji islamski teolog koji bi izložio tu temu sa svoga stanovišta. Ipak je za našu hrvatsku duhovnu budućnost od kapitalne važnosti to probuđenje nade da ćemo u budućnosti mi katolici s daleko više istinskog zanimanja proučavati duhovnu i religioznu baštinu muslimana, ne samo u onome u čemu ona ima dodire s kršćanstvom nego i u njoj samoj. Ovaj nam je mariološki kongres svakako prigoda da nas podsjeti na tu dužnost, ne samo u općim svjetskim okvirima nego i posebno s obzirom na duhovne tradicije naših bosanskih muslimana.

Na kongresu je izneseno i nekoliko radova koji su se bavili našom hrvatskom religiozno-kulturnom baštinom koja se tiče Marije i njezina štovanja. Velik će uspjeh ovoga kongresa biti i to ako od njegovih poticaja počne s većom zauzetošću svestrano proučavanje te naše duhovne baštine; dakako, imajući uvijek i kod toga na pameti ono što je talijanska sekcija stavila u svoje zaključke, da naime uvijek treba imati pred očima »odnose prema današnjoj problematici«.

Tomislav Šagi-Bunić

Radno predsjedništvo slavenske sekcije na kongresu (s lijeva na desno) Andrzej Krupa, Tomislav Šagi-Bunić i Jerko Fućak

CRKVA U HRVATSKOJ: »PLOD KUŠNJE JE NADA«

Stigao sam u Zagreb izravno iz Ottawe, gdje sam predavao na Sveučilištu Saint Paul. Nova jugoslavenska etapa decentralizacije i samoupravljanja izazvala je tamo živo zanimanje. Kanadski Francuzi otkrivali su analogije u kojima su se prepoznavali. Vjekovima su bili manjina koja je trpjela od engleske većine. Ali danas je prvi put na čelu njihove federacije jedan kanadski Francuz i vrši ulogu ujedinjavanja. Oni to jedinstvo naporno traže, bez unitarizma, bez separatizma, usprkos de Gaulleovu uskliku prilikom posjeta toj zemlji: »Živio slobodni Québec!« U tom eksplozivnom kontekstu stanovnici Québeca vele o jugoslavenskim rješenjima decentralizacije i samoupravljanja: — I za nas bi to bilo rješenje . . .
Ta se analogija osniva upravo na golemim razlikama, navlastito između kapitalističke i socijalističke zemlje. No, moglo bi se navesti još analogija. Kanadska francuska manjina jest katolička, itd. Žurio sam se da na licu mjesta pogledam što se to događa u jugoslavenskoj federaciji.

Osjeća se: ova je Crkva trpjela

Moji dojmovi?
Ponajprije, bio sam iznenađen kako je zagrebačka Crkva prihvatila kongresiste: kakva divna nazočnost i obzirnost. Okružila je kongresiste mediteranskom, slavenskom, čak japanskom gostoljubivošću. Japanskom zato jer sam jedino u Japanu i Zagrebu u svakoj sobi našao kućne papuče, četkicu za zube u celofanu i svakog dana svjež cvijet.
Okružila me nazočnost koja me je vinula iznad mene. Strastvene izmjene mišljenja, pobudna pitanja,
Ovaj me narod očarao: zrno latinskoga duha, mediteranskog humaniteta čini ga bliskim, a ne oduzima mu slavenske tajanstvenosti. Tako sam shvatio jedan od korijena najprivlačnije osobe koju sma sreo: Ivana Ilića. On je Hrvat. O svemu bih tome mogao mnogo što reći. Dakako, sve bi to bilo veoma osobno . . .

Na otvorenju Mariološkog kongresa ponajprije me začudio stil Crkve, tradicionalistički kao u svim Crkvama pod marksističkim režimom: redovnici u svojim haljama s konopcem, biskupi u talarima i ljubičastim kapicama. Osjeća se: ova je Crkva trpjela, borila se, ukrutila se da se održi. Vezana je uza stare povijesne oblike koje je skupo branila, u trenutku dok su ih neki drugi prelati napadali usred II. vatikanskog sabora.

Živa misao, traženje, razvitak

Ubrzo sam pod tim prividom otkio živu misao, traženje, razvitak. Na Saboru sam bio vještak u teološkoj komisiji kojoj je član bio i mons. Franić. U to vrijeme on je bio vrlo konzervativna osoba. Kod našeg ponovnog susreta bio je priklon socijalizmu i novom poretku. To je kod njega plod iskrenog razmišljanja, rada, hrabrog opredjeljenja, koje ne bih bio predmnijevao prije sedam godina.
U zagrebačkoj Crkvi naišao sam na slobodu i raznolikost: kruti stav i stav dijaloga, ali uvijek pun strpljivosti i umjerenosti svojstvenih ljudima oblikovanima patnjom. Sjetio sam se gesla svetog Pavla: »plod kušnje je nada«. Usporedba s američkom mladeži, koja često očajava u lagodnu životu, vrlo je zapanjujuća: »Ta mladež ne voli svoju domovinu«, rekao mi je jedan Kanađanin, koji je na početku svojih praznika radio na anketi o komunama i zajednicama u SAD. Najviše me iznenadilo da mi nijedan od Hrvata, koji su zauzeti za tako različite stavove, nije rekao nešto loše o ljudima drugog usmjerenja, lijevoga ili desnoga. Katolici su mnogo jedinstveniji nego u Francuskoj. U tolikoj mjeri da mi se to čini jedinstvenim na svijetu.

Stvaralački znak vremena

Što se tiče vaše zemlje, vidio sam je prebrzo i izdaleka, kroz preusko okance. Pitao sam se što može značiti ovaj kongres i njegova crkvena ukorijenjenost za ljude koji rade u golemoj košnici prefabriciranih zgrada ili tehničarima vaših ureda. Ne bi li se od Crkve nakon II. vatikanskog sabora ovdje očekivao kongres o »teologiji razvitka«, o »obnovi« ili o »oslobađanju«, o temama koje su sada u punom jeku. Kod vas su me naročito iznenadile istinske slobode, kojih nema u Mađarskoj, Čehoslovačkoj i drugdje. To se vidi u nebrojenim pojedinostima. Na primjer, jedan studentski dušobrižnik može otputovati u inozemstvo sa skupinom mladih. U Mađarskoj bi ga zbog toga zatvorili. Ovdje nisam naišao na onu moć birokracije koja guši a osjeća se u tolikim policijskim diktaturama i na Zapadu i na Istoku. Novi put kojim je pošla jugoslavenska federacija još je jednom zapanjio svijet. On je nosilac nade u koegzistenciju i u suživljenje u svijetu što traga za jedinstvom u pluralizmu.
Ako taj pokušaj uspije, bit će to znak vremena, u trenutku kad se mladež tolikih zemalja osjeća nelagodno u »sistemima« velikih sila i gleda prema nesvrstanim zemljama, prema socijalizmima što se izgrađuju izmičući zamci birokratizma i oslobađajući stvaralačke sile. Upravo zato raste i rast će zanimanje za Jugoslaviju, kao i zanimanje za Čile, Kinu i Tanzaniju.
Eto, to su dojmovi, vrlo svježi i vrlo letimični. Osjećam da su površni. Bolje shvaćam složenost vašeg naroda, složenost njegove prošlosti i njegove sadašnjosti.

Vjera: nadahnuće za osloboditeljska zalaganja

Ovdje sam često pomišljao na riječi Grahama Greena u »Trećem čovjeku« (navodim po sjećanju):
»Italija je proživjela stoljeća ratova i razbojstava, nasilja, i to je dalo jednog Dantea, Giotta, Leonarda da Vincija, Michelangela . . . Svicarska je stoljećima živjela u miru, demokraciji, uzornu blagostanju, i to je dalo uru njihalicu s kukavicom.«
Mada je to nepravedno prema Švicarskoj, u Hrvatskoj sam bio očaran umjetnošću i ljudima. Više sam puta bio fasciniran filmom gospodina Turčinovića. Upravo dok sam promatrao tu sjajnu odmjerenost i skromnu čovječnost, pale su mi na pamet riječi Grahama Greena.
Pitao sam se o novom usmjerenju odnosa Crkve i države. Poštujem čvrst stav nekih ovdašnjih kršćana, u savjesti privrženih jednoj časnoj prošlosti. No čini mi se da evanđeoska Crkva ne smije biti zatvorena tvrđava, nego kvasac u tijestu, drugim riječima: prisutnost stvarnostima što se izgrađuju u vašoj zemlji na pragu novog razvitka.

Kao što je rečeno na Saboru, mi moramo prihvatiti marksističku kritiku religije kao »opijuma naroda«. Ona pogađa povijesne oblike koji su pogrešni, ali ih još svagda ima. Feuerbach, o kojem je upravo napisana katolička teološka teza, uništio je samo idole: lažne, otuđujuće bogove, načinjene čovječjom rukom, bogove tlačiteljske moći, vladavine novca; moramo nadići lažne bogove, tražiti, naći pred sobom pravoga Boga. Boga Osloboditelja, onoga koji je Abrahama naveo na lutanja, onoga koji je silom oslobodio izrabljivani narod Izlaska i dao mu da osvoji svoju zemlju nakon kušnje u pustinji. Bog je Izvor, on je Život, on je Ljubav. On danas nadahnjuje oslobodilačka zalaganja u Južnoj Americi i u drugim zemljama koje tlači gospodarski i politički neokolonijalizam.

Nije lako živjeti od ovog evanđeoskog izvora. Riječ je o zahtjevu i o kritičkom dinamizmu, koji uopće ne daju mira. Provođenje ljubavi prema bližnjemu ne isključuje dijalektičke napetosti na koje je ukazao marksizam. To uviđaju danas kršćani koji se bore za razvitak i oslobođenje ljudi.

Hrvatska: kršćanstvu i svijetu primjer koegzistencije i pluralizma

Kad me pitate za moje dojmove. želite i pogled u budućnost . . .
Vaša zemlja nalazi se na granici kršćanskog Istoka i Zapada, već tisuću godina. Čini mi se da je ona pozvana biti predvodnikom ekumenizma, kao što sam to rekao na Kongresu. Čini mi se da ona ima taj poziv ne samo za kršćanstvo nego i za cijeli svijet, kao primjer nezavisnosti, koegzistencije, pluralizma na svim područjima: jezičnom, vjerskom, narodnosnom, kao primjer odmjerenosti i dijeloga bez samoobmanjivanja, bez olakotnosti, bez popustljivosti, dijaloga sigurnih i opreznih koraka. Moja je želja da se ovo suživljavanje jednoga dana protegne na razinu jedne velike Evrope, koja neće biti pretijesno područje buržoaskih i kapitalističkih snaga, već slobodna talionica čovječnih oblika za budućnost. To neće biti budućnost pobožnjačke religije, nego budućnost osloboditeljskog Evanđelja.

Prevela: Mirena Prikril
(Napomena uredništva: Naslov i podnaslove odredila redakcija)

René Laurentin

Adrien Malo, predsjednik Mariološkog društva Canade, René Laurentin teolog i dopisnik »Figaroa« i o. Karlo Balić predsjednik Međunarodne papinske marijanske akademije za vrijeme pauze